

zarez

„ „ „

ISSN 1331-7970

dvojnednik za kulturna i društvena zbivanja • zagreb, 19. svibnja 2., 5., godište VII, broj 155
cijena 12,00 kn; za BiH 2,5 km; za Sloveniju 320 sit

Matanić - Filmove ne radim po tuđim pravilima

Dražen Cepić - Proizvodnja kulturnih studija

Eric L. Santner - Politička moć i stanje izuzeća

Festival europske kratke priče

GIGOGORICA

CENTAR ZA NEZAVISNU KULTURU I MLADE

cmyk

Gdje je što?

Info i najave 2-4

Satira
Gej osobe ipak su izvanzemaljski mutanti *The Onion* 5

Užarištu
Proširena Europa i kultura *Biserka Cyjetičanin* 7
Razgovor s Daliborom Matanićem *Rade Dragojević* 8-9
Nobody's perfect *Andrea Dragojević* 11
Terri Schiavo i stanje izuzeća *Eric L. Santner* 12-13
Nagodba vladajućih, a ne ustav *Rastko Močnik* 13

Esej
Kalamovi *Predrag Matvejević* 10
Proizvodnja proizvodnje *Dražen Cepić* 14-16

Vizualna kultura
Treći prostor kao egzistenčki habitat ili poetska imaginacija
Sandra Uskoković 17
Strukturalna tenzija nepomičnih prometala *Ivica Župan* 18-19

In memoriam
Sudionik vremena *Silva Kalčić* 19

Tema: Knjižnice i knjige
Knjižnica će biti cijelovita *Grozdana Cvitan* 28-29
Kako sam služio ugarskog kralja *Grozdana Cvitan* 29

Glazba
Instantizacija glazbenog procesa *Trpimir Matasović* 30
Meditacija u ritmu salse *Zvonimir Bajević* 30
Jureći vlak u smjeru rock'n'rolla *Zvonimir Bajević* 31
Nepravocrtni pop *Marko Grdešić* 31
Oživljavanje ruševine – mit ili zbilja? *Nataša Petrinjak* 32

Kazalište
Pozoroni, alati i kastracijski strojevi *Nataša Govedić* 33
Razgovor s Marijanom Stanić *Suzana Marjanić* 34-35
Koreografska zona rutine i samozadovoljstva *Ivana Slunjski* 36

Kritika
Atraktivni žanrovi složenac *Ivica Župan* 37
Itinerari za strip, Europu i Valentovo *Rade Dragojević* 38-39
Neka se monstruoze mutacije slobodno razvijaju
Steven Shaviro 40

Poezija
Cogito incognito *Vladimir M. Vučićević* 41

Proza
Netko mora biti žena u ovoj kući *Andrea Pisac* 42-43

Riječi i stvari
Šešula Chat *Željko Jerman* 44-45
Lokalni izbori – Pompeji 79. *Neven Jovanović* 45-46

Svjetski zarezi 47
Gioia-Ana Ulrich

Ilustracija na str. 48
R. Black

TEMA BROJA: Festival europske kratke priče
Priredio Roman Simić
Sačuvajmo kratke priče *Roman Simić* 21
Posao *Denis Johnson* 22-23
Scatter *Simon Crump* 23
Moje ime je legija *Lucía Etxebarria* 24
Indija *Rashid Novaire* 25
Božurji i nezaboravci *Georgi Gospodinov* 26
Veliki ljubavnik *Petri Tamminen* 27

impressum

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja
adresa uredništva: Vodnikova 17, Zagreb
telefon: 4855-449, 4855-451, fax: 4813-572
e-mail: zarez@zg.htnet.hr, web: www.zarez.hr

uredništvo prima: radnim danom od 12 do 15 sati
nakladnik: Druga strana d.o.o.
za nakladnika: Boris Maruna
glavni urednik: Zoran Roško
pomoćnik glavnog urednika: Rade Dragojević
zamjenice glavnog urednika: Nataša Govedić i Katarina Luketić
izvršna urednica: Lovorka Kozole
poslovna tajnica: Dijana Cepić
uredništvo: Grozdana Cvitan, Agata Juniku, Silva Kalčić,
Sladan Lipovec, Trpimir Matasović, Katarina Peović Vuković,
Nataša Petrinjak, Gioia-Ana Ulrich, Andrea Zlatar

grafičko oblikovanje: Studio Artless
lektura: Unimedia
priprema: Davor Milašinčić
tisk: Tiskara Zagreb d. d.
Tiskanje ovog broja mogućilo su:
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Ured za kulturu Grada Zagreba

info/najave

Projekt realnih utopija

Valerio Baćak

Gostovanje Erika Olina Wrighta 25.
svibnja 2005. u Zagrebu

Usrijedu, 25. svibnja, u Zagreb dolazi Erik Olin Wright, pokretač i voditelj međunarodnog društveno-znanstvenog projekta *Real Utopias*. U organizaciji Kluba studenata sociologije Diskrepancija, Hrvatskog sociološkog društva i Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, taj ugledni američki sociolog održat će dva predavanja na temu *Envisioning Real Utopias*. Prvo predavanje će biti održano u 10 sati u dvorani D-V na Filozofskom fakultetu, dok će se drugo predavanje održati u Društvu sveučilišnih nastavnika u 18 sati.

Real Utopias Project je od svog osnutka 1991. okupio vrhne međunarodno priznate autore među kojima su poznatiji Claus Offe, John Roemer, Samuel Bowles, Herbert Gintis, Iris Marion Young, Carole Pateman i Philippe Van Parijs. Projekt se sastoji od serije konferencijskih sastanaka u američkom sveučilištu Wisconsin, na kojima se raspravljuju prijedlozi za radikalni i progresivni redizajn ključnih demokratskih institucija. A radovi predstavljeni na konferenciji objavljuju se kao zbornici u ediciji *Real Utopias* britanskog izdavača Verso. Drugu konferenciju unutar Projekta i prvu knjigu objavljenu u ediciji, naslovljeni *Associations and Democracy*, 1995. pripremili su Joshua Cohen i Joel Rogers. Njihova glavna tema su mogućnosti koje sekundarne, ne-državne asocijacije imaju za unaprjeđenje demokratskog projekta. Sljedeća je publikacija (*Equal Shares: Making Market Socialism Work*, 1996.) uređena na temelju prijedloga Johna Roemera o uspostavljanju posebne vrste tržišnog socijalizma, dok je treća (*Recasting Egalitarianism*, 1999.) slične tematike, a bavi se prijedlozima koje su na četvrtoj konferenciji *Real Utopias* izložili američki ekonomisti Sam Bowles i Herb Gintis. Njihov je cilj dokazati da se ekonomska strategija ljevice može revitalizirati samo ako se napusti tradicionalna ljevičarska averzija prema korištenju tržišta i institucija privatnog vlasništva u službi demokracije. Četvrta knjiga iz edicije, ujedno i posljednja koja je izašla iz tiska, nosi naslov *Produbljivanje demokracije* (*Deepening Democracy*, 2003.). Taj je zbornik radova nastao na osnovi teksta o konceptu opunomoćenog participativnog upravljanja (OPU) koji su teorijski sastavili Archon Fung i Erik Olin Wright, pri čemu teorijski okvir ove rasprave predstavlja recentni pomaci u teorijama deliberativne i participativne demokracije. Posljednja u nizu publikacija je knjiga *Redesigning Distribution* (u tisku), uređena na temelju koncepcata *universalnog osnovnog dohotka i subvencija dionicima (interesentima)* koje su formulirali Philippe Van Parijs, te Bruce Ackerman i Anne Alstott. Uz ovih pet navedenih publikacija spremaju se još mnoge zanimljive konferencije na kojima će se obradivati teme poput alternativnog korištenja mirovinskih fondova koji će predstaviti britanski sociolog Robin Blackburn i prijedlog američkog teoretičara medija Roberta McChesneyja za razvijanje održivog egalitarnog medijskog sustava. Više o samom projektu, uključujući intervju s Erikom O. Wrightom i prijevod jednog od njegovih posljednjih tekstova, može se doznati u posljednjem, devetom, broju časopisa za društveno-humanističke teme *Diskrepancija*.

Gostovanje Erika Olina Wrighta, jednog od najpoznatijih svjetskih istraživača društvenih klasa, koji se proslavio svojim radovima unutar tradicije analitičkog marksizma (*Class, Crisis and the State, Interrogating Inequality* i *Classes*), omogućit će hrvatskoj publici izravan uvid u najnovije tendencije na području progresivne demokratske teorije. Stoga su svi zainteresirani pozvani da posjeti predavanja koja će se održati u srijedu, 25. svibnja, na Filozofskom fakultetu (10 sati) i Društву sveučilišnih nastavnika (18 sati).

Oglasavajte se u Zarezu
www.zarez.hr

Povoljnije cijene oglasa već od 500 kn (bez PDV-a)

* posebne pogodnosti za kulturne institucije
* popusti za serije oglasa

tel. 01/4855 451
e-mail: marketing@zarez.hr
kontakt osoba: Viktorija Kudra Beroš

zarez**zarez**

PREPLATNI LISTIĆ - izrezati i poslati na adresu:

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja

10000 Zagreb, Vodnikova 17

Želim se preplatiti na zarez: 6 mjeseci 120.00 kn

s popustom 100.00 kn, 12 mjeseci 240.00 kn

s popustom 200.00 kn

Kulturne, znanstvene i obrazovne ustanove te studenti i učenici mogu koristiti popust: 6 mjeseci 85.00 kn, 12 mjeseci 170.00 kn

Za Europe godišnja preplata 50,00 EUR,

za ostale kontinente 100,00 USD.

PODACI O NARUČITELJU

ime i prezime: _____

adresa: _____

telefon/fax: _____

e-mail: _____

vlastoručni potpis: _____

Uplate na žiro-račun kod Zagrebačke banke:

2360000 – 1101462454. Kopiju uplatnice priložiti listiću

i obavezno poslati na adresu redakcije.

zarez**zarez**

Prošireno dokumentarno kino

FAKI008

Izložba Kristine Leko Amerika, paviljonu 18 ZV-a, Zagreb, od 19. svibnja do 12. lipnja 2005.

Jzložba u organizaciji Muzeja suvremene umjetnosti Zagreb (kustosi uzložbe su Nada Beroš i Tihomir Milovac) nastala je u suradnji umjetnicice s hrvatskim doseljenicama u Queensu, New York City, jednom od središta hrvatskog iseljeništva u SAD. Izložba je ambijent koji sadrži dokumente (reprinte), osobne predmete, zidne tekstove, fotografije (reprinti obiteljskih fotografija), dokumentarni video te višekanalnu video instalaciju. Autorica takvu prezentaciju naziva "proširenim dokumentarnim kinom".

Kristina Leko provela je godinu dana u New Yorku, u okviru rezidencijalnog programa u Centru za suvremenu umjetnost P.S. 1 u Queensu. Boraveći u Americi umjetnica je opsežno istraživala sudbine hrvatskih emigrantkinja, osvjetljavajući manje poznatu stranu iseljeništva iz specifičnog "ženskog kuta" gledanja. Projektom Amerika Kristina Leko nastoji definirati pojam *"Novi svijet"* kroz osobno iskustvo pet žena, koje na neki način sumiraju sudbine većine naših iseljenica u Sjedinjenim Američkim Državama. Svaka od sudionica u suradnji s umjetnicicom odabire i definira svoju noseću temu - putovanje, obitelj, rad, blagostanje, siromaštvo, sloboda, demokracija, nostalgija - služeći se različitim oblicima predstavljanja - fotografijom, videom, audio dokumentima, tekstovima, knjigama, memorabilijama, tvoreći svojevrstan arhiv sjećanja osobne povijesti i povijesti zajednice. Kako žene uključene u projekt većinom pripadaju radništvu, pogled plavih ovratnika na novi svijet nije narančno nimalo romantičarski.

"Nedvojbeno, rad Kristine Leko paradigma je socijalno-kritičke umjetnosti *par excellence*, premda je umjetničin društveni komentar naizgled skriven, neeksplicitan, posredovan kroz 'emocionalnu prizmu' kroz koju se prelамaju intimna kazivanja i 'male priče' sudionica projekta. Služeći se tim suženim, subjektivnim rukusom gledanja, kao i polifonijskom strukturu priповijedanja, umjetnica slaže slike na širokoj društvenoj pozornici, svojevrstan povijesni *quilt* sastavljen od osobnih memorabilija, dokumenata i priča. Zahvaljujući umjetničnu senzibilitetu, izboru i 'montaži' tih slika, on postaje opće vlasništvo s kojim se mogu identificirati i pripadnici drugih zajednica, primjerice, talijanske i irske, poljske ili pakistanske emigracije" (Nada Beroš u predgovoru kataloga izložbe).

"Kristina Leko svoj pristup opisuje kao "prošireno dokumentarno kino", koje, u ovom slučaju, prikazuje "starije hrvatske žene, koje žive u Astoriji, u Queensu." U drugim radovima, *Mlijeko i ljudi, Sir i vrhnje i Halle 05*, ona se bavi problemima seljaka/mljekarica/nezaposlenih. U svim njezinim projektima u koje uključuje stvarne ljude, umjetnica se zauzima za probleme grupe na samom društvenom rubu, točnije skupina koje društvo sve više potiskuje na rub, marginalizira. Leko na umjetnost gleda kao na mogućnost društvenog angažmana. Umjetnost je sredstvo pomoću kojeg marginalizirane skupine i njihov način života mogu postati vidljivima, a njihovi problemi slaslušani. Ukratko, umjetnost je sredstvo njihova "prikazivanja". To zapravo znači da radovi Kristine Leko nadilaze ono što "čisti" socijalni dokumentarci čine, koristeći dvoznačni karakter dokumentarca – ne samo da prikaže stvarnost, nego i s namjerom proizvođenja nečeg novog" (Barbara Steiner, iz teksta *Javna stvar*). □

24.05. utorak

STREET PARTY – Zrinjevac
 (jos uvijek bez krova nad glavom pa moramo na ulicu)
 *12:00 d.j-i, žongla, ples i zabava
HARIS REKANOVIĆ (Bihać, BIH) –
POZDRAVNICA
SINEKI SHOP – buvljak
KOKOŠANJEL . službeni FAKIjev stand i sve za čim ste ikada žudjeli
VECO – mala instalacija
d.j BEN – roots reggae selecta kao podloga
d.j ODIUM – drum'n'basse hard core
 *15:00 **MASRAH AL ARAB** (Beirut, Libanon) – A SCENE FROM THE THEATRE – interaktivni mimički performance
 *17:00 **ZAKUSKA !!!!** za vip goste na drvenim kolicima
 *17:30 **MARAKAS BAND** – ženska klapa s cigan-skim reggae ritmom
 *18:00 Radiacal Dub Colective D.j CREW selection
 *21:00 **PSYCHOLOGICAL ART**
CIRCUS (Engleska, Velika Britanija) – PSYCHOLOGICAL ART CIRCUS – cirkus, cirkus!! eksperimentalna priča o Ani O

SQUATT VILLA KISELJAK – Horvaćanska ulica 32

* 22:00 Neformalna zabava uz d.j Seru – fešta balkanika + fina rakija zagarantirana!

25.05 srijeda

TEATAR & TD – velika dvorana
 * 17:30 **PLESNA GRUPA BURKA** (Samobor) – RIJETKA POJAVA OČEKIVANOG – komorna, intimistička "proizvodnja pokreta"
 *18:30 **TEATAR SIRĀ** (Mostar, BiH) – USRED GRADA TMURNA, NALAKTIH SE DA POV RATIM – poetski teatar

TISKARA BORBA – Cvjetni trg

* 20:00 **ART CHICKEN** (Knin) – ZLOČIN U VIKARIJI TWICKNAM – crnoumorna komorna drama
 * 21:00 **KLJUK** (Zagreb) – FEFU I NJEZINE PRIJATELJICE

SAVSKI NASIP KOD BIVŠE TVORNICE «Jedinstvo»

*22:00 **MARAKAS** (Zagreb) – EL FEMME - fantazija

TISKARA BORBA

* 23:00 **TRIBALIZER** chill out DJ'S CREW – proslava Dana mladosti

26.05. četvrtak

TEATAR & TD – velika dvorana

* 17:00 **KRANEVIT THEATER** (Berlin, Njemačka) – JORINDE AND JORINGEL – lutkarsko-glazbena priča
 * 19:00 **DRAMSKI STUDIO EHO** (Zagreb) – IGRE U PIJESKU – drama

CVJETNI TRG

* 20:15 - **ZLIJA MECE** (Zagreb) – JEŽOVA KUĆICA – mjuzikal basna

TISKARA BORBA

* 21:00 GANGZTA TEATAR (Zagreb) – RUDE STAND UP – improvizacijska komedija
 *21:30 DMS (Beograd, SCG) – JMBG – slam ekces
 * 22:00 TOBIĆ TOBIĆ IDOL MLADIH I ILEGALNI POSLASTIČARI (Smederevo, SCG) – Da sam muško bio bih Brus Li
 * 22:30 SLAM I SLAMOVANJE ZAGREB CREW
 * DRUŽENJE I ZABAVA – Rockabilly bebe

27.05. petak

SC KLUB

17:00 LIBERDANCE (Zagreb) - OVERDO – instalacija u pokretu

TEATAR & TD – velika dvorana

*18:00 PSYCHOLOGICAL ART CIRCUS (London, Velika Britanija) – PSYCHOLOGICAL ART CIRCUS – eksperimentalna priča o Ani O

MM CENTAR

*19:00 GRUPPA (Amsterdam, Nizozemska) – VERSION.3 [BLANCO] – plesna ilustracija odsustva i praznine

SC KLUB

* 20:00 IKAKO – NIKAKO (Zagreb) – EH! – čudnjikava priča o nečemu
 * 21:00 MIHA CIGLAR (Maribor) – RESISTANCE – muzički intermezzo
 *22: 00 ZABAVA UZ DOBRE ZVUKE SKA- PUNK EVERGREENA I DEUS EX MACHINA - D.J'S VANČO I JOŽA

28.05. subota

TISKARA BORBA

* 17:00 MEGALOFON (Beograd, SCG) – KO JE UBIO KAPETANA KUKA – višeslojna urnebesna komedija

KLUB STUDENATA ISTRE «MATE BALOTA»

* 19:30 PLESNA SKUPINE ANDREE GOTOVINE (Pula-Amsterdam) – TELEPORT - VIDEO PROJEKCIJA

ŠTROS, GORNJI GRAD/u suradnji sa Cest is d' best

*21:00 PAAD (Novi Bečej, SCG) – DOBRA ZEMLJA

TISKARA BORBA

*22:15 SATANIC SISTERS SLAUGHTERHOUSE (Zagreb) – SS – čudno i nevjerojatno prikazanje

STUDENTSKI CENTAR – PREDVORJE KINA

*23:00 ZLIJA MECE (Zagreb) – JEŽEVA KUĆICA – mjuzikal basna (lijepo ozvučeni)
 *23:55-04:00 ZAVRŠNA NON-STOP FEŠTA – DJ BANGAVI & ATTACK'S RESIDENTS – hitovi naše i vaše mladosti preža sa 7 incheva

RADIONICE:

25. – 27.05. BORBA

* 11:00 – 13:00 SHARIF ABDUNNAR (Beirut, Libanon) – BOAL/STANISLAVSKI

Iz mostarske spaavaonice

Katarina Luketić

Kolaps, vodič za urbane spaavače, Alternativni institut i OKC Abrašević, Mostar, 2005.

"Razlika između Diktature i Demokratije je u tome što u Demokratiji ljudi prvo glasaju, pa tek onda svi izvršavaju naredenja, a u Diktaturi niko ne traći vreme na glasanje", rekao je to Charles Bukowski odgovarajući u jednom intervjuu na pitanje zašto nikada ne piše o politici i zbivanjima u svijetu. U politici se, smatra on, "ne dešava ništa nova"; a nakon H-bombi i hladnog rata (a intervjuu datira s početka osamdesetih) bolje se vratiti "svojim konjima, kurvama i čašicama, dok za to još ima vremena". Ta razmišljanja Bukowskog o odnosu političkoga i privatnoga, patriotismu i artizmu, stoe kao svojevrstan ekspozit časopisu *Kolaps*, podnaslovljenu kao *Vodič za urbane spaavače* koji se tiska u Mostaru, a udomljuje mnoge autore sa šireg post-yu prostora. "Nepolitičnost" Bukowskoga ne treba shvatiti kao deklamatorsku programsku odrednicu ovoga časopisa, već prije kao njegov poziv čitateljima da se odlijepi od aktualne, nacionalno-politikom zatrovane društvene bzbile, i upuste u neizvjesnu i ugodnu avanturu književnoga teksta.

Treći po redu *Kolaps* sadrži tako prozne i poetske radove mnoštva autora iz Bosne, Hrvatske, Srbije, Slovenije; između njih su upleteni i novi prijevodi kulturnih i za uredništvo očito referentnih autora poput Raymonda Carvera, Toma Waitsa..., a poput glazbenih stanki ili džezerskih varijacija na temu pojedinog teksta služe umetnute stranice sa slikama Milesa Davisa, Charlie Parkera, Billie Holiday i sl. Većina domaćih autora u časopisu su mlađi, nedovoljno afirmirani pisci ili pak oni čije su prve knjige imale obećavajući *feed-back* od publike; no, pri tome se teško može govoriti o ikavoj generacijskoj sličnosti, što je podcrtano i time što su se među *mlade* umješali i oni *stariji* poput Branka Čegeca, Senka Karuze ili Roberta Milinarca, koji su izrasli iz drukčijeg kulturnog konteksta negoli autori koji su počeli pisati u kasnim devedesetima. Zastupljeni tekstovi su različiti i po poetici, žanru i kulturnom potencijalu na koji upućuju, pa tako u časopisu jedni uz druge stoe ratom obilježeni stihovi Faruka Šehića i ljubavne queer proze Mime Simić; hedonističke urbane minijature Roberta Mlinarca i rezignirajući turobni redci Igora Banjca. U književnim ulovom bogatoj časopisnoj mreži izdvajaju se pak tekstovi Slobodana Tišme, Dušana Čatera, Branislava Oblučara, Sladana Lipovca, Gorana Bogunovića, Marka Tomaša... Svemu navedenome, uredništvo *Kolapsa* (Mehmed Begić, Marko Tomaš, Nedim Čišić i drugi) nije nametnulo nikakav čvrsti okvir, namjerno izostavljajući uvodnike, dodatne bilješke ili objašnjenja, te puštajući da se iz samog svijeta književnog teksta neograničeno stvaraju mnoge interpretacije.

Kolaps se može kupiti u zagrebačkom klubu-knjižari Booksu, a više o njemu možete saznati na www.kolaps.org. Spomenimo i da je iz iste urbane mostarske spaavaonice dosada izašlo i nekoliko knjiga: autora Dinka Delića, Gorana Bogunovića, Damira Pilića, S.tre Bronte (posljednja dva u suizdanjima), Mehmeda Begića, Leonarda Cohena i drugih. □

Proširenje pojma sustava vrijednosti

Ana Kadoić

U povodu izložbe autorica opisuje svoje umjetnički postupak

Izložba Ane Kadoić *Unatrag*, Galerija PM, Zagreb, od 17. do 26. svibnja 2005.

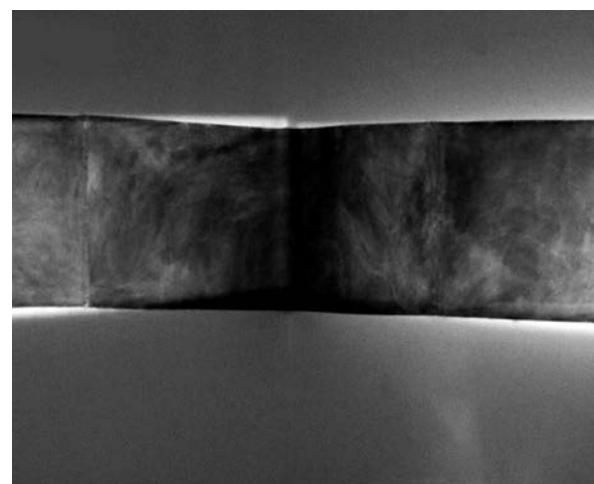
Ono što me zanima, a provlači se gotovo čitavim mojim radom, stavljanje je forme u proces koji je u protjerajućem s predmijevanom hermetičnošću forme, u potrazi za njezinim otvaranjem i promjenom. Vizualni fenomen zanima me kao promatrača koji, oslanjajući se na svoju subjektivnu percepciju, donosi određene zaključke o viđenom na temelju određenih vizualnih kvaliteta, bez obzira na to što se nalazio iz njih na objektivnoj razini. Interveniranjem u te prepoznate kvalitete, čak i u minimalnoj mjeri, sa svješću o objektivnoj razini, struktura fenomena počinje se pomocići iz korijena što može rezultirati bitnim promjenama u čitanju strukture i razumijevanju identiteta viđenog.

Moj je rad počeo funkcionirati u sistemima i strukturama koje zahtijevaju određenu disciplinu i ustrajan trud mnogobrojnog ponavljanja akcija. Proizvedene senzacije se s pomoću potencijalne "protusenzacije" trenutačno brišu, poništavaju ili se jednostavno i ne dogode, ostavljajući samo nagovještaj i isčekivanje, puštajući da sistem doživi neuspjeh. Tijelo rada, objekt, postaje obmana, ali i sredstvo koje ukazuje na svoju suprotnost.

Instalacija *Unatrag* sastoji se od niza papira širine 75 cm stupnjevito toniranih olovkama različite mokoće, kontinuirano postavljenih duž kružnog zida galerije, počevši s najtamnjim tonom pa sve do potpuno bijelog papira. Preko papira su projicirani dijapoaktiviti tih istih crteža, ali u suprotnom smjeru. Projekcija najtamnije površine pada na bijeli papir i niz se nastavlja sve dok projekcija bijelog papira ne padne na najtamniju podlogu. Tonska vrijednost cijele površine ostaje gotovo nepromijenjena i predstavlja vizualni kontinuum.

Istodobno, tonska vrijednost se u svakom segmentu niza sastoji od različitih omjera materijala; čestica grafita i svjetlosti iz dijaprojektoru. Vizualno nepromijenjena površina postupno prelazi iz jedne fizičke konzistencije u drugu, postižući punu (iako nevidljivu) transformaciju iz čvrste tvari u efemernu svjetlost, od izvorne čvrste površine u projekciju iste te površine. Dolazi do protjerjeja slike i fizičkog identiteta, suprostavljanja kontinuiteta i promjene.

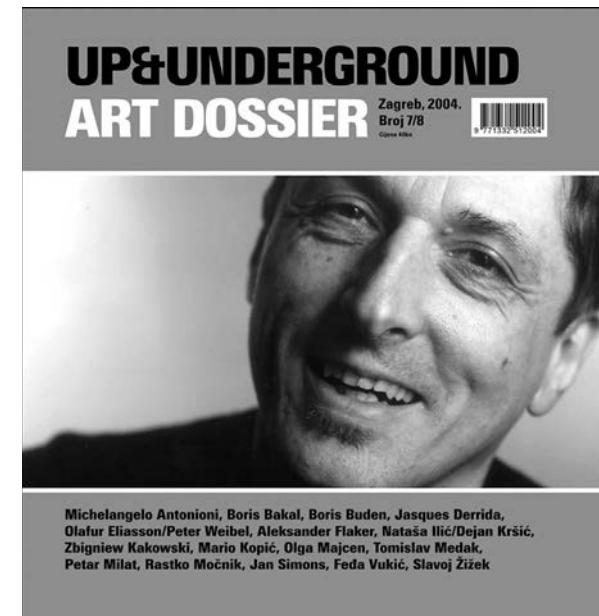
U točci sučeljenja (sa svake strane ulaza u galeriju), susreću se "početak i kraj zatvorenog toka", stopostotni, neukaljani crtež i stopostotna, samodostatna projekcija. □

Kad se najmanje nadamo

Nataša Petrinjak

Up&underground, broj 7/8; Bijeli val/AGM/Community Art, Zagreb 2004.

Nekako u skladu, valjda sa samim nazivom časopisa *Up&underground*, teče i njegovo objavlјivanje. Zabilješne na sceni, na tržištu, neko vrijeme svi su pogledi uprti u nj, a onda suradnici, novinari, pa i sam urednik nestanu, kao u zemlju propali. Prije tri dana, kada skoro nitko više nije vjerovao u izlazak nekog novog broja stigla je sms-poruka: *U crvenoj naslovnici kap je i twoje proleterske krvi*. Novi broj *Up&undergrounda* nosi brojčanu oznaku 7/8/2004., ali ga prošlogodišnja odrednica ne čini nimalo *passe*. Dapaće, opet je iznenadjući, zanimljiv, koristan, druželjubiv. Dobro društvo za barem nekoliko narednih tjedana. Otvaraju ga tekstovi Michelangela Antonionija iz tetralogije otuđenja (*Bolest osjećaja, Moja pustinja*) koje je prevela kao i uvodni tekst napisala Tanja Vrvilo. Zahtjevnog posla predstavljanja multimedijalnog umjetnika Borisa Bakala poduzela se Katarina Peović ispisavši odličan presjek njegova stvaralaštva, te potom zajedno s kolegom Mirkom Bogosavcem napravila intervju s autrom. Potom Boris Buden kao i uvijek – dopadljiva analiza postkomunističke normalizacije pod nazivom *U cipelama komunizma*. Zahvaljujući prijevodu Nataše Tomanović, imamo priliku pročitati rad Jacquesa Derrida *Mochlos, ili konflikt fakulteta*, što je 17. travnja 1980. predstavljen na Sveučilištu Columbia. Prema izboru Eveline Turković, a u prijevodu Snježane Veselica Majhut slijede četiri teksta iz zbornika *Sourranding Sourrounded* Olafura Eliassona i Petera Weibela. Kako istovremeno misliti (društvenu) inovaciju i historijsku nepovratnost zapitao se i pokušao dati odgovor Petar Milat u eseju *Pisanje ili blokada pisanja, ili stvaranje kao kreacija poslije politike i umjetnosti*. U istraživanje teze da je vrijeme da se završi s opozicijom Istok/Zapad vodi nas Rastko Močnik, dok se za *Tranzicijske meditacije* odlučio Feda Vukić. Iz *Ogleda i rasprave* Trećeg programa Hrvatskog radija *Up&underground* prenosi ogled Maria Kopića *Umjetnik, umjetnost, umjetnina*, Olga Majcen iscrpljeno izvještava i komentira s festivala umjetnosti, znanosti i tehnologije Ars Electronica 2004., u Linzu, a vrlo poučno o percepciji balkanskih umjetnika i umjetnosti na Zapadu piše Dejan Kršić. I onima koji preferiraju informaciju "iz prve ruke" neće biti dosadno: tu su veliki intervjui s Aleksandrom Flakerom, srednje veličine intervjui s Natašom Ilić i malo sa Zbigniewom Karkowskim. Mnogo toga za čitanje, a redakciji upućujemo tek molbu da prije izlaska sljedećeg broja odvoji nešto novca i za korektora. Koji će ispraviti *tipfelere* da bi užitak čitanja bio potpun. □

Gej osobe ipak su izvanzemaljski mutanti

The Onion

Parada namijenjena prihvaćanju gej osoba zapravo je potvrdila najdublje predrasude o njima

ZAPADNI HOLLYWOOD, KALIFORNIJA – Mainstream prihvaćanje gejeva i lezbijki, teško stečena pobjeda civilnih prava postignuta tijekom desetljeća borbe protiv predrasuda i diskriminacije, vratilo se barem pedeset godina unatrag, i to kao rezultat godišnje Gay Pride parade u Los Angelesu.

Uvijek sam mislila da su homoseksualci normalni ljudi, baš poput vas i mene, te da su stereotipi o homoseksualcima kao hedonističkim, seksualnim manjacima samo destruktivan mit, kazala je 41-godišnja Hannah Jarrett, majka četvero djece, uvrjedljena pogledom na sedamnaest preplanulih muškaraca namazanih uljem, koji su, sa suspenzorima, skakali na bubnjjanje techno glazbe na pokretnoj platformi u obliku goleme faluse. Čovječe, čovječe, kako sam bila u kriju.

Potvrđeni najgori strahovi

Parada koju je organizirao Los Angeles Gay And Lesbian And Bisexual And Transvestite And Transgender Alliance (LAGALABATATA) imala je namjeru *promovirati prihvaćanje, toleranciju i jednakost za gradsku gej zajednicu*. Međutim, postignuto je upravo suprotno, s obzirom na to da je događaj potvrdio najgore strahove tisuća heteroseksualnih gledatelja, te u njihov um zabetonirao izopćenu i iskrivljenu sliku homoseksualnog života izravno iz najzlokobnije konzervativne literature govora mržnje.

Medu prizorima i zvucima na paradi, koji su nanijeli neprocjenjivu štetu borbi za prava homoseksualaca, bilo je moguće vidjeti: skupinu pretlijih žena u kožnatoj bajkerskoj odjeći kako užasnutim promatračima dijele lizalice u obliku klitorisa; muškarca u vojničkoj odori kako na psećoj uzici vodi pokornog mazohistu u pelenama i sa šeširićem za bebe; nekoliko hispanskih plesača s perikama u dugim bojama i minicama kako na manekenki odjevenoj u papinsku odjeću izvode pokrete koji sugeriraju spolno općenje; dvanaest muških transvestita u prozirnim haljinama kako mrdaju bokovima i u rukama drže pivske boce u obliku penisa, koje kao da štrcaju pjenu što je, kad su je promučkali i proljevali po prolaznicima, izgledalo poput ejakulacije.

Timothy Orosco (51), lokalni menedžer Walgreensa, čija se trgovina nalazi na ruti kojom je prolazila parada, promjenio je mišljenje o homoseksualcima, što je bila posljedica ovoga događaja. *Neprekidno su skandirali stvari poput "Tu smo, mi smo queer, naviknite se na*

to!" i "Hej, hej, mi smo gej, i nećemo otići odavde!", kazao je Orosco. *Sve što mogu kazati je da sam bio naviknut na to, no sada, iako se nisam nikada ovako osjećao, želim da odu odavde.*

Allison Weber (43), marketinška savjetnica iz El Segunda, također je iznijela svoje predodžbe i prepostavke o homoseksualcima koje su bile potaknute parodom. *Mislila sam da su gej osobe poput svih drugih – pristojni, radišni ljudi kojima je stalo do njihove zajednice i koji su u nježnim, predanim vezama, kazala je Weber. Nakon ovog užasnog prizora ne želim da podučavaju moju djecu ili da žive u mojojem susjedstvu.*

Ipak su bolesni

Utjecaj parada prošrio se onkraj granica Los Angeleza mijenjajući gledište heteroseksualnih osoba diljem cijele Amerike. Snimljeni materijal toga događaja prikazan je na televiziji u emisiji *The 700 Club* kao "potvrda o grijehu u koji je uredio svijet homoseksualnosti". Slika objavljenja u ponedjeljak u novinama *USA Today* zabilježila je mnoga vulgarna izlaganja na dogadanju – koja gej osobe shvaćaju kao ironično "pretjerivanje" – što je užasnulo nekad tolerante ljudе s obje strane kontinenta.

Dr. Henry Thorne, profesor povijesti na njujorškom sveučilištu, koji je napisao nekoliko knjiga o pokretu za prava homoseksualaca, razjasnio je nesporazum. *Nakon stoljeća tlačenja kao "nevidičnoga" segmenta društva, homoseksualci su sedamdesetih godina, obrabreni ustankom Stonewall 1969., izaslali na ulice izravno suočivši ljudе sa svojim uvjerenjima. Konfrontirajući se s najgorim predrasudama svijeta koji ih nije prihvaćao, borili su se protiv tih predrasuda uz pomoć pretjerivanja i parodije, pretvarajući najgore stereotipove njihovih neprijatelja u simbole gay pridea, kazao je Thorne. Trideset godina kasnije, u svijetu se u globalu homoseksu-*

Los Angeles Gay Pride parada, primjetio je Thorne, dio je nekoliko desetljeća stare tradicije borbe za prava homoseksualaca.

Ali mainstream heteroseksualcima kojima su nepoznate ironija i korištenje stereotipova u svrhu njihova uništenja, parada je nalikovala na invaziju grotesknih mutanata-izvanzemaljaca u namjeri da unište ljudsku vrstu

alce počelo mnogo više prihvaćati, no oni to usprkos svemu čine i dalje. Mislim da to čine uglavnom zato jer je doista zabavno, dodao je Thorne.

Los Angeles Gay Pride parada, primjetio je Thorne, dio je nekoliko desetljeća stare tradicije borbe za prava homoseksualaca. Ali mainstream heteroseksualcima kojima su nepoznate ironija i korištenje stereotipova u svrhu njihova uništenja, parada je nalikovala na invaziju grotesknih mutanata-izvanzemaljaca u namjeri da unište ljudsku vrstu.

Imam rođaka koji je gej i činio mi se kao sasvim pristojan tip, kazao je Russ Linder iz Iowa Cityja, koji je u Los Angeles došao na vikend-seminar o prodaji. Zahvaljujući ovoj paradi shvatio sam kakav je on freak bio cijelo vrijeme. Svi su homoseksualci bolesni, nemoralni perverzijaci.

Organizatori parade obećali su da će uesti promjene kao ishod negativne reakcije među heteroseksualcima. *Znala sam. Kazala sam da trebamo sto plesača na pokretnoj platformi za šou. Pokažite nam vaše dupe, no svi su ustrajali i tvrdnji da je pedeset dovoljno, kazala je Lady Labia, glasnogovornica LAGALABATATA-e. Sljedeće godine ti će heteroseksualci doista imati što vidjeti.*

Engleskoga prevela Gioia-Ana Ulrich

Studio ARTLESS poziva sve ljubitelje, štovatelje, ikonografe i da ne zaboravimo predstavnike diplomatskog kora Europske Unije, Republike Hrvatske i grada Zagreba na otkrivanje spomen ploče dr. H. C. Zabludovskom i A. G. Matošu
25. svibnja 2005. godine
u 12 sati, 19 rue des Frigos, Pariz.

À CET ENDROIT, EN 1900,
LE DR. H. C. ZABLUDOVSKY
ET SON AMI A.G. MATOŠ VIDÈRENT
UNE BOUTEILLE D'ABSYNTHE.
CETTE PLAQUE FUT POSÉE EN SOUVENIR
DE LEUR HURLEMENT POUSSÉ
CONTRE L'ÉTERNEL ET EFFRAYANT
BARATIN ÉMIS À PROPOS DE
LA LIBERTÉ.

À PARIS, LE 25 MAI 2005

ŽELJKO ZORICA

Nakon svečanog čina svi nazočni, potpomognuti slučajnim prolaznicima degustirati će hrvatske delicije.

GALERIJA SC

NATJEČAJ ZA PROGRAM 2006. GODINE

Galerija SC poziva umjetnike i kustose na prijedloge za izložbe i performanse za 2006. godinu.

Prijave trebaju sadržavati molbu, životopis, kraći opis projekta (idejni i tehnički) te vizualni materijal prijedloga (skice, fotografije).

Prijedloge će razmatrati Umjetnički savjet Galerije.

Natječaj je otvoren do 20. lipnja 2005. godine, a prijave se mogu donijeti osobno ili poslati na adresu: Galerija SC, Savska 25, 1000 Zagreb.

Informacije na tel. 4593-602.

japanski queer vikend

20-21/05/05

«Queer subote petkom (i subotom)»

u kinu Tuškanac, Tuškanac 1

petak, 20. svibanj, 2005.

19:30 sati

Tomato Keccapu Kotei /
Emperor of Tomato Ketchup
(Japan, 1970., 75 min, 16mm)

režija: Shuji Terayama

igraju: Taro Apollo, Mitsufumi Hashimoto, Maya Kaba, Keiko Niitaka, Salvador Tari

21:00 sat

Bara No Soretsu /
Funeral Parade of Roses
(Japan, 1969., 107 min, 16mm)

režija: Toshio Matsumoto

igraju: Emiko Azuma, Osamu Ogasawaro, Yoshio Tsuchiya, Shinno Ikehata

23:00 sata

Tengoku no mutsu no hako /
Heaven 6 Box
(Japan, 1995., 60 min, 16mm)

režija: Hiroyuki Oki

subota, 21. svibanj, 2005.

19:30 sati

Tomato Keccapu Kotei /
Emperor of Tomato Ketchup
(Japan, 1970., 75 min, 16mm)

režija: Shuji Terayama

igraju: Taro Apollo, Mitsufumi Hashimoto, Maya Kaba, Keiko Niitaka, Salvador Tari

21:00 sat

Bara No Soretsu /
Funeral Parade of Roses
(Japan, 1969., 107 min, 16mm)

režija: Toshio Matsumoto

igraju: Emiko Azuma, Osamu Ogasawaro, Yoshio Tsuchiya, Shinno Ikehata

23:00 sata

Matsumae-kun no senritsu /
Melody of Buddy Matsumae
(Japan, 1992., 45 min, 16mm)

režija: Hiroyuki Oki

ulaznice u prodaji na blagajni kina Tuškanac 20. i 21. svibnja 18:30 – 23:00 sata cijena projekcije 20 kuna komplet ulaznica (3 projekcije): 40 kuna posebna ponuda: komplet ulaznica i knjiga 'Poqueerene priče' 80 kuna

kolumna

Kulturna politika

Biserka Cvjetičanin

Sredinom travnja u Luksemburgu, zemlji predsjedateljici Europskog vijeća, održan je međunarodni forum na temu proširene Europe i kulture *Ponovo otkriti Europu*, na kojem se raspravljalo o kulturnom identitetu i Europi kako je vide umjetnici te o proširenju Europe i promjenama koje je ono izazvalo

Mogli bismo reći da se još nedavno o Europskoj uniji raspravljalo, uglavnom, s političkog i ekonomskog stajališta. Kultura je bila daleko od prioriteta, usprkos naporima brojnih kulturnih institucija, udrugama, mreža i pojedinaca da u procesima europske integracije kultura zauzme središnje mjesto. Promjene su se zbole u posljednjem vrijeme, pa predsjednik Europske komisije José Manuel Barroso poručuje: "Pitanje što Europa može učiniti za kulturu i što kultura može učiniti za Europu dobio je novi smisao hitnosti". I dalje: "Kultura nas povezuje, drži zajedno".

Europa je zajednička svijest

Sredinom travnja u Luksemburgu, zemlji predsjedateljici Europskog vijeća, održan je međunarodni forum na temu proširene Europe i kulture: *Ponovo otkriti Europu*. Forum se odvijao u znaku znamenite rečenice Jacquesa Delorsa: "Europa nije teritorij, ona je zajednička svijest". U nizu okruglih stolova posvećenih, između ostalog, kulturnom identitetu i Europi kako je vide umjetnici, raspravljalo se o proširenu Europe i promjenama koje je proširenje izazvalo. Na samom početku, Jacques Rigaud, savjetnik u francuskoj vladi, postavio je pitanje je li "proširenje" uopće pogodna riječ. Potvrđeno je moguće odgovoriti,

objašnjava Rigaud, jedino ako se smatra da je prethodno Europa bila zatvorena i ograničena, "amputirana" u jednom svom dijelu; ulaskom novih zemalja, riječ je prije svega o ponovo otkrivenoj Europi, "o fundamentalnom jedinstvu njenih pluralnih kultura kojih korijeni dopiru do zajedničke kulturne baštine koju je svatko obogaćivao na svoj način". Izazovi su sada pred tom "ponovo otkrivenom Europom", jer na kulturnom planu ona postaje sasvim novi subjekt: s prodom intelektualaca, umjetnika, mreža, cirkuliraju nove ideje i uspostavljaju se novi dialog i suradnja.

U jednom članku prije dvadeset godina Milan Kundera pisao je kako za centralnoistočne Europske riječ *Europa* ne predstavlja geografski, nego duhovni pojam. Na toj su razini prije svega sanse "ponovo pronađene Europe". Na prvom je mjestu komunikacija, smatraju sudionici foruma, jer komunikacija oduvijek potiče stvaranje novih znanja i novih vrijednosti, znači otvaranje društava i kultura jednih prema drugima. Kada je Rigaud govorio o "amputiranju" Europi, naglašavao je njezinu zatvorenost: otvaranje i komunikacija u proširenoj Europi omogućuju dijalog između različitih kultura, nove načine interakcije, sudjelovanja, suradnje. S upoznavanjem i razumijevanjem, jača i poštivanje kultura, odnosno njihova šansa za integriranjem u globalne razvojne procese.

Druga je šansa u afirmaciji kulturne raznolikosti i kulturnog pluralizma. Danas društva postaju sve više multikulturalna, a s proširenjem Europom, svjedoci smo afirmacije kulturne raznolikosti koja će, kako je naglasio jedan sudionik, ostati *hallmark* europske politike. Kulturna raznolikost je veliki potencijal za budući razvoj Europske unije. Sansa je to i za demokratizaciju kulture, proces koji obuhvaća sve segmente sociokulturnog života: za još fragilne nove

demokratske institucije, to prije svega znači demokratizaciju komuniciranja između različitih kultura.

Mobilnost je još jedan značajan aspekt, osobito mobilnost mladih i umjetnika koji u najvećoj mjeri pridonose izgradnji "zajedničke svijesti", stvaranju i održivosti interkulturnog dijaloga.

Novo koncipiranje kulturnih politika

Proces proširenja prilika je za novo koncipiranje kulturnih politika. I na ovom je forumu naglašeno da kultura i kulturne politike nisu bile prioriteti u prvom razdoblju europske integracije, te i danas kultura ostaje iza drugih sektora, premda su promjene uočljive. Kulturne politike se mijenjaju pod dvostrukim utjecajem tranzicijskih procesa i europskih integracija. To se odnosi i na Hrvatsku: kulturna politika trebat će se adaptirati novim uvjetima koji će nastati integracijom Hrvatske u Europsku uniju.

Osim intenzivnijim istraživanjima kulturnih politika, trebat će se posvetiti i drugim istraživanjima utjecaja proširenja na kulture novoprimaljenih zemalja kao i kandidata, jer se (osim u audiovizuelnom sektoru, copyrightu i kulturnoj baštini) takva istraživanja gotovo i ne provode. Istraživanja bi mogla ukazati i na rizike proširenja. Na forumu je postavljeno pitanje hoće li se u proširenoj Europi ljudi identificirati s proširenjem, odnosno dati proširenoj Europi istinsku potporu. Rasprava koja se kretala oko definiranja pojma europskog kulturnog identiteta i jačanja europske svijesti istodobno je isla u pravcu potvrde kulturnih identiteta – individualnih, kolektivnih, nacionalnih itd. jer, kao što je naglasio jedan sudionika, ukoliko europska integracija predstavlja izazov za identite i kulture, onda se s time suočavaju sve europske države, bez iznimke.

Proširena Europa i kultura

Biserka Cvjetičanin

Sredinom travnja u Luksemburgu, zemlji predsjedateljici Europskog vijeća, održan je međunarodni forum na temu proširene Europe i kulture *Ponovo otkriti Europu*, na kojem se raspravljalo o kulturnom identitetu i Europi kako je vide umjetnici te o proširenju Europe i promjenama koje je ono izazvalo

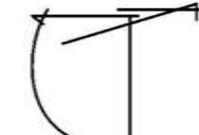
XXII. TJEDAN SUVREMENOG PLESA 20. - 30. svibnja 2005.

Kazalište	petak, 20. 5.	subota, 21. 5.	nedjelja, 22. 5.	ponedjeljak, 23. 5.	utorak, 24. 5.
HNK	19.30 h: MARIE CHOUINARD, Kanada: <i>Etude No 1. Chorale</i>	19.30 h: MARIE CHOUINARD, Kanada: <i>Etude No 1. Chorale</i>			
ZeKaeM		20 h - Istra: SIOBHAN DAVIES DANCE Co, Velika Britanija: <i>Bird Song</i>	20 h - Istra: SIOBHAN DAVIES DANCE Co, Velika Britanija: <i>Bird Song</i>		20 h - Istra: WILLI DORNER, Austrija: <i>threeseconds / not at all</i>
Zagrebačko kazalište lutaka			21.30 h: TRAFIK, Hrvatska <i>Beaufortova ljestvica</i>	21.30 h: NACERA BELAZA, Alžir <i>Paris - Alger</i>	
DK GAVELLA					21.30 h - premijera: MARMOT / IRMA OMERZO, Hrvatska <i>Euro vizija</i>

HIPP TSP - BIANKINIJEVA 5 - 10 000 ZAGREB - HRVATSKA - tel +385 1 462 19 67; tel/fax +385 1 464 11 54
E-mail: HIPP-TSP@zg.hinet.hr - www.danceincroatia.com

Kazalište	srijeda, 25. 5.	četvrtak, 26. 5.	petak, 27. 5.	subota, 28. 5.	ponedjeljak, 30. 5.
ZeKaeM	20 h - Istra: STUDIO ZA SUVREMENI PLES, Hrvatska: <i>Posvećenje proljeća</i>	20 h: KARINA HOLLA, Nizozemska: <i>Falten</i>	20 h: KARINA HOLLA, Nizozemska: <i>Falten</i>	20 h: METTE INGVARSEN, Belgija / Danska: <i>Manual Focus</i>	TVORNICA 20 h: JOSEF NADJ Fra/Madj/SiCG: EDEN - Apocrif Codex <i>Il. part</i>
Zagrebačko kazalište lutaka	21.30 h: DANIEL LEVEILLE, Kanada: <i>Amour, acid et noix</i>	PROJEKT 'KOŽA' Hrvatski institut za prokret i ples u suradnji s Gliptotekom HAZU	21.30 h: HIROKO TANAHASHI, Njemačka / SAD: <i>SkinSITES</i>	21.30 h: HIROKO TANAHASHI, Njemačka / SAD: <i>SkinSITES</i>	
DK GAVELLA		21.30 h: MALA KLINE, Slovenija <i>Campo de Fiori</i>	22 h: BADCO, Hrvatska: <i>Fleshdance</i>	21.30 h: CARLOTTA SAGNA, Italija <i>Tourlourou</i>	21.30 h: CATERINA SAGNA, Italija <i>Sorelline</i>

HIPP zadržava pravo izmjene programa!

Dalibor Matanić

Filmove ne radim po tuđim pravilima

Kako to da ste odlučili reagirati na kritiku, da ste, na neki način, odlučili kritizirati kritičara, odnosno Juricu Pavičića i njegov teks u Jutarnjem listu?

— Filmsku kritiku smatram najbitnijim dijelom podrške filmu. S Juricom Pavičićem sam u jako dobrim odnosima, najprije da to kažem, i nikad ne bih reagirao na kritiku kao takvu. Međutim, uvijek ču reagirati na pokušaj svojevrsne pedagogije, što je bio slučaj upravo s njegovom kritikom. Protiv sam toga, dakle, da se nameće svjetonazorna rješenja i da se filmska scena u nas postavlja prema mjerilima nekih krugova. Ne trpim autoritete nikoje vrste, pa mi je i ovo dociranje svisoka zasmetalio. Ako kritika ukazuje na mane sa željom da sljedeći rad bude što bolji, to je u redu. U njegovoj kritici nisam to osjetio, a imaju, izgleda, i nekih neriješenih odnosa između Pavičića i mojeg scenarista Roberta Perišića. Znam prepoznati kada kritika radi svoj posao, a znam i prepoznati kad neki kritičar pedagogizira autore i usmjerava ih u samo njema poželjni pravac.

Odmah ste dobili po prstima od Branimira Donata, dan-dva kasnije?

— To je toliko trivijalno da se na to ne bih ni osvrtao. Takvi pokušaji advokatiranja jednog stava, na sreću, naišli su na brze odgovore nekih ženskih autora. Zadovoljan sam što se to nije prešutjelo u javnosti. Baš sam kazao Tanji Gromaci, koja je radila tekst za Feral, kako se, na neki način, onaj salonski svijet iz filma *Sto minuta slave* preselio u današnjicu i da se odvija baš kao i prije stotinu godina.

Slavi se smiješi Sundance

Što ste promjenili na filmu od Pule do danas?

— Razlika je u tome što sam s nekoliko "štrihanja" cijelini dao koherentniji izgled. Kad kad najprije imate raspuštenu djecu, a onda ih zatvorite u jednom prostoru i stavite pod kontrolu. Film je dobio na ritmu samo kroz reduciranje nekoliko elemenata na samom kraju. U vezi s prethodnim pitanjem želim dodati još nešto. Kad bi se prihvatiло ovakvo dociranje i pedagogiziranje kakvo je prakticirao Pavičić, a koji je pak neka vrsta advokata jedne salonske grupe, onda danas možda ne bi imali neke od najvećih filmskih autora, poput von Trier. Ne želim se, daka-

ko, s njim usporediti, iako mi je on uzor, ali, ponavljam, ne bi bilo takvih individualaca. Ne bi bilo autora u pravom smislu te riječi kad bi se filmovi radili po nekom općem konsenzusu, prema nekoj općoj usuglašenosti. Kad je tako onda sve završava po onoj narodnoj, *puno babica, kilavo dijete*. Šteta je, također, da se u takvim tekstovima u kojima se raspreda kako bi zapravo trebalo snimati filmove koji bi onda zadovoljili neke akademiske krugove, najčešće izgubi analiza onoga bitnoga. Jednostavno se ispuste važne stvari. Uostalom, ja sam se tijekom četverogodišnjeg rada na filmu već odavno ispucao u takvim jalovim raspravama. Stvar nisam htio prešutjeti, jer filmove nikada neću raditi po njegovim pravilima. Da ponovim da sam s Pavičićem dobar. Samo jedan primjer, u Cannesu nisam stigao na prvu projekciju *Suše*, pa sam njega zamolio da predstavi film, što je i učinio.

Pročitao sam da bi film trebao biti pozvan i na Sundance. Što se s tim događa?

— Zanimljivo je da su taj film pozitivno ocijenili Amerikanci. Oni su prema nekim stereotipima najdalji od takva tipa autorske poetike, ali film im se ipak svidio. I oni su kazali da se film, naravno, mogao raditi na tradicionalan način, prema holivudskim uzorima rada na filmskim biografijama. Ali, mogao se raditi i na moj način i njima se svudio upravo moj autorski pristup. Odatile je proizašla i varijanta za sudjelovanje na festivalu u Sundanceu, ali ne vjerujem dok se film ne uvrsti u program tog festivala koji se održava početkom sljedeće godine. Jer i ranije sam imao raznih obećanja, pa nije bilo ništa. Zato sam skeptik. Ipak, draga mi je bila

Rade Dragojević

Dalibor Matanić režiser je koji istodobno radi na nekoliko kolosijeka. Tek što je u Zagrebu predstavio *Sto minuta Slave* i pustio ga u redovnu distribuciju, krenuo je s novim projektima. Upravo radi televizijski film o AIDS-u. Na umu mu je i film prema prozi Damira Karakaša *Kino Lika*, koji bi, kako kaže, trebao biti svojevrsni lički *Amarcord*, a namjerava raditi i film prema scenariju Tomislava Zajeca

njihova reakcija. Usput, film su proglašili tipično istočnoevropskim.

Kažete da ne trpite autoritet. Kako ste onda surađivali s glumačkim autoritetima kao što je Miki Manojlović?

— Tajna uspjeha svih tih velikih glumaca leži u tome da je njemu - dok radi - bitan samo krajnji rezultat, bitno mu je samo da ono što će se vidjeti na platnu ispadne dobro. Njemu je jasno da ako je on dobar u kadrui, a njegov partner ne, onda cijeli kadr nije dobar. Ako on glumi naustrub svog partnera, onda to nije dobro. S Mikijem sam komunicirao bez riječi, samo smo s pogledima shvaćali što je dobro, a što ne.

Nisam želio biti žrtva faktografije

Anakronija koju prakticirate u filmu sliči na filmove kakve radi, recimo, Baz Lubermann.

— Htio sam takvim pristupom probiti neku uvriježene modele u nas. S druge strane dugo sam se bavio Slavinom biografijom, bilo je više verzija scenarija, dosta se razmišljalo. U svakom slučaju, brzo sam shvatio da cijelu stvar trebam postaviti na način da ne ispadnem žrtva blata faktografije. Znao sam, budem li snimao samo pridržavajući se fakata, film neće napredovati. U takvu pristupu materiji nema napretka. U filmu je sve moguće. Recimo, u svom pristupu biografskom filmu, Forman se priklonio tome da Amadeusa napravi krenonom koji se stalno smijuli, iako ovaj to uopće nije bio. Dakle, sve je moguće, samo ako redatelj misli da mu to služi svrsi. Dakle, da ponovim, ne može se raditi film tako da postane rob faktografije. Čak bih radije da se kaže da sam radio film s likovima koji se slučajno zovu Bela Čikoš i Slava Raškaj, nego da je posrijedi biografiju, da se, dakle, zaključi da sam od Slave Raškaj uzeo samo njegov duh. Također, ako radiš tako da zadovoljiš neke salonske krugove - ponovo se vraćam na prethodna pitanja - posve sigurno nećeš zadovoljiti kriterije filmske slobode.

Kako vam se u tom kontekstu onda čini Berkovićeva Kontesa Dora?

— Pa to je primjer filma koji je standardno pristupio jednoj biografiji, ali je napravljen na odličan način. Inače, pričao sam s profesorom Berkovićem i on mi je na Motovunskom festivalu kazao jednu krasnu rečenicu. Najprije mi je pri-

znao da je i sam jedno vrijeme pokušavao nešto napraviti s biografijom Slave Raškaj, ali je odustao, jer se toliko ispatio prebacivanjem materije iz jednog medija u drugi. Dakle, kazao mi je sljedeće: "Sad kad si napravio *Sto minuta Slave*, sad možeš sve što god hoćeš". I upravo se tako osjećam, kao da sam se porodio, kao da sam novi čovjek.

Kad ste rekli da možete što boćete, biste li možda radili film po Krleži, recimo Glembajeve ili Marinkovićeva Kiklop?

Cini mi se da bi vašem slobodnom stilu odgovarala jedna takva priča s jakim rečenicama i likovima.

— Nisam razmišljao o tome da ponavljam nešto što su već neki drugi prije mene snimili. Ali, ako već govorimo o tome, onda me draška jedna druga ideja, naime da radim film o Tesli. Znam da je film o njemu snimljen u više varijanti, a sada i Ken Russell hoće snimiti film o njemu. Kad snimam filmove o stvarnim ljudima, važno je proniknuti u kod čovjekovog duha, pa bi i Tesli prišao na svoj način. Uostalom, povijest i biografije leže na krajnje varljivom tlu. Čak sam u filmu *Sto minuta slave* htio dati jednu malu naznaku da su faktografije i biografije stvari koje nisu provjerene. Samo jedan primjer. Kad smo proučavali Slavine različite biografije, svaki taj tekst je išao u pravcu koji je odgovarao autoru ili je bio u suglasnosti s nekim društvenim ili političkim očekivanjima. Slava Raškaj je možda napravila mnogo više nego što se zna ili, prema nekim drugima, mnogo manje.

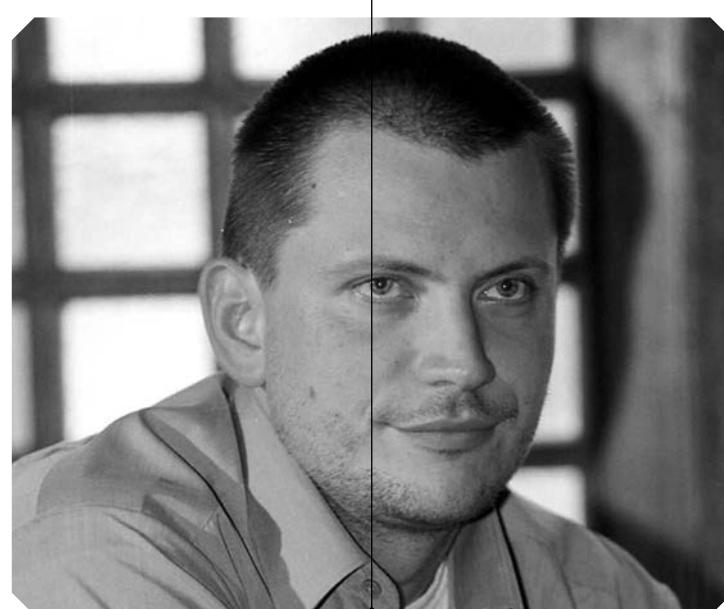
Kako je završio Čikoš

Odgovara li faktima priča o Beli Čikošu i njegovu odlasku u Ameriku?

— Pa upravo vam o tome govorim. Dakle, prema jednoj verziji, Čikoš je bio tamo godinu dana i vratio se u Zagreb, gdje je u miru završio karijeru. Druga pak kaže da je bio podulje u Americi, da je dosta lutao i da se preko Italije vratio da bi umro pred platnom slikajući sliku sa Slavom kao motivom. Treća kaže da je otisao u Ameriku i da se ne zna što je s njim bilo. Dakle, koja je istinita? Izaberite sami. Toliko o faktografiji.

Zašto ste stavili spot u film?

— Spotom smo htjeli naznati vrlo direktnu tezu o prokletstvu umjetnika, o tome kako analize nečijeg rada često postaju trivijalne i kako sam umje-

razgovor

Kad bi se prihvatio dociranje i pedagogiziranje kakvo je prakticirao Pavičić, a koji je pak neka vrsta advokata jedne salonske grupe, onda danas možda ne bi imali neke od najvećih filmskih autora, poput von Trier. Ne želim se s njim uspoređivati, iako mi je on uzor, ali, ponavljam, ne bi bilo takvih individualaca. Ne bi bilo autora u pravom smislu te riječi kad bi se filmovi radili po nekom općem konsenzusu, prema nekoj općoj usuglašenosti

tnik može završiti u kontekstu u kojem ga smještaju različiti ljudi s različitim interesima. Prema nekim ona je bila naša najbolja slikarica, prema drugima ona je uspjela samo zato jer je bila gluhenijema. Reklamom sam htio naglasiti da kupujemo *brand* Slava Raškaj a da zapravo ništa ne znamo o njoj, ne poznajemo njezin duh i sve samo ostaje na površini.

Doživljava vas se kao svojevrsnog spasioča hrvatskog filma. Kako se vi sami doživljavate?

– Pa, evo, neki su *Slavu* čak proglašili najboljim domaćim filmom u posljednjih 15 godina, napisao je Janko Heidl. Baš mi je drago. Osim što samo hoću snimati filmove, toliko tučem sam po sebi da sam, vjerujte, sebi najveći korektor.

Jedno vrijeme vodili ste i strukovnu udrugu. Kakva su vam bila iskustva?

– Takva da više nikad to neću raditi. Ustanovio sam vrlo brzo da se u takvima situacijama neki tvoj polet, tvoj duh, vrlo brzo utopi u masi. Također, uvidio sam da neki ljudi, za koje se to možda ne bi reklo, djeluju i rade samo po principu zadovoljavanja vlastitih interesa. Stoga sam se definitivno odlučio za položaj individualca, za poziciju i pogled s marge. Udarat ću sa strane, to mi je draže, a čini mi se i ubojitije.

Svi smo mi virdžine

Neobično za naš film je i to da stalno tretirate ženske likove. Jesu li ti ženski likovi zanimljiviji i zašto?

– To je rezultat mojeg filmskog razvoja. S jedne strane, lakše mi je bilo predstaviti situaciju u našem društvu kroz ženske likove. One su ne samo senzibilnije nego se i u njima može naći mnogo više nataloženog. Puno su komplikiranije i složenije. S druge strane, sve mi se više čini i da se neke tradicionalne razlike među spolovima gube, čak i u okvirima našeg manje-više patrijarhalnog društva. Intime postaju sve sličnije i stare klasične podjele nestaju. Čini mi se

Ne može se raditi film tako da postaneš rob faktografije. Čak bi radije da se kaže da sam radio film s likovima koji se slučajno zovu Bela Čikoš i Slava Raškaj, nego da je posrijedi biografija, da se, dakle, zaključi da sam od Slave Raškaj uzeo samo njezin duh

da kao vrsta evoluiramo u nešto jako začudno, u neku vrstu spolne istoznačnosti. U *Slavi* sam već pokušao progovoriti o ženskom liku kroz optiku muškog lika, radio sam neku vrstu tranzicije. Ženska mi je intima zanimljivija jer je skrivenija.

Snimate, dakle, transseksualne filmove?

– Moglo bi se reći.

Ima li to veze s vašom seksualnom opredijeljenosću?

– Zezam se da će kad-tad operirati spol. Zapravo shvatit će da su granice intima sve tanje, čak i u ovim našim tradicionalnim društvima. Razlike među spolovima sve su manje.

Svi postajemo virdžine.

– Pa da. Kad smo već kod toga, baš mi je Karanović bio profesor na Cine-linku. To je bio seminar u Sarajevu gdje smo u radu sa scenaristima, velikima kakav je i sam Srđan Karanović, prolazili kroz sve etape pripreme filma – od scenarija, preko operativnih planova do *peachinga* za ulagače. Mi mali balkanski režiseri učili smo se, kako bi se to reklo, filmskom kapitalizmu. Za nas je sve to dobro, jer uglavnom radimo filmove financijski potpuno oslonjeni na državu. Ovdje nas uče kako pronaći dodatne izvore finansiranja.

Kako je film prošao na Puli?

– Moj film je otvorio festival. Reakcija publike je bila sjajna, ali sama organizacija i atmosfera bila je takva da više nemam nikakvu želju tamo prikazivati svoje filmove. Prikazivat ću ih ili na Motovunu ili u Sarajevu. U Puli nema onog inicijalnog veselja. Baš sam to kazao kolegama Arsenu (Ostojiću, op. a.) i Ogiju (Ognjenu Sviliciću, op. a.). Svi oni u organizacijskom odboru jako se muče, a treba zapravo festival promijentni na mentalnoj razini, što će biti jako teško. Pula je neki mutant koji se stalno nekako obnovi. Ali to je toliko stara priča, pa doista ne znam čemu je više ponavljati. □

Prema nekima Slava je bila naša najbolja slikarica, prema drugima ona je uspjela samo zato jer je bila gluhenijema. Reklamom u filmu sam htio naglasiti da kupujemo *brand* Slava Raškaj a da zapravo ništa ne znamo o njoj, ne poznajemo njezin duh i sve samo ostaje na površini

Kalamovi

Predrag Matvejević

Prilozi za raspravu o pripadnosti i porijeklu

Malo koja kultura ili književnost ima toliko dvojnih porijekla i pripadnosti kao hrvatska. Uvijek sam to shvaćao kao prednost a ne kao nedostatak. Ponosim sam se time: Šenoa, Strossmayer, Demeter, Šulek, P. Štoos, Gavella, Vatroslav Lisinski (rođenjem Ignac Fuchs). Obitelj Ljudevita Gaja starinom je iz Burgundije (Gay), a Štanka Vraza (pravim imenom Jakoba Frassa) iz Štajerske. Ivan Zajc (u Beču se pisao: von Seitz), autor nacionalne opere *Nikola Šubić Zrinski*, Čeh je porijeklom kao i August Šenoa, a skladatelj Boris Papandopulo ruski Grk. Nikola Firentinac, kako ga mi zovemo (tj. Niccolò di Giovanni Fiorentino), sljedbenik Donatellov, rođen je i kršten u Firenzi, po kojoj je i dobio nadimak – dakle nije „našijenac“, to se ne bi smjelo zaboravljati. *Hrvatski preporod* u Hrvatskom narodnom kazalištu oslikao je Vlaho Bukovac, kojem je pravo ime Biagio Faggioni. Kukuljević je preimenovao Andreu Meldolu u Andriju Medulića, koga nikad nitko nije tako zvao; nije sigurno da je postojalo prezime Klović koje je pridao minijaturistu Cloviu; zanemarimo li teško odgonetljiva rodoslovija, neosporno je da Klovića (Clovio) i Lauranu (Vrana), prema onome što su stvorili i u kojoj sredini, u najboljem slučaju dijelimo s talijanskim umjetnošću. Goran Kovačić je po majci Židov (to sam tek nedavno saznao od jednog madarskoga književnog povjesničara, majka mu se prezivala Klein) – tako bi naš pjesnik otpora, po židovskom zakonu, pripadao više majčinoj strani. Starčevićeva je majka bila pravoslavne vjeroispovijesti. Sorkočevićeva obitelj (Sorgo) došla je iz Albanije preko Boke, trgovala je žitaricama i po tom dobila prezime (*sorgo* = sijerak). Dubrovački pjesnik Vetranović, za života poznatiji kao Vetrani, spjevao je odu Italiji. Glazbu za našu hrvatsku himnu, posvećenu *Lijepoj našoj domovini*, skladao je vinkovački Srbin Josip (ili Josif) Runjanin. Juraj Dalmatinac se potpisavao kao Georgius Matthei ili po venecijanski Zorzi Mattei, a njegov sin je tvrdio da mu je pravo ime Giorgio Orsini. Andrija Aleši (Alleshi) doselio je iz Drača. Ruderu

Vlaho Bukovac, Autoportret

“Nacionalne kulture su po svome postanku i izvoru plod tuđinskog utjecaja. Ono što je u narodu najbolje plod je tuđih kalamova.” ... “Kakve bi svrhe imala nacionalna kultura da se njom može koristiti samo jedan narod. One vrijednosti koje vrijede tek jednoj rasi inferiore su vrijednosti. Snaga narodne kultura nije u sposobnosti odbacivanja, eliminacije, već u moći primanja, apsorbiranja što više tuđih kulturnih elemenata”. *Dixit A. G. Matoš*

Josip Runjanin

Jelić, Drago Kekanović ili Branislav Glumac. Od srpske i pravoslavne loze vuku korijene Stjepan Miletić, pravaš i starčevićanac, utemeljitelj *hrvatskoga glumišta*, kao i pravaški tribun August Harambašić, po Matošu “najbolji pjesnik hrvatskoga nacionalizma i hrvatske slobode” – što danas, s obzirom na porijeklo, izgleda nezamislivo i nevjerojatno. Srbin iz Hrvatske i bečki đak Savo Mrkalj suprotstavio se pravoslavnoj varijanti slavjanoserpskoga jezika i otvorio put Vukovoj reformi – a samoga Karadžića Zagreb je proglašio svojim “počasnim gradaninom” dok su ga srpski knjaz i velikodostojnici pravoslavnih Crkve napadali i osporavali (rado se zaboravlja da je njegova reforma prihvaćena u Srbiji tek nakon smrti mu i da su joj najveću podršku pružili Hrvati). Josipa Jelačića instalirao je za bana srpski pravoslavni patrijarh Rajačić, dok je biskup Haulik, madžarizirani Slovak, bio odsutan za vrijeme investiture. O tome, naravno, nema spomena u našim školskim programima i udžbenicima.

Mogao bih navesti još mnogo primjera, ali nisam siguran da bi to pomoglo onima koji vide kulturu u “etnički čistim” kategorijama. Navest će još jednom Matošu, da podsjetim one koji slabo poznaju nacionalnu kulturu u koju se inače zaklinju, kako je najveći hrvatski kritičar gledao na to: “Nacionalne kulture su po svome postanku i izvoru plod tuđinskog utjecaja. Ono što je u narodu najbolje plod je tuđih kalamova.” (Matoš piše, po starinsko, “kalamova”, op. P. M.) “Kakve bi svrhe imala nacionalna kultura da se njom može koristiti samo jedan narod. One vrijednosti koje vrijede tek jednoj rasi inferiore su vrijednosti. Snaga narodne kulture nije u sposobnosti odbacivanja, eliminacije, već u moći primanja, apsorbiranja što više tuđih kulturnih elemenata”. *Dixit A. G. Matoš*. I još ovo, iz istoga pera, vrlo aktualno u današnjem času, barem za one koji misle da su Evropljani ili bi željeli da to budu a ne znaju kako: “Naša umjetnost će samo onda biti nacionalna, kada bude evropska” (*Sabrana djela*, sv. IV, str. 268, izd. Zagreb 1973).

Svakom je jasno što stoji iza stavova onih koji se ne mogu pomiriti s različitim pripadnostima nacionalnoj kulturi ili književnosti: jedan stari, zaostali nacionalizam, u našim prilikama obilježen srbofobijom i anti-slavenstvom (ili pak kroatofobijom na drugoj strani), spreman, kao što smo vidjeli, da nas radije proglasiti Irancima (ili Sorabima) nego potomcima starih Slavena. □

Rudjer Bosković

Uostalom i u drugim, susjednim kulturama ima sličnih pojava, na primjer u srpskoj: Nušić (Alkibijad Nuša) i Sterija (Jovan Popović kome je otac bio pop Steriu), najznačajniji dramski pisci u srpskoj književnosti, cincarskog su porijekla, kao i dio loze Branka Radičevića, rođenoga u Slavoniji. U srpskoj je političkoj historiji podosta Cincara: Nikola Baja Pašić potječe iz obitelji Pascu; Cincar je bio i Constantin Riga, poznat Grcima kao njihov junak Rigas Feraios, i Pitu Guli (voda ilindenskog ustanka), a i srpski fizičar Pavle Savić. Među beogradskim nadrealistima, Vučo i Koča Popović su također iz cincarske obitelji, a Marko Ristić, premda je dubokoga srpskog korijena, bilaže integralni Jugoslaven – što je možda jedan od razloga omraze spram njega u nekim književnom krugovima. Njegos je, unatoč svemu, više crnogorski nego srpski pjesnik, bez obzira na to kako vidimo veze i razlike srpsko-crngorske. Kišu je otac Židov, Daviču su i otac i majka. Vasko Popa je svoje rane pjesme pisao na materinskom rumunjskom jeziku. Branko Miljković se ponosio majkom Hrvaticom. Milorad Pavić je također mješanac, mislim da mu je otac bio Hrvat. I konačno najveći od njih, Ivo Andrić, rodom je Hrvat a krštenjem katolik. Crkve u Studenici i Dečanima su sazidali majstori iz Dalmacije, među kojima je bilo i fratar. Najljepše freske i ikone po manastirima i bogomoljama Južne Srbije oslikali su bizantski živopisci, mnogo više nego srpski.

Što se pak naših Srba iz Hrvatske tiče, svi znamo otkud potječu Petar Preradović ili Vladan Desnica, kako su se izjašnjavali za života Ivo Ćipiko (Cipicco se pisalo u Trogiru) ili pak braća Vojnović, Ivo i Lujo, te stric im Kosto Vojnović, pravoslavni preporoditelj koji se zauzimao za ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (i prvi razvio hrvatsku trobojnici na splitskoj Rivi); nije sporno što su po porijeklu, među imim, Simo Matavulj ili Đuro Daničić (pravim imenom Đorđe Popović, ne znam zašto je ime kroatizirao), Novak Simić, Vojin

Na meti

Nobody's perfect

Andrea Dragojević

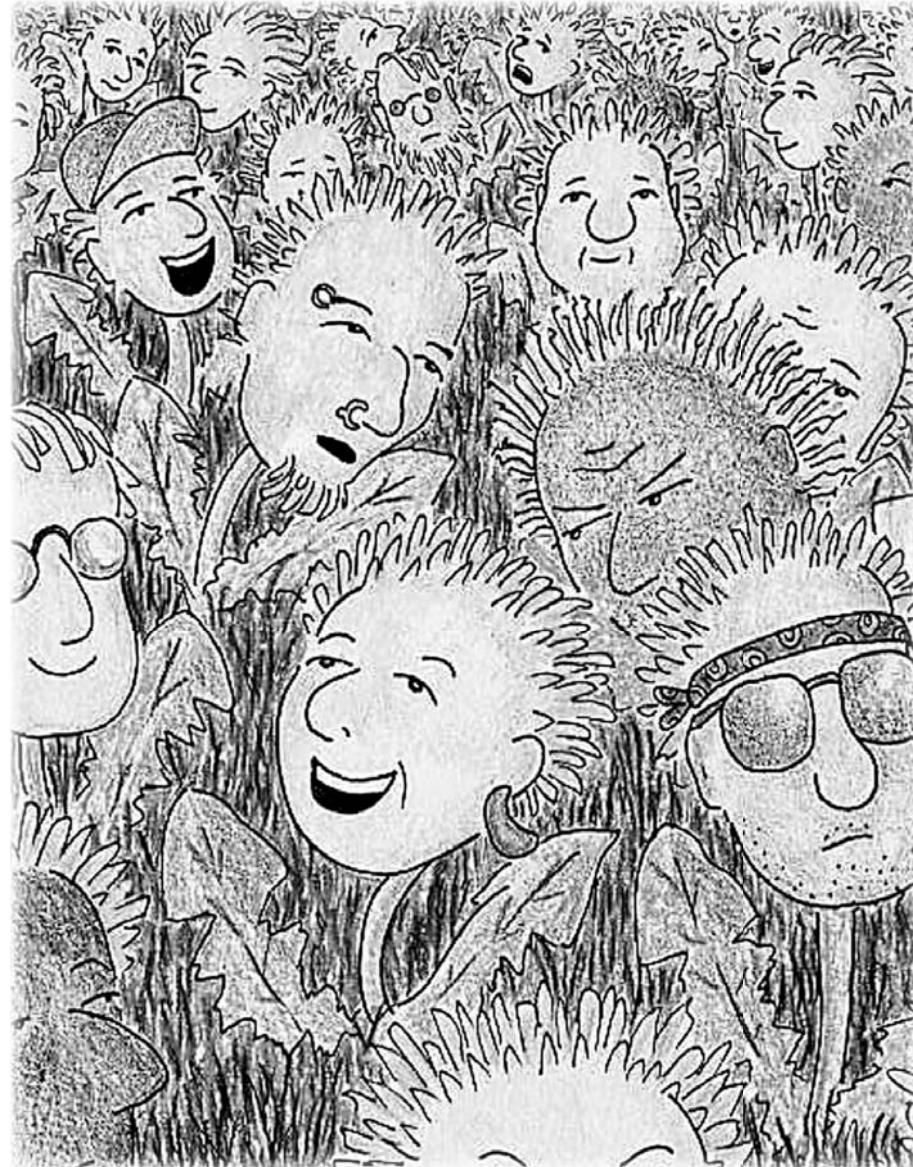
Koji *bad luck* mora biti kad se netko u evropskoj Hrvatskoj rodi kao Srb! Istina, prije desetak godina po tom je pitanju bilo bitno gore, jer je takva loša karma znala rezultirati i s mnogo pogubnijim posljedicama po nevoljnike. Danas se pak *loša sreća* što se netko rađa *takvim* od većine uglavnom percipira kao svojevrsni hendikep, *oštećenje* koji u *zdravima* znade izazvati upravo apsurdne vidove brige; danas se Srbe *humanistički* prebacuje u kategoriju hendikepiranih od kojih svijet sklanja pogled, baš kao što sklanja od invalida

Kad je onomad jednom vukovarskom mladcu zabranjen nastup na lokalnom malonogometnom turniru, a sve zbog njegovog *zabrinjavačeg* hemograma, liberalni, rasistički poteza svjesni dio javnosti spremno je to osudio. Međutim, umjesto te politički korektnе geste u cijeloj se stvari puno zanimljivije čini prigodno objašnjenje jednog momčadskog kolege nesretnog nogometnika. Naime, on je tom prilikom kazao kako je, dakako, krajnje nepravedno što njegovom siugraču ne daju da igra nogomet na turniru kojem je organizirala jedna dobrovoljačka udružica, pojašnjavajući to, otrplike, sljedećim riječima: "On tako dobro igra nogomet, a i nije kriv što se rodio kao Srb". I doista, koji *bad luck* mora biti kad se netko u evropskoj Hrvatskoj rodi kao Srb! Istina, prije desetak godina po tom je pitanju bilo bitno gore, jer je takva loša karma znala rezultirati i s mnogo pogubnijim posljedicama po nevoljnike. Danas se pak *loša sreća* što se netko rada *takvim* od većine uglavnom percipira kao svojevrsni hendikep, *oštećenje* koji u *zdravima* znade izazvati, kako čemo vidjeti, upravo apsurdne vidove brige.

U grupu priča koje govore o toj vrsti brige o hendikepiranima spada još jedna istinita, a sigurni smo da je takvih, i to neispričanih, nažalost, napretek. Naime, pripremala se proslava okrugle godišnjice mature jednog zagrebačkog razreda čiji je bivši učenik, danas, dakako, stariji gospodin, silom sudbine bio ne samo taj, jeli te, Srbin iz Hrvatske, nego je povrh svega još i živio u Beogradu. Organizatori *reuniona* odlučili su vlastitu nelagodu, to odvraćanje pogleda od *oštećenog*, riješiti na način da svog kolegu i bivšeg razrednog sudruga, inače šarmantnog i u društvu omiljenog, kako su privatno mnogi izvoljeli posvjedočiti, jednostavno, nakon poduznih medusobnih konzultacija - ne pozovu. Eto, da se jedni kolega ne osjeća loše, da ga možda netko ne bi izvrrijedao, budući da je već *manjkav*, budući da ga je snašla ta strašna bolest.

Kako je Jovan postao Zvone

Kao vrhunac te vrste nastrane logike slijedi priča koju smo nedavno čuli, a vezana je uz medijski popraćen slučaj premlaćivanja 14-godišnjeg maloljetnika, kojeg su pred pravoslavni Uskrs dvojica poznanika namamila u šumu u Mikulićima i tamo mu, zajedno s trećim dječakom, priredila cipelarenje, šibanje koprivama i prijetnju komadom stakla pod grlom. Javnosti je, međutim, ostao nepoznat jedan detalj iz svakodnevног života u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi, u jednom trešnjevačkom razredu, gdje se obrazuje i junak naše storiјe. Njegovo je ime Zvonko, međutim, u vezi s tim Zvonom ili Zvonkom zanimaljivo je to da je on, u stvari, obični, da 'prostite, Jovan, kojemu je razred, u dogovoru s razrednicom, odlučio nadjenuti *pribavljivije* ime. Evo kako je razrednica to preimenovanje, koje se desilo prije onoga što je u vijestima zabilježeno kao incident, objasnila majci nesretnog dje-

čaka: "Mi smo se u razredu dogovorili da vašeg sina zovemo Zvone, budući da je drugima malo neugodno što je on to, jeli te, to..., znate već".

Umjesto, dakle, da tu trešnjevačku školsku mladež učiteljicu nauči da živi s drugima i drukčijima (nešti drugoga i drukčijega, posrijedi je tek jedan obični zagrebački *trofazni*, ionako do kraja saživljen sa sredinom), ona se priklanja općerasističkom stavu nedorasle dječurđije i pristaje na prigodno prekrštavanje svog učenika. Ta vrsta priputomljavanja, ta nasilna kroatizacija svega estranoga, posebno srpskoga, doista je poprimila široke razmjere. Po susjedstvu nam tako odzvanja Dragec, pa Dragec, iako svi vrlo dobro znaju da je riječ o jednom Crnogorcu, pravim imenom Dragan. Škvadra voli svog Dragana, istina, malo im je neugodno što se baš tako zove ali, Bože moj, nitko nije savršen. Zato će biti Dragec, koji je baš OK, *ono, ku'is, tip je kul*. Šteta je to kvariti.

Tako je lako mrziti Srbina

S druge strane, možemo li uopće zamjeriti našem prosječnom građaninu? Jer, tako je lako mrziti Srbina. Ta oni su uglavnom krivi za sve ratove oko nas, među Srbima je ponajviše zločinaca, uostalom, tako kaže i precizno haško knjigovodstvo. Pa oni se ni dan-danas ne održu četništva, o čemu nam najbolje svjedoči najnoviji ravnogorski piknik pod pokroviteljstvom Vlade Srbije. Zaista, zar je nakon svega toga teško nevoljeti Srbe? Kad se tome doda sav onaj klasični inventar o Srbima kao inovjericima, svi oni narodni stereotipi o Vlasima, ili kako ih već sve ne zovu

u raznim krajevima Hrvatske, kad se, dakle, na to nakalemi sva ona pučka mitologija, nisu li upravo Srbi najlakše mete mržnje?

Može se pomisliti da je ovakvo sklanjanje pogleda od jednog nelagodnog subjekta na nogometnoj utakmicici, na proslavi mature, u razredu ili u susjedstvu, bilo da je rađeno kroz izoliranje, marginaliziranje kroz preimenovanje, zapravo oblik humanog postupanja sa, kako sada stvari stoje, praktički subhumanim bićima. Antisrpsvo, ta rak-rana svremenog hrvatskog društva može naći, a i nalazi, tisuću razloga za svoje postojanje, tisuću razloga za svoje svakodnevno prakticiranje. Danas se Srbe, umjesto da ih se likvidira, *humanistički* prebacuju u kategoriju hendikepiranih od kojih, kako rekosmo, svijet sklanja pogled, baš kao što sklanja i od invalida. Iako, kako rekosmo, antisrpsvo nalazi tisuću razloga za svoje postojanje, svi oni padaju pred jednim jednostavnim principom - principom konkretnosti. To što se sada ovdje želi povući jedna, pomislit će mnogi, nekorektna asocijacija, ipak nas neće odvratiti od namjere da to učinimo. Naime, baš onako kako u klasičnom antižidovstvu svaki Žid postaje Juda, tako i u sada već klasičnom hrvatskom antisrpsvu svaki Srbin postaje Mladić ili Karadžić. A sve to nema nikakve veze s jednim malim, konkretnim i posve osobitim nogometnišem iz naše početne priče, baš kao ni s konkretnim Jovanom koji zapravo pomaže kod pravoslavnog bogoslužja, kao ni s konkretnim Dragonom koji intimno u sebi skriva da navija za Partizan. □

Baš onako kako u klasičnom antižidovstvu svaki Žid zapravo postaje Juda, tako i u sada već klasičnom hrvatskom antisrpsvu svaki Srbin postaje Mladić ili Karadžić

Terri Schiavo i stanje izuzeća

Eric L. Santner

Razmišljanje o slučaju Terri Schiavo u svjetlu dviju novih knjiga o političkoj teologiji: *The State of Exception* Giorgia Agambena i *Citizen Saints* Julije Lupton

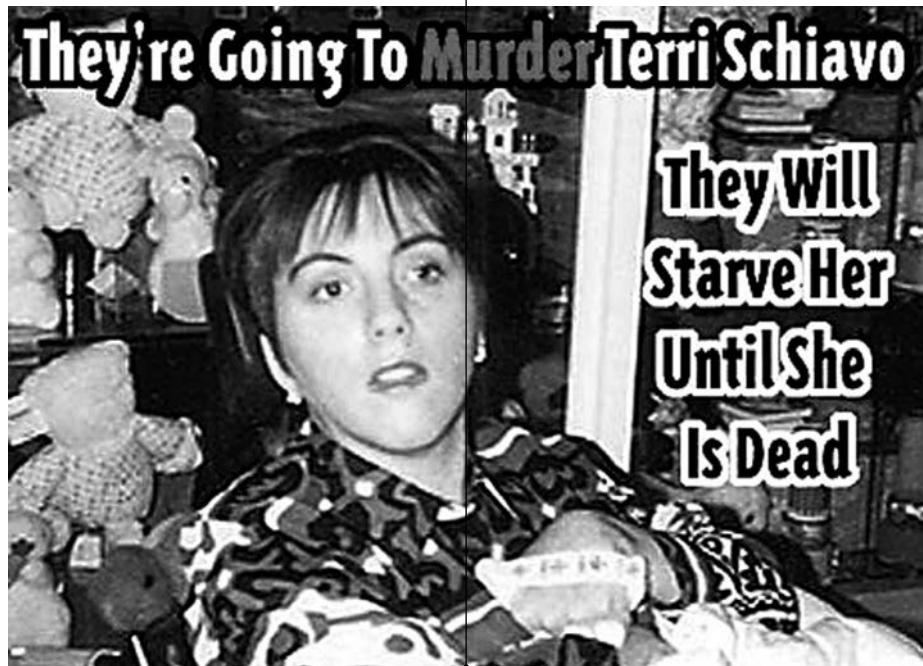
Kada niz podataka iz novina zao-kupi pozornost nacije u kratkom vremenskom razdoblju, čovjek se opravdano zapita ima li možda neke veze među njima, pokreće li ih skriveni niz pitanja. Mislim na dvije priče: mučenja u zatvoru Abu Ghraib i slučaj Terri Schiavo. Zaboravimo na trenutak da obje priče uključuju dojmljive slike koje ne samo da ilustriraju klučno pitanje nego ga zapravo su-saćinjavaju (fotografiranje je bilo oruđe ponizavanja u Abu Ghraibu; slike Terri Schiavo navele su mnoge – među njima i članove Kongresa – da povjeruju kako znaju nešto o njezinu medicinskom stanju). Ono što me više od toga zanima jest kako je u svakoj od tih priča život postavljen u odnosu na zakon i političku moć.

Život i smrt

Danas je jasno da u Abu Ghraibu isto kao i u mnogim drugim zatvorskim središtima problem zlostavljanja zatočenika – uključujući jasne slučajeve mučenja i ubojstva – nije samo posljedica šačice vojnika-otpadnika koji ostvaruju sadističke maštarije na bespomoćnim žrtvama. No, nije problem ni pitanje izoliranih i slučajnih loših komunikacija duž zapovjednog lanca. Pravi problem ima veze sa zakonskim statusom samih zatočenika i mjestima na kojima su bili zatočeni. Kada je riječ o zaljevu Guantanamu, mjestu najupadljivijeg primjera, Busheva administracija tvrdila je da tamošnje zatvorske ustanove učinkovito zauzimaju područje bez

zakona, mjesto na kojemu je na snazi trajno (iako neproglaseno) stanje izuzeća (*exception*) ili izvanredno stanje. Zatvoreni su lišeni bilo kakve zakonske zaštite i izloženi pukoj sili američke vojne i političke moći. Prestalo ih se smatrati prepoznatljivim djelatnicima koji imaju simbolički status što ga pokriva zakon. Oni u stvarnosti stope na pragu na kojemu se biološki život i politička moć sijeku. Upravo je zbog toga u osnovi nejasno je li išta od toga što im oni na vlasti čine zaista ilegalno.

Ako su mjesto kao što su Abu Ghraib i zaljev Guantanamu mesta na kojima život, bez ikakva zakonskog statusa i zaštite, stoji maksimalno izložen pukoj političkoj moći, tada nam slučaj Terri Schiavo – a ovde mislim na zakon što ga je donio Kongres, a kojemu je namjera bila održati je na životu – nudi neobičan obrat. Ovdje nailazimo na paradoks nametljive pretjeranosti zakonske “zaštite” koja učinkovito služi tome da privremeno obustavi zakon (pravni postupci koji se odvijaju na sudovima u Floridi) i izravno sasvim preuzme kontrolu nad ljudskim životom. Zakon osmišljen da izdvoji nekog pojedinca iz sudskega procesa u tijeku u osnovi je oblik hira, zakon u stanju izuzeća (sankcionirana suspenzija legaliteta). Tako paradoks dolazi do svog najvećeg intenziteta tamo gdje zakon pokušava preuzeti kontrolu nad pukim biološkim životom ljudskog bića o kojemu je riječ. Na toj točki život Terri Schiavo podrazumijeva “biopolitičku” dimenziju u kojoj se život i politika više ne mogu potpuno razlikovati. Jednostavno rečeno, kada bi dokument Kongresa doveo do ponovnog umetanja cjevčice za hranjenje Terri Schiavo, to ne bi bile samo vodene i kemijske hranjive tvari koje ulaze u njezin tjelesni sustav, to bi također bila invazivna sila političke moći. To, naravno, ne govori ništa o cinizmu koji je “u igri” u toj političkoj moći. (Mnogi od najuglednijih pokrovitelja zakona o kojemu je riječ pokazali su besramno nepoštovanje prema ljudskom životu u bezbrojnim drugim područjima javne politike.)

U jednom slučaju imamo ljudski život nasilno ogoljen od zaklona simboličkog statusa/vrijednosti, a u drugom nametljivo nametanje simboličkog statusa/vrijednosti u odsutnosti osjetilnog života. Međutim, posljedice su neobično slične: radikalno izlaganje tijela pukom hiru političke moći

Kada je riječ o drugom slučaju, čovjek bi se mogao zapitati zašto je uopće važno održavaju li gospodu Schiavo na životu uz pomoć cjevčice za hranjenje. To jest, ako je točno da je ona u trajnom stanju besvjesnog vegetiranja, bez pristupa užitku i боли, radosti i tuzi – a nije iznesen ni jedan vjerodostojan dokaz koji bi bacio ikakvu sumnju na tu dijagnozu – zašto bi ikome bilo važno da je njezini roditelji odvedu kući i održavaju na životu umjetnim putem? Kome to škodi ako usrećuje njezine roditelje? Mislim da bi mnogi odgovorili da to šteti *duši* Terri Schiavo ako je potpuno podređena volji drugih čak i ako ti drugi jesu njezini roditelji koji je bez sumnje vole (ili volji političara koji tvrde da govorile u njezino ime). I koji snažniji oblik podložnosti postoji od toga da volja drugih utječe izravno na našu životnu bit, naše postojanje, kao živućeg tkiva? Oni koji zagovaraju stanje intervencije u postojanje Terri Schiavo kao živućeg tkiva zagovaraju najradikalniji oblik dominacije koji je uopće moguće zamisliti. A dominacija nanosi štetu ljudskoj duši. U iskušenju sam da kažem da je trud da se Terri Schiavo održi na životu neka vrsta *ubojstva duše*.

Kultura života samo za neosjetilna bića

Naravno, slušaj Terri Schiavo nikada ne bi ušao u nacionalnu svijest da ga određene kršćanske skupine nisu prisvojile kao bojno polje u široj ideji obrane takozvanog “neviniog života”. Moglo bi se mnogo toga reći o toj frazi “nevini život”. Imajući na umu činjenicu da mnogi koji se protive abortusu također održavaju smrtnu kaznu, imamo se razloga zapitati je li ovdje zapravo u pitanju ne nevini život nego živuća *nevinst*, to jest fantazija o zaštiti ne ljudskoga života nego stanja čistoće i nevinosti koje, zapravo, može istinski utjeloviti samo *ne-osjetilno* življene (poput onoga Terri Schiavo). U stvari, čovjek ne može a da se ne zapita ne odnosi li se ono što je predsjednik Bush spomenuo kao “kulturu života” samo na neosjetilni život; čim čovjek stekne osjećaj, percepciju i svijest, on je manje-više prepusten minimalno reguliranim hirovima tržišta.

Bilo kako bilo, jedna od stvarnih teoloških neobičnosti u srži slučaja Terri Schiavo odnosi se na koncepte stvaranja života i života stvorenja (kreature). Kako piše Julia Lupton u prekrasnem poglavljju o Shakespeareovoj *Oluji*

Eric L. Santner profesor je germanistike na University of Chicago. Autor je znamenitih knjiga *My Own Private Germany: Daniel Paul Schreber's Secret History of Modernity* (Princeton University Press, 1996.) i *On the Psychotheology of Everyday Life: Reflections on Freud and Rosenzweig* (University of Chicago Press, 2001.)

naslovjenom *Creature Caliban*, riječ "stvorene" dolazi od buduće-aktivnog participa latinskoga glagola *creare*, što znači da je "*creatura (stvorenje)*" nešto što je uvijek u procesu trajnog stvaranja; stvorene je aktivno pasivno ili, bolje rečeno, *trpno*, biće koje neprekidno postaje-stvorenje, podvrgnuto preobrazbi prema zapovijedi proizvoljnih naredbi Drugoga". Dakle, u svom teološkom smislu, "stvorenje" nije toliko ime koje određuje stanje postojanja ili bit koliko stanje trajne *izloženosti*, koje znači biti uhvaćen u procesu *postajanja stvorenjem* kroz zapovijedi božanskog autoriteta. Ta dimenzija radikalnog podređivanja – stvorenje stvari Bogu Stvoritelju – uzrokovala je, u povijesti tog koncepta, niz daljnjih artikulacija, što su u konačnici postale uopćene da označe, kako to Lupton kaže, "bilo koga ili bilo što proizvedeno ili kontrolirano od nekog djelatnika, autora, gospodara ili tiranina". Na kraju takve putanje ima smisla da riječ koja je nekada označavala čitavu domenu prirode, koja je Božja kreacija, postaje "sve više primijenjena na one stvorenje stvari koje remete prave kanone stvaranja". Možda je najpoznatiji književni primjer takva stvorenja Frankensteinovo čudovište, koje i samo na mnogo načina utjelovljenje nemogućnost suočavanja sa smrću u moderno doba, što je bez sumnje središnji aspekt slučaja Terri Schiavo. (Nije osobito čudno da su među onima koji suočeni sa smrću kao da zaboravljaju sva pravila ponašanja, sav osjećaj suošjećanja i poštovanja, upravo ljudi koji proklamiraju duboko religioznu vjeru?)

Kršćanski moral kao pokriće

Ono što u konačnici osigurava taj paradoksalni prijelaz iz prirodnog života u neprirodni, na semantičkom području života stvorenja jest obilježje "gospodara" koje sam spomenuo kao stanje izuzeća ili izvanredno stanje. To jest, nije puka činjenica da je subjekt u odnosu prema zakonu ta koja stvara "ne-prirodnost" stvorenog bića, nego je to izloženost "izvanzakonskoj" dimenziji zakona koja je svojstvena državnoj vlasti. Vladin autoritet u stanju izuzeća uvođe *sankcioniranu suspendiju zakona*, nešto izvan zakona što je uključeno u zakon. Život stvorenja pojavljuje se upravo na takvim čudnim prijelazima gdje je subjekt dirnut tom *silom* zakona u *višku* zakona. Odluka da se zatvorenike zarobljene u "ratu protiv terorizma" svrsta u neprijateljske borce bez zakonskog statusa i pokušaj Kongresa da intervenira u slučaju Terri Schiavo dva su primjera u kojima je život pretvoren u život stvorenja u navedenom smislu.

Ono što je posebno uznemirujuće u slučaju Schiavo jest to što je taj proces proveden u ime "kulture života" koja je navodno u skladu s kršćanskim moralom. No, umjesto toga nailazimo na radikalnu izopačenost poretku stvaranja i teološkog statusa stvorenja, odnosno, njegove preobrazbe u čisto *bipolitički* entitet. Drugim riječima, kršćanstvo se koristi kako bi dalo pokriće za radikalno nametanje političke moći sferi života. Teologija koja je mogla osigurati sredstva za duboko suošjećanje prema umirućoj ženi i prema obitelji te žene, postala je ideološko oruđe za političku moć u stanju izuzeća. □

S engleskoga prevela Lovorka Kozole.
Pod naslovom Terri Schiavo and the State of Exception objavljeno na www.press.uchicago.edu/Misc/Chicago/05april_santner.html. Oprema teksta redakcijska

Nagodba vladajućih, a ne ustav

Rastko Močnik

Hoće li evropska "ustavna" nagodba pokrenuti novi krug društvenih borbi?

Slovenski parlament prihvatio je "nagodbu koja određuje evropski ustav" uz mnogo ritualne retorike i bez analize.

Kao i kod pridruživanja NATO-ovu vojnom savezu, i ovaj put su se sve stranke, uz iznimku krajnjih nacionalista, ujedinile na istom stajalištu. Za razliku od ulaska u NATO, ovaj put nije bilo javne rasprave. Stranke su, kao i obično, ispuštale dimnu zavjesu demagogije – a pridružilo im se i novinarsko općinstvo. Politički vlastodršci i njihove medijske agencije bili su zato, u svojoj obradi potpore javnog mnenja "evropskog ustava", bitno uspješniji negoli u slučaju NATO-a. Kod NATO-a su ankete pokazivale oko 40 posto podrške i oko 30 posto odbacivanja – "evropski ustav" je u studenom prošle godine poduprlo 60 posto anketiranih, a protiv ih je bilo manje od 10 posto. Uz malen odziv na referendum, ulazak u NATO potom je podržalo više od 40 posto, protiv je bilo više od 20 posto. O evropskoj nagodbi nije bilo referenduma. Posljedice pristupa NATO-u bile su javnosti razmijerno jasne, a dodatno ih je razotkrila američka agresija na Irak: državljanke i državljanini znali su o čemu odlučuju. Što se tiče NATO-a, narod se, za inat svim podacima i očitom stanju, svejedno radije odlučio na osnovu rasističke retorike, negoli na osnovi racionalnih argumenata.

Antisocijalna i antidemokratska nagodba

Pa, ipak, u slučaju NATO-a ljudi su barem izabrali na osnovi čega će se odlučiti. U slučaju evropske nagodbe te mogućnosti nije bilo. Zato što nije bilo ni informacija, niti rasprave; možemo kazati da većina podržava evropsku nagodbu, a da ne zna što podržava. Stoga vrijedi pogledati što to većina javnog mnenja podupire a da joj se to što podupire ne čini vrijednim zanimanjem.

Dvije stvari kritičari najčešće zamjeraju evropskoj "ustavnoj" nagodbi: da nije socijalna i da nije demokratska. A stvari stoje još gore: nagodba ne samo da ne brani socijalna prava, ona štiti koristi kapitala. U mnogočemu je zato protusocijalna. Slično tome, ona ne samo da ne uspostavlja demokratski politički sustav nego postavlja vlast koja nije pod demokratskim nazorom; uklanja podjelu na izvršnu i zakonodavnu vlast: ne samo da ne jamči javno djelovanje vlasti nego garantira njezino tajno djelovanje. U mnogočemu je zato protudemokratska. Na kraju, ona ni nije ustav: riječ je samo o međudržavnoj nagodbi koja se proglašava nečim što nije. Po svojoj

Evropska "ustavna" nagodba uzdiže na ravan ustavne kategorije "slobodno i nesmetano tržište", te "slobodnu i istinsku konkurenčiju", čime unaprijed ograničava mogućnosti državne intervencije u gospodarstvo. Odnosno, privredom, što znači tržišnim, profitnim djelatnostima proglašava i područja koja su dosad bila zaštićena od napada kapitala, kapitalističkih odnosa iskorištavanja i zatiranja: javne usluge i kulturne djelatnosti

društvenoj biti to je nagodba između nacionalnih političkih klasa, po kojoj se one obvezuju da će služiti transnacionalnom kapitalu, održavajući se tako na vlasti.

Na socijalnom području "evropska" nagodba ne štiti tekovine društvenih bitaka koje su napredne politike izborile u posljednjem stoljeću, te ih mnogo gdje i zaštite ustavom. Za socijalna prava nagodba uglavnom govori kako ih "priznaje i uvažava" u državama u kojima postoje i u mjeri u kojoj ih uvažavaju te same pojedinačne države. To znači da nagodba ne određuje nikakav socijalni minimum koji bi bio obvezan za sve države članice EU-a. Neposredna posljedica toga je da nagodba ne onemogućuje tzv. "socijalni dumping". Ne brani da države smanjuju socijalna prava i prava na području rada, ne bi li ugodile zahtjevima kapitala.

Vladavina kapitala

"Evropska" nagodba nas, recimo, ne brani od onoga što upravo čini Jansin ministar rada, obitelji i socijalnih odnosa, kada poziva sindikate da se ne suprotstavljaju "povećanju elastičnosti tržišta rada". Povećanje elastičnosti tržišta radne snage znači: smanjenje radnih prava, uvođenje radnih odnosa bez jamstava za radnike i radnice, povećanje neizvjesnosti za iste, te posebice potkopavanje kolektivnih ugovora. Elastičnost tržišta radne snage znači radne ugovore na određeno vrijeme i honorarne ugovore za određeni projekt, znači stvarno uklanjanje minimalne plaće, uklanjanje prava na bоловanje, dopust, mirovinu, zdravstveno osiguranje itd. Znači i smanjenje moći sindikata. Upravo to je "socijalni dumping". S pomoću socijalnog dumpinga vlade pokušavaju postići konkurenčnost svojih gospodarstava, povećanjem iskorištavanja i zatiranja onih koji proizvode vrijednost. Upravo to čini i Janšina vlada: pokušava postići konkurenčnost gospodarstva obespravljanjem i tjeranjem u bijedu.

"Evropska" nagodba ne garantira pravo na rad, iako to pravo garantiraju, uzimimo, ustavi

Belgijske, Finske, Francuske, Italije, Irske, Luksemburga, Nizozemske, Portugala, Španjolske. Nagodba ne garantira pravo na minimalni dohodak, pravo na socijalnu sigurnost, zdravstveno i mirovinsko osiguranje, nadoknadu za nezaposlene. Taj ustav ne onemogućuje da države u kojima su si ljudi izborili ta prava ne počnu smanjivati njihov opseg ili ih ukidati. Nagodba, dakle, ne jamči očuvanje već izbornih socijalnih prava.

S druge strane, nagodba uzdiže na ravan ustavne kategorije "slobodno i nesmetano tržište", te "slobodnu i istinsku konkurenčiju". Time već unaprijed stvarno ograničava mogućnosti državne intervencije u gospodarstvo. I gore od toga: privredom, a to znači tržišnim, te dakle profitnim djelatnostima, proglašava i područja koja su do sada važila za neprivredne stvari, te su zato bila zaštićena od napada kapitala, kapitalističkih odnosa iskorištavanja i zatiranja, od logike profita. Na primjer javne usluge i kulturne djelatnosti.

Borba za nekoć dobiveno

Nagodba s jedne strane uklanja zaštitu tekovina dosadašnjih društvenih bitaka. S druge strane štiti koristi kapitala i širi društvena područja na kojima naređuje profitnu logiku kapitalističkog tržišta. Oni koji podržavaju "evropsku" nagodbu slažu se, dakle, s time da će se morati ponovo boriti za tekovine koje je izborilo napredno 20. stoljeće. A boriti će se u bitno težim okolnostima: ne samo da nagodba štiti koristi kapitala nego i uvođi politički poredak koji je znatno manje demokratski negoli što su to bile države 20. stoljeća.

Tko podržava "evropsku" nagodbu, a to je cijela politička klasa i oko 60 posto javnog mnenja, taj dakle započinje novi krug klasnih i općedruštvenih borbi. Boriti će se za ono što je nekoć već bilo dobiveno, i to u sustavu koji će biti bitno manje demokratski negoli što su to bile države prošloga stoljeća. □

Izabralo i sa slovenskoga preveo Srećko Pulig. Oprema teksta redakcijska.

Proizvodnja proizvodnje

Dražen Cepić

Analiza hrvatske recepcije kulturnih studija

Pri spominjanju kulturnih studija, bilo s pozitivnim bilo negativnim konotacijama, uobičajeno je govoriti o određenom iznenadenju koje su oni donijeli ušavši u diskurs. Teoretičari skloni kulturnim studijima spominju novosti poput uvođenja multidiplinarnosti, pluralnosti, usmjerenosti na dotad zapostavljenu pučku, a potom i popularnu kulturu (Duda, 2002.) itd. S druge strane, teoretičari neskloni kulturnim studijima spomenut će da sa kulturnim studijima u diskurs ulazi neegzaktnost, nekritička euforija tobožnjim otporom potlačenih skupina (Sokal, 2002.) itd. Drugim riječima, teško je osporiti da su kulturni studiji nastali kao vrlo provokativni pravac, te da su potaknuli mnoge reakcije, bilo afirmativne ili osporavalačke. No što kad efekt iznenadenja nestane? Što kad kulturni studiji prestanu biti provokativni, dinamični, novi, kad prestanu biti subverzivni element koji uzburkava ustajalu teorijsku kolotečinu? Što ako su kulturni studiji štuke i sami postali dio te iste kolotečine? Teza ovog rada jest da se s hrvatskom verzijom kulturnih studija dogodilo upravo to da nju ne obilježava teorijska subverzivnost, neočekivanost i dinamičnost, nego, naprotiv, očekivanost i predviđljivost. Borba protiv esencijalizma, pokušat će se dokazati, petrificirala se. Nekad davno, inovativni konstruktivizam, tj. prakazivanje identiteta kao tek konstrukata, rezultata društvene proizvodnje, pretvorio se u još jednu proizvodnju – proizvodnju proizvodnje...

Metodološke pretpostavke

Analiza jednog toliko heterogenog, nekoherentnog područja bez daljnje predstavlja težak posao. Kritika bilo kojeg teorijskog pravca u cjelini donosi probleme zbog permanentne prijetnje zapadanju u grešku kritike *pars pro toto*. No kad pred sobom imate disciplinu kojoj difuznost ne dolazi tek kao nužni simptom sazrijevanja, nego koja uopće ni ne pokušava biti disciplinirana, koja otvoreno proklamira svoju heterogenost i raspršenost, možda je i suvišno napomenuti da se greška kritike *pars pro toto* umnogostručuje! Stoga je nužno odmah na početku precizirati objekt kritike. Dakle, odmah na početku treba napomenuti da bilo kakvu kritiku koja bi, tobože, obuhvatila cijele kulturne studije (kao kod npr. Bezinovića, 2004.) smatram tlapnjom, te će se stoga u ovom radu pokušati izbjegći bilo kakvo generaliziranje te vrste. Naprotiv, objekt kritike ograničen je na vremenski i prostorno vrlo usko područje: na akademsku recepciju kulturnih studija u hrvatskoj humanistici. S obzirom na to da se godine hrvatskih kulturnih studija daju izbrojati na prste jedne ruke, očito je da je riječ o sinkronijski i dijakronijski dovoljno uskom području da se ono može analizirati u radu ovako skromnog opseg-a. Pritom treba napomenuti da se time ne želi reći da su pronađene značajke specifične samo za ovo područje; ipak, bilo kakvo šire generaliziranje otupilo bi analitičku oštricu, tj. heuristička bi se vrijednost rada smanjivala obrnuto proporcionalno širini predmeta analize. Ovdje se, dakle, nećemo baviti kulturnim studijima *uopće*, deskriptivnom semiotikom *uopće*, ili etnografijom *uopće* (treba napomenuti da zabrinjavajuće simptome ne nalazimo samo unutar područja kulturnih studija, nego i u pravcima u neku ruku srodnim kulturnim studijima, poput feminizma, postkolonijalne kritike itd., drugim riječima u pravcima koji su, postavivši u pitanje problem reprezentacije, obilježili borbu protiv esencijalizma i koji su obilježeni borbom protiv esencijalizma). Ovaj će se rad, naprotiv, baviti primjenama tih teorija i metodologija u ograničenom fondu radova,

na jednom prostorno i vremenski usko omeđenom teritoriju, dok bilo kakvi pokušaji poopćavanja zaključaka ovog rada ostaju tek kao opcija za daljnja istraživanja.

Konstrukcija identiteta kroz medije

Razmotrimo, dakle, radove: većina ih se bavi medijima, bilo na izravan način tako da se kao predmet analize uzima pojedini časopis ili televizijsku emisiju – primjerice, Simić (2003.), Grdešić (2002.), Grdešić (2004.), Opašić (2004.), Hofbauer (2002.), Žurić (2004.) – ili neizravno tako da se analizira neki fenomen, ali se medijska reprezentacija uzima kao bitni faktor – Biti, (2002.), Novak (2002.), Kolanović (2002.), Kolanović (2003.). Težište većine radova sastoji se u dokazivanju da je dotični identitet medijski, društveno ili povjesno konstruiran, dakle da nije biološki zadan. Unatoč razlikama koje postoje između predmeta analize (bilo da je riječ o konstrukciji mita o nacionalnoj reprezentaciji, konstrukciji agenta potrošačkog društva, konstrukciji dominantnog seksualnog diskursa, konstrukciji ženskog ili muškog identiteta itd.), i razlikama između složenosti i sofisticiranosti načina na koji je ta analiza izvedena, može se zaključiti da svi ovi radovi dijele jednu iznimno sličnu matricu po kojoj su napravljeni.

Biti (2002.) u svom tekstu o medijskoj reprezentaciji hrvatske nogometne reprezentacije, popularno zvane "Vatreñi" govori o sportu kao o *socijalno konstruiranoj*, značenjski bogatoj aktivnosti, koja je upletena u mrežu reprodukcije i prijenosa ideoloških tema i vrijednosti koje prevladavaju u našem društvu (Biti, 2002: 25): "Medijske prakse stereotipiziranja, obilježavanja 'drugih', formiranja identiteta manifestiraju se i u prikazivanju sportskih, kao i bilo kojih drugih društvenih praksi" (ibid.: 26, kurziv d.c.). Pritom "interakcija između sporta i medija počiva na činjenici da je sport jedna već a priori *socijalno konstruirana* aktivnost koja još iziskuje medijske efekte" (ibid.: 38, kurziv d.c.) Žurić (2002.) se u tekstu *Osobni identitet kao socijalni konstrukt* ne bavi poput Bitija *konstruiranjem nacionalnog identiteta*, nego *konstrukcijom identiteta* sa strane potrošačkog društva. Na početku teksta autorka kaže: "U ovom će radu pokušati prikazati kako je cjelokupan koncept osobnog identiteta, a time i individuuma kao stabilne i nedjeljive cjeline, samo mistifikacija koja započinje nekoliko stoljeća unazad i koja se u 20. st. svojim novim mehanizmima neprestano reproducira. Zbog spomenutog procesa mistifikacije prikazat će razloge nemogućnosti postojanja jednog takvog stabilnog individuuma čime se uvodi pojam *subjekta kao masovnog proizvoda društveno-kulturnog konteksta*" (Žurić, 2002.: 69, kurziv d.c.). Nakon povjesnog uvoda, Žurić varira dobro poznatu Marcuseovu tezu da "svremeno potrošačko društvo funkcioniра na način da stvara mehanizmi koji, ne samo što su sposo-

Prvotna je ideja kulturnih studija bila odbijanje zadovoljenja jednostavnim rješenjima, odbacivanje esencijalizama i traženje raznih artikulacija kojima se konstruiraju identiteti: konstruktivizam je tada odigrao značajnu ulogu. No čini se da se taj isti konstruktivizam u neku ruku petrificirao, te su kulturni studiji time izgubili onu dinamičnost i subverzivni moment koji ih je krasio: čini se da danas za mlade *wannabe* intelektualce nema popularnijeg sporta od dokazivanja da je sve konstrukt

esej

bljeni da zadovolje širok spektar naših potreba nego i sami produciraju potrebe u cilju daljnje reprodukcije tih istih mehanizama" (ibid.: 72). To se konkretno događa tako da "reklame, filmovi, masovni kulturni produkti, životni stilovi – kultura u širem smislu – prezentiraju načine na koje pojedinac može sebe odrediti u odnosu na druge. (ibid.: 73).

O konstrukciji identiteta putem medija govori također i Hofbauer (2002.) u tekstu *Seksualnost i mediji – eksploracija i reprezentacija*. Autorica govori o *proizvodnji dominantnih seksualnih diskursa* "koji, osim što putem medija marljivo vrše procese vlastite legitimacije, preko proizvoda popularne kulture formiraju sociokulturne matrice koje služe kao upute za upotrebu vlastitog, netom kupljenog seksualnog identiteta" (Hofbauer, 2002.: 55, kurziv d.c.); te o mehanizmima "diskurzivnog uvlačenja, eksploracije, *proizvodnje i socijalne konstrukcije seksualnosti* putem medijskih tekstova" (ibid.: 56, kurziv d.c.). Autorica citira Bourdieua koji smatra da se "ljudska seksualnost konstruira u socijalnoj igri značenjima koja bez prestanka održava i legitimira mušku dominaciju" (ibid.: 58, kurziv d.c.), a jedan od glavnih mehanizama koji služi održavanju tog stanja, tj. koji drži žene u podređenom položaju, su masovni mediji poput ženskih časopisa, koji *proizvode ženski identitet* kao uvijek nekome/nečemu podređen.

O konstrukciji identiteta i "proizvodnji ženstvenosti", za divno čudo, govori i Kolanović (2002.: 45). Po autoricu je kod *Barbie* lutki naglasak na "identitetu u kojem je fizička ljepota imperativ i pravilo društvenog uspjeha" (ibid.). Iako je *Barbie* naizgled samostalna mlađa žena, ona je prije svega upućena na udaju i nalaženje muškarca koji će je "odvesti pred oltar", čime se *proizvodi jedan model ženstvenosti* te se taj isti model nameće djevojčicama još u najranijoj dobi. Osim što se time *proizvodi rodni subjekt*, taj je isti proces neodvojiv od *proizvodnje konzumerističkog subjekta* koji će budućeg muža naći upravo svojom izdašnom participacijom u potrošačkom društvu, s obzirom na to da je nemoguće kako bi netko poželio za suprugu ženu koja, primjerice, nije dobro odjevana. Slične zaključke donose i Grdešić (2002.) u analizi *Cosmopolitan*, kao i Simić (2003.) u tekstu *Teen i kreacija ženskog identiteta*, s tom razlikom da Grdešić u *Cosmu* pokušava naći neke subverzivne elemente, dok Simić, u svom pomalo iritantnom¹ militantnom diskursu, *Teenu* negira bilo kakvu subverzivnost: "gurkajući glavu kroz zjapeća vrataša pećnice, priznat ćemo kroz jecaje kako ženski časopisi ne služe ničemu doli ultimativnoj destrukciji samopouzdanja ženskog roda i spola" (ibid.: 22).

Osim tekstova o *proizvodnji ženstvenosti* (Simić, Grdešić, Kolanović, Hofbauer), dio tekstova se bavi i *proizvodnjom muškosti*, npr. Bitijev tekst *Markacije muškosti i Opašićev* tekst *Klik: muškost u potrazi za izgubljenom sigurnošću*. Unatoč različitim predmetima analize, metodološki obrazac je gotovo isti: on se sastoji od beskonačnog ponavljanja jedne te iste fraze o *iskonstruiranosti roda*. Biti tvrdi: "Djeca se od najranije dobi konfrontiraju s imaginativnim konstruktima koji ih uče 'rodu': pričama, igračkama, igramama, glazbi, TV-u, knjigama, novinama i još kojेमу. Sve to služi njihovu upoznavanju s načinima na koji se razlikuju muško i žensko" (Biti, 2004 : 48). Iako se drugi rad bavi neuspjehom pokušaja konstruiranja polja sigurnosti sa suvremenom muškost te o protuslovljima koji pritom nastaju, u Opašićevu je tekstu svejedno riječ o vrsti reprezentacije muškosti.

Konstruktivizam² kao proizvodnja proizvodnje

Jednom davno bijaše normalno smatrati ženu prirodno pozicioniranom u kuhinji, a muškarca u radnoj sobi... Jednom davno također bijaše normalno smatrati ljude crne boje kože intelektualno inferiornijima... Jednom davno, isto tako, bijaše normalno smatrati (svoju) naciju prirodnim stanjem, koje traje od pamтивjeka... Mogli bismo ovaj niz nastaviti do u beskonačnost: jednom davno se identitet doista smatralo antropološkom danošću. No potom se dogodio epistemologiski rez, posredovanom kojim su se pojavile teorije koje smatraju da su žene pozicionirane u kuhinju ne zbog genetske predodređenosti, nego zbog utjecaja društva, da je nebjelačko stanovništvo u SAD-u na mjestima statusno nisko pozicioniranim ne zbog prirodne neinteligencije nego zbog društveno-političkih uvjeta, kao i da nacija nije ni primarni ni nepromjenjivi entitet, nego je nastala u osobitoj konfiguraciji povijesti, te će kadađ i nestati. Tom epistemologiskom rezu, koji je poveo borbu protiv esencijalizma te uveo u diskurs "skanda-

loznu" ideju povijesne kontingenčije, u povijesti ideja doista pripada velika važnost. No što napraviti jednom kad smo shvatili da identitet, bilo rodni, nacionalni, urbani, kvartovski bilo rasni, doista jest samo povijesni/društveni konstrukt? Što napraviti jednom kad shvatimo da identitet doista jest proizveden? Za hrvatsku recepciju kulturnih studija odgovor je izgleda očit: nastaviti s proizvodnjom, proizvodnjom proizvodnje...

Prvotna je ideja kulturnih studija bila odbijanje zadovoljenja jednostavnim rješenjima, odbacivanje esencijalizama i traženje raznih artikulacija kojima se konstruiraju identiteti: konstruktivizam je tada odigrao značajnu ulogu. No čini se da se taj isti konstruktivizam u neku ruku petrifirao, te su kulturni studiji time izgubili onu dinamičnost i subverzivni moment koji ih je krasio: čini se da danas za mlade *wannabe* intelektualce nema popularnijeg sporta od dokazivanja da je sve konstrukt. Može se sa žaljenjem konstatirati da se teorija u neku ruku svela na nekoliko ustaljenih obrazaca koji se, kao kalup za taljenje metala, rutinski iskorištavaju do nedugleda. No što nakon toga? Što nakon što prihvatom da nijedan identitet nije bio loši zadan, ergo da je sve konstrukt, ergo da sve treba dekonstruirati?

Koliko mi je poznato, u Hrvatskoj još nije napisana analiza časopisa *Men's health*, no bilo kome iole upućenom u problematiku nije nimalo teško zamisliti kako bi ta analiza izgledala: vjerojatno bi se prvo dala kratka semiološka analiza (kakve je kvalitete papir, koliko ima fotografiju, koliko košta u usporedbi s drugim muškim časopisima i sl.), nakon toga bi se krenulo na analizu vlasničke strukture (časopis je vlasništvo te i korporacije, izdaje se u toliko i toliko država), da bi se potom krenulo na sadržaj. Tada bi se vjerojatno kratko navele značajke kasnog kapitalizma (društva obilja, potrošačkog društva), pozicioniralo bi se dotični časopis u kontekst, te bi se potom izvuklo nekoliko značajki muškog identiteta koji časopis nastoji konstruirati. Vjerojatno bi se pritom navele da je imperativ suvremenog muškarca, osim uspjeha u karijeri, postao i dobar izgled, seksualno zadovoljenje njegovih partnerica i sl. Žaključak bi se mogao sastojati u tvrdnji da u kasnom kapitalizmu logika kapitala nije više spremna tolerirati ičiji povlašteni položaj, te da su muškarci stoga svrgnuti s trona i uniženi na samo još jedan kotačić u konzumerističkom stroju. Dakako da potencijalna analiza vjerojatno ne bi u potpunosti slijedila naš sinopsis, no isto je tako vrlo vjerojatno da bi podudaranja bila znatna. Sama činjenica da je teorija postala ovako predvidiva i očekivana dovoljna je, smatram, da se oglesi zvono za uzbunu. Mora se, nažalost, konstatirati da fiktivna analiza kaku smo upravo opisali, kao i analize koje smo opisali u trećem poglavljvu, sliče prije na "teorijske trbušnjake" dostojne redovitog čitatelja *Men's healtha* nego na kreativnog posao.

Hrvatska recepcija kulturnih studija: kontinuitet i diskontinuitet

Hrvatsku recepciju kulturnih studija u odnosu na nejzine britanske izvornike obilježava određena dvostruka narav. Ona, naime, s jedne strane vjerno slijedi svoje uzore, dok je s druge strane prema njima karakterizira oštar diskontinuitet. U čemu se sastoji ta dvojaka priroda hrvatske recepcije kulturnih studija? Riječ je, naime, o tome da se radovi koji su predmet ove analize s jedne strane doista nastavljaju na tradiciju kulturnih studija: oni analiziraju stvari koje su u tradicionalnoj društvenoj znanosti zaista bile izvan domaća kritike, kao trivijalne, npr. ženske časopise, televizijske emisije, sport itd. Oni doista u kritiku toga ne idu "začepljena nosa", nego pokušavaju dohvatiti čestu kontradiktornost: npr. iako se Grdešić (2002.) bez dalnjega prema *Cosmopolitanu* i ideologiji koju on propagira odnosi kritički, ona istodobno nastoji u njemu pronaći mještua otpora. *Cosmo* prema tome nije samo časopis koji zatupljuje čitateljice stvarajući od njih idealne služiteljice patrijarhata te kapitalizma, nego i časopis koji je inzistiranjem na ženinu pravu na karijeru, pravu na orgazam i sl., doista unio pozitivne pomake; problem *Cosma* nije što feminizma nema, nego što ga nema dovoljno! Nadalje, dotični radovi doista polaze s multi/postdisciplinarnih stajališta: služe se etnografijom, semiotikom, sociologijom itd. Isto tako, u većini radova jasan je društveno-kritički stav: Kolanović (2003.) u kritici *Dieselove* reklamne kampanje ne skriva svoje antikorporativne stavove, Grdešić (2002.) i Simić (2003.) otvoreno pokazuju prijezir prema patrijarhalnom sustavu koji se reproducira kroz ženske časopise, kao i Žurić (2002.) prema potrošačkom društvu.

Čini se, dakle, da je sve *tu!* No postavlja se pitanje gdje je onda diskontinuitet? Paradoksalno, diskontinuitet se nalazi upravo u tome što *sve* jest tu. Naime, kulturni studiji u Britaniji nastaju kao reakcija na odbijanje pravocrtnih rješenja i prožvakanih obrazaca koje su tada nudile s jedne strane sociologija, a s druge strane teorija književnosti. Drugim riječima, kulturni studiji se rađaju kao čin teorijske subverzije, kao izraz neprihvaćanja zadanih obrazaca analize, kao inzistiranje na sinergiji elemenata koje su smatrali vrijednima i važnima. Ukratko, prvotne kulturne studije obilježava prije svega inovativnost. No ono što karakterizira hrvatsku recepciju kulturnih studija jest upravo suprotno: prihvatanje već gotovih načina dekodiranja i analize, čije rezultate svatko već iole upućen u diskurs bez većih poteškoća može unaprijed pretpostaviti. Stoga se može reći da diskontinuitet sa teorijskim uzorima u ovom slučaju proizlazi upravo iz činjenice kontinuiteta. Dosljedni nastavljaci tradicije kulturnih studija prije bi bili oni koji odbijaju parazitiranje na danim, postjećim teorijama na način beskonačnog "odrađivanja" dobro poznatog obrasca; oni koji nastavljaju s uzborkavanjem teorijskih voda, a ne tek lijenim izležavanjem na luft-madracu.

Aktivizam i teorija

Prije nego što nastavimo s raspravom, potrebno je odgovoriti na jedan možebitan prigovor: naime, na prigovor da društvena konstrukcija identiteta možda jest jasna, primjerice, pojedinim studentima i profesorima komparativne književnosti ili (u manjoj mjeri) filozofije. No da usprkos tome još dan-danas tisuće ljudi gine zbog svog nacionalnog identiteta, da još dan-danas na većem dijelu zemaljske kugle (pa čak i u, na tom pitanju, najrazvijenijoj zemalju) žene trpe zbog društvene diskriminacije, da još dan-danas milijuni nebjelačkog stanovništva trpe rasna poniženja. Taj prigovor bi bio na mjestu u slučaju da su tekstovi kojima se ovdje bavi objavljeni u mediju koji dopire do širih masa o kojima je ovdje riječ. No tekstovi koji su predmet kritike ne bi u vezi s ovim pitanjem bili problematični u slučaju da zadovoljavaju barem jedan od dva uvjeta da izlažu neku teorijsku inovaciju, ili da su dostupni (i to ne samo faktički nego realno) širem pučanstvu o kojem je u možebitnom prigovoru riječ. No ovdje je riječ o tome da su tekstovi kojima se pobija esencijalizam kroz teorije socijalne konstruiranosti i proizvodnje identiteta, što je dakle u teoriji postalo već posve očito, napisani za istu onu grupaciju koja je s time vrlo vjerojatno već savsim dobro upoznata! Sve one tisuće ljudi koji su spremljeni poginuti radi svojih nacionalnog identiteta, svi oni rasizmi, seksizmi itd. ovim kritikama ostaju neokrnuti.

Uzmimo za primjer jedan tipičan predmet naše kritike: tekst Maše Grdešić *Viva – ima li život na tržištu ženskih časopisa?* U tekstu se dokazuje da nedavno osnovani ženski dvotjednik *Viva* konstruira ženski identitet, da ima cilj stvoriti idealnu čitateljicu brišući razlike između žena (sve žene žele partnera, djecu, savršeno tijelo, puno pari cipela, cvijeće, plakati na romantične filmove te piti crno vino i slušati Olivera) itd. Žaključak teksta je, čini se očitim, poznat većini ljudi koji su, ako već nisu doktorirali na Judith Butler, barem završili pokoju godinu na Filozofskom fakultetu. Drugim riječima, riječ je o jednom prilično očitom zaključku koji u teoriji – blago rečeno – neće unijeti neke tektonske poremećaje. No, može se prigovoriti, važnost takvih tekstova ne leži u njihovoj teorijskoj inovativnosti, nego u aktivističkom momentu. Prigovor bi, dakle, išao u pravcu tvrdnje da činjenica da sve Hrvatice ne žele nužno heteroseksualnu vezu, djecu i romantične filmove i dalje nije jasna većini hrvatskog puka, te je stoga nužno nastaviti s upozoravanjem na mediju konstrukciju ženskog identiteta. No u čemu je pogreška ovog prigovora? Pa u tomu da je tekst o kojem je riječ, kao i ostali tekstovi, napisan ne za one koji to ne shvaćaju, nego za one koji su s kontingentnosti rodnog identiteta vjerojatno sasvim dobro upoznati! Dotični tekst nije objavljen u *Hrvatskom slovu*, ili makar *Vjesniku*, nije pročitan naglas na gradskom trgu – objavljen je naprotiv u dvotjedniku, nažalost, minorne tiraže kojeg ionako većinom čitaju ljudi koji se na ovaj ili onaj način upleteni u krugove kojima se osnove, primjerice, feminističke teorije i ne trebaju objašnjavati. Vrlo je lako zamisliti studenticu sociologije i komparativne književnosti koja u stanci između predavanja, s odobravanjem čita dotični tekst. No zamisliti u istoj poziciji sjećenog hrvatskog mačista kojemu se život temelji na motu "masna klopa, teška cuga i lake žene", već je malo teže. Takvi tekstovi mogu dakle isprovocirati diskusiju

tek u društvu "tvrdih" esencijalista.

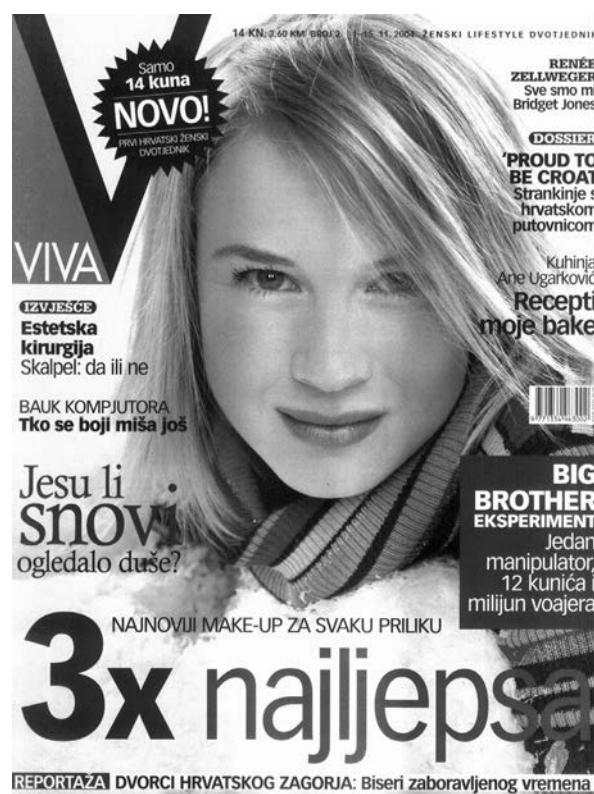
Da rezimiram, tekstovi koje kritiziram imali bi vrijednost kada bi zadovoljavali *barem* jedan od dva uvjeta: a) da je riječ o teorijski inovativnim tekstovima, kojima sama njihova originalnost daje intrinzičnu vrijednost – o čemu, teza je ovog rada, ne može biti riječ; b) da, premda bez neke znanstvene vrijednosti, dospievaju do šire publike te tako ostvaruju svoj politički ulog – otprilike kao što to uspijeva Slavenki Drakulić svojim izvanrednim esejima sabranim u knjizi *Smrtni grijesi feminizma. Ogledi o mudologiji*, a koje osamdesetih godina prošlog stoljeća objavljuje po tada najtiražnjim novinama i časopisima poput *Vjesnika, Starta, Danasa* i sl. No, o tome također ne može biti riječi, jer su tiraže časopisa u kojima se objavljaju radovi koji pripadaju u korpus hrvatskih kulturnih studija minorne, te nemaju ni izbliza utjecaj na širu javnost.

Pritom se dakako ne želi reći da je akademika strana borbe protiv političkih, ekonomskih i socijalnih nejednakosti tobože podređena aktivističkoj, nego da aktivizam i teorija jednostavno nisu na ekvivalentnim pozicijama. Na ovom je mjestu suvišna rasprava o njihovu hijerarhijskom međuodnosu, je li teorija ta koja, poslužimo se Kantovom usporedbom, aktivizmu osvjetljava put ili ona naprotiv noseći fenjer korača iza aktivizma ne bi li osvjetlila do čega je aktivizam došao. Naime, ovdje je prvenstveno bitno naglasiti da se teorija, unatoč bitnoj povezanosti s aktivizmom, ne smije reducirati na obavljanje posla koji ne spada u njezinu domenu. Konkretno, može se reći da se aktivistički rad kroz razne ženske organizacije tek nastavlja na dosege feminističke teorije, ili da se feministička teorija temelji na nalazima aktivističkog rada. No bilo kako bilo, jasno je da teoriju zbog njezinih bitnih karakteristika ne možemo izjednačavati s aktivizmom.

Deskriptivna semiotika

Iako smo se ovom radu pretežito usredotočili na teorije konstrukcije identiteta, isti prigovori se tiču i semioške i etnografske analize, također fundamentalne za kulturne studije. Kao primjer možemo uzeti tekst Milje Špoljar (2003.) *Studentski dom*. Opis započinje općim podacima (veličina, broj kreveta, infrastrukturni sadržaj). Potom se daje opis domske svakodnevice (buka je najjača oko ponoći, oko pet sati popodne se po hodnicima ispija kava, te se uz zvečanje posuda mogu čuti ženski glasovi kako ogovaraju prijateljice). Nakon toga, autorica analizira obližnji popularni kafici gdje se, kao i u samom domu, puštaju samo Thompson i Severina – koja, doznajemo iz rada, nema identiteta. Autorica usput nudi i složenu politološku analizu, u kojoj se u dvije-tri kartice teksta, dakako neutemeljenim na bilo kakvim kvantitativnim istraživanjima, zaključuje ne samo to da su stanovnici doma mahom desničari nego uz to daje i uzroke tome stanju. No studentski dom, unatoč tome što je dakle desno orijentiran, tvrdi autorica, politički nije aktivan. On je jednostavno amorfna masa te je teško "povjerovati da tako velika koncentracija studenata ima tako neznatnu produktivnost u smislu poticanja akcija ili reagiranja na aktualnosti" (Špoljar, 2003.: 165). Ako se netko možda i čudi tome da su stanovnici doma politički toliko pasivni, tekst nudi razlog za to: naime, većina studenata studira prirodne znanosti i kineziologiju, koji su po autorici, čini se, previše zadubljeni u nekakve blesave korijene i kompleksne brojeve da bi se bavili studentskim aktivizmom (dakako, za razliku od studenata s Filozofskog fakulteta koji svakih nekoliko mjeseci dižu revoluciju). Nakon eksursa u političku teoriju, tekst se vraća na semiošku analizu, te nam kazuje da se u menzi ponajviše jede meso i masna hrana (tomu je uzrok patrijarhalni mačizam). U društvenoj hijerarhiji doma uvijek se ustupljiva statusno dominantan lik, po jedan muški i ženski, koje nazivaju "Kralj Save" i "Kraljica Save" (njega, kaže autorica, obilježavaju najveći mišići, a nju najveće obline). Osim toga, doznajemo i to da u kinu koje postoji u sklopu doma na filmskim klasicima baš i nema mnogo posjetitelja, a da djevojke koje razgovaraju na telefonskim govornicama u sklopu doma, nose stolce i jastuke kako bi dale do znanja ostalim djevojkama da će dulje razgovarati, tj. da su tražene.

Jeff Bernard ističe³ da na današnjim semiotičkim kongresima izlaganja iz deskriptivne semiotike čine više od 50 posto ukupnog broja izlaganja. Bez namjere da diskreditiramo cijelokupnu semiotiku kulture ili etnografiju, moramo naglasiti da se neki njezini aspekti potpuno uklapaju u značajke kakve se mogu zamijetiti u suvremenim stremljenjima u kulturnim studijima: naime, beskonačna analiza stvari koje su manje-više

Simplificirano prokazivanje rada časopisa, televizijskih emisija ili reklama kao konstrukcija muških ili ženskih, nacionalnih ili kontinentalnih, rasnih ili kvartovskih identiteta, može se većinom svrstati u ono što smo nazvali "teorijskim trbušnjacima": nije da koristi nema – štoviše, muskulatura polako postaje snažnijom – no nije baš ni da je riječ o pretjerano kreativnoj djelatnosti. Teza je ovog rada, dakle, da bi se kulturni studiji tim "teorijskim trbušnjacima" trebali prestati baviti. Naravno, osim ako im, umjesto Stuarta Halla, uzor u međuvremenu nije postao Arnold Schwarzenegger... ¶

Teorijski trbušnjaci

Pitanje je, dakle, jesmo li se mi uopće i za miliometar pomakli od one poznate Barthesove kutije *Panzani* tjestenine? Pitanje je, drugim riječima, što napraviti, jednom kad uvidimo da *Panzani* tjestenina uistinu nije talijanska? Odgovor koji se nadaje iz tekstova koji su predmet naše analize jest da treba jednostavno preći na sljedeću marku. Napokon, analitičko oruđe imamo, institucionalno mjesto imamo, a broj različitih marki tjestenine, hvala Bogu, raste svakim danom... No nekakvi otrcani ideali o inovativnosti kao bitnoj sastavničkoj znanstvenog rada ostavljaju pritom u ustima bljutav okus.

Treba naglasiti da kritika konstruktivizma u ovom radu ne polazi sa s jedne strane reakcionarnih stajališta, koja bi se zalagala za povratak esencijalizmu, ili s druge strane radikalno progresivističkih, koja bi inzistirala na potpunom prevladavanju usvojenih teorija (nalik vitgenštajnovskom odbacivanju ljestvi). Naprotiv, smatram da je odbacivanje esencijalizama izuzetno ostvarene dvadesetstoljetne teorije. No kad smo napokon prihvatali stajalište da društvo jest konstrukt, da ništa nije primordijalno dano, čini mi se da se ne bi trebalo zadržati na analizama koje bi dotičnu pretpostavku samo potvrđivali na uvjek novim primjerima. Simplificirano prokazivanje rada časopisa, televizijskih emisija ili reklama kao konstrukcija muških ili ženskih, nacionalnih ili kontinentalnih, rasnih ili kvartovskih identiteta, može se većinom svrstati u ono što smo nazvali "teorijskim trbušnjacima": nije da koristi nema – štoviše, muskulatura polako postaje snažnijom – no nije baš ni da je riječ o pretjerano kreativnoj djelatnosti. Teza je ovog rada, dakle, da bi se kulturni studiji tim "teorijskim trbušnjacima" trebali prestati baviti. Naravno, osim ako im, umjesto Stuarta Halla, uzor u međuvremenu nije postao Arnold Schwarzenegger... ¶

Literatura

- Bernard, Jeff (2004.): (*Post-)Rossi-Landian Semiotics of Culture*, predavanje u organizaciji Hrvatskog semiotičkog društva održano 12. 11. 2004.
 Bezinović, Igor (2004.): *Prema dijalogu sociologije i kulturnih studija*, Diskrepacija, sv. V, br. 9, str. 55-67
 Biti, Ozren (2002.): *Vatrene-hrvatski nogometni proizvod*, Libra libera br. 011, str. 25-39
 Biti, Ozren (2004.): *Markacije muškosti u suvremenom romanu*, K., sv. II, br. 3, str. 47-65
 Drakulić-Ilić, Slavenka (1984.): *Smrtni grijesi feminizma. Ogledi o mudologiji*. Zagreb: Znanje
 Duda, Dean (2002.): *Kulturalni studiji: ishodišta i problemi*. Zagreb: AGM
 Hofbauer, Petra (2002.): *Seksualnost i mediji-eksploatacija i reprezentacija*, Libra libera, br. 011, str. 55-69
 Grdešić, Maša (2002.): *Cosmopolitan – premalo feminizma za 25 kuna*, Libra libera, br. 011, str. 9-25
 Grdešić, Maša (2004.): *Viva – ima li života na tržištu ženskih časopisa?*, Zarez VI/141
 Kolanović, Maša (2002.): *Barbie-Igračka. Identitet. Ideologija*, Libra libera, br. 011, str. 39-55
 Kolanović, Maša (2003.): *Proizvodnja diskurza u Dieselovej Sretnoj dolini*, K., sv. I, br. 1, str. 99-113
 Kolanović, Maša (2004.): *Ružičasta Barbie prošlost*, Zarez, VI/126, str. 16-17
 Novak, Branislav (2002.): *Lipstick lezbijke*, K., sv. I, br. 1, str. 24-33
 Opašić, Boris (2004.): *Klik: muškost u potrazi za izgubljeno sigurnošću*, K., sv. II, br. 3, str. 65-99
 Safranski, Rüdiger (1992.): *Ein Meister aus Deutschland. Martin Heidegger und seine Zeit*. München: Carl Hanser Verlag, 1994.
 Simić, Mima (2003.): *Teen i kreacija ženskog identiteta*, K., sv. I br. 2, str. 22-48
 Sokal, Alan (2002.): *Fizičare eksperiment s kulturnim studijima*, Diskrepacija, sv. III, br. 5-6, str. 91-95
 Špoljar, Milja (2003.): *Studentski dom*, K., sv. I, br. 2, str. 160-172
 Žurić, Iva (2002.): *Osobni identitet kao socijalni konstrukt*, Libra libera, br. 011, str. 69-81
 Žurić, Iva (2004.): *Sanja(m) ideologiju do zuba*, Zarez, VI/138

Bilješke

¹ Ovaj se stav vjerovatno ima zahvaliti mom nepopravljenom patrijarhalnom i seksističkom svjetonazoru koji se grozi svakog oblika ženskog iskazivanja tradicionalno muških vrsta ponašanja, poput nasilja, pozivanja na smrtnu kaznu i sl.

² Ovaj je pojam uobičajniji u epistemološkoj problematiki, no smatram da ga se potpuno legitimno može koristiti i u ovom kontekstu, pogotovo stoga što teorije identiteta zasigurno prepostavljaju neke epistemološke modelle

³ Predavanje održano 25.11.2004. u sklopu Hrvatskog semiotičkog društva

Treći prostor kao egzistencijski habitat ili poetska imaginacija

Sandra Uskoković

Interdisciplinarno promišljanje o epistemološkom i praktičnom prostoru – prostoru u odnosu na arhitekturu, prostoru kao egzistencijskoj dimenziji, fizičkom, mentalnom i društvenom prostoru... ususret novoj sezoni gradnje na obali i još jedne bitke za očuvanje prirodnog i izgrađenog okoliša

Nашa suvremena svijest o prostoru i prostornosti pripada postmodernističkoj perspektivi. Naime, koncept se "prostora" može jedino promišljati interdisciplinarno. Taj interdisciplinarni pristup uključuje društvenu, povjesnu, metafizičku i vremensku dimenziju, a sve u svrhu cjelevita shvaćanja koncepta "prostora". Odavno smo se udaljili od matematičkog kartezijanskog koncepta prostora i krenuli prema epistemološkom konceptu prostora, zlažeći u sferu *apsolutnog* i prevladavajući svijet osjeta i tjelesnog. Epistemologija je kao teorijska praksa proizvela logički i formalno apstraktan prostor, prostor koji uključuje fizički (prirodu, svemir), mentalni (logika, apstrakcija) i društveni (vrijeme, energija) prostor. Temeljno je pitanje: kako premostiti jaz između teorijskog (epistemološkog) i praktičnog prostora, između mentalnog i društvenog, između filozofiski osmišljenog prostora i materijalnoma pripadnog prostora ljudi?

Nakana mi je ovim tekstom predstaviti šira značenja prostora i njegove različite oblike i odnose, značenja o kojima su promišljali i pisali Norberg-Schulz (*Egzistencija, prostor i arhitektura*), Gaston Bachelard (*Poetika prostora*) te Henri Lefebvre (*Proizvodnja prostora*), kako bi ukazala na to koliko nas je postmodernizam udaljio od koncepta heterogenog prostora.

Već je Lefebvre je u svom djelu Proizvodnja prostora uveo pojam "trećeg prostora" kao prostora krajnje otvorenosti, prostora kojemu se može pristupiti jedino metafizički. Za razliku od Lefebvrea, Bachelard "treći prostor" iznalaže u poetici. Bachelard koristi poetiku kao lingvističko sredstvo. Pomoću nje analizira prostor, ispituje prostor realnog i irealnog, prostor mašte i prostor u kojemu se živi. Potom Gaston Bachelard analizira prostor intimnosti i prostor bezgraničnog – čime se približava Heideggerovu ontološkom pristupu.

Smislenost okoline čovjeka

Heidegger naime u svom temeljnog djelu Bitak i Vrijeme tvrdi da se egzistencijsko-ontološki shvaćen čovjek i prostor ne mogu gledati odvojeno. Prostor nije objekt koji pripada izvanjskom svije-

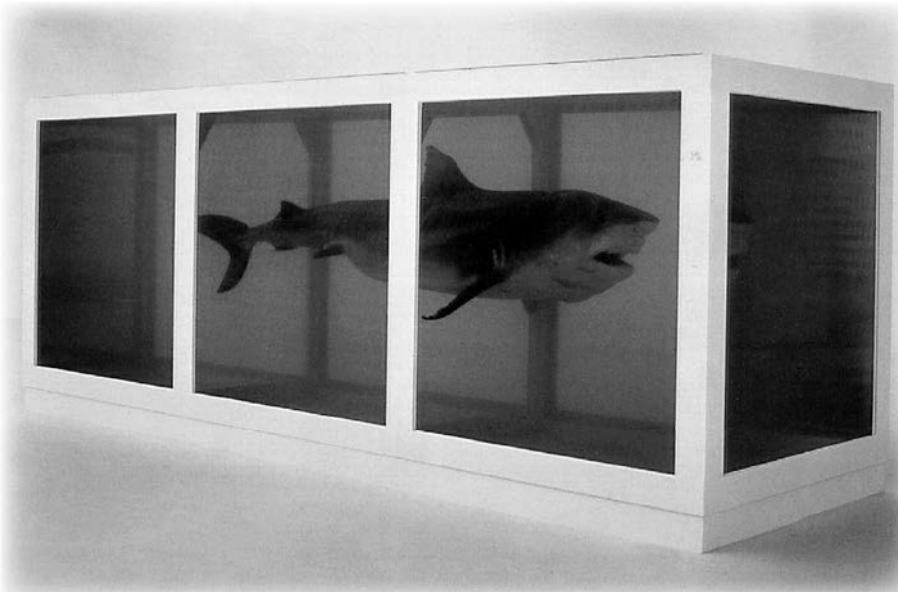
tu (Umwelt) niti pak pripada isključivo unutarnjem iskustvu. Tako poetska slika kuće postaje kod Bachelarda metaforom ljudskoga postojanja. Takav je prostor istodobno objektivan i subjektivan, materijalan, metaforičan i nadasve egzistencijalan. On je ujedno sveti, pseudoreligijski i gotovo apstraktan. Bachelard se protivi usporedbi kuće s geometrijskim objektom i tvrdi da prostor u kojemu se živi nadilazi geometrijske definicije, čime ukazuje na činjenicu da je naša svijest prostorna ("treći prostor") te da se do istog prostora može doći jedino maštom koja se u potpunosti otkriva u intimitetu kuće. U takvom prostoru jedna obična vrata mogu predočiti sliku okljevana, kušnje, žudnje, sigurnosti, dobrodošlice i respektu.

U svojoj se knjizi *Egzistencija, prostor i arhitektura* Norberg-Schulz osvrće na kritiku "tradicionalne" povijesti prostora, tvrdeći pritom da je koncept prostora u odnosu na arhitekturu, prostor kao egzistencijsku dimenziju, prostor kao relacija između čovjeka i njegove okoline u stanovitoj mjeri pao u zaborav. Egzistencijska je dimenzija prisutna u čovjekovom pokušaju da učini svoju okolinu smislenom, da je prilagodi svojim namjerama, prilagođavajući istodobno sebe sama uvjetima koje ta okolina nudi. Ta i takva promišljanja na temu značaja prostora bliska su Heideggerovoj egzistencijskoj ontologiji i njegovom konceptu prostora i građenja. Heidegger je naime prvi ustvrdio da je egzistencija tj. čovjekovo postojanje prema svojemu značaju prostorna. Norberg-Schulz definira arhitektonski prostor ponajprije kao "obziljenje – konkretizaciju čovjekova egzistencijskog prostora", budući da isti prostor treba olakšati čovjekovu orientaciju i biti adaptiran ljudskim potrebama.

Norberg-Schulz nastoji objasniti da je ljudska egzistencija uvjetovana uspostavom smislene i cjelovite slike egzistencijskog prostora. Takav prostor uključuje dvojni pristup: apstraktни (topologija) i stvarni (krajobraz, urbani krajolik, gradvine i fizička obličja). Tako je najniža razina istog egzistencijskog prostora definirana *ljudskom rukom*, gdje veličina i oblik prostora odgovara funkcijama obuhvata, nošenja i općenito aktivnostima ljudske ruke. Druga je razina određena tjelesnim aktivnostima sjedanja, ležanja i ostalih tjelesnih pokreta. Urbana razina je određena društvenom interakcijom kao uobičajenom formom života. Prema Norberg-Schulzu, taj sustav razina i njihova interakcija tvori strukturu egzistencijskog prostora.

Fenomenologija mesta (prostora)

U svom nastojanju da obrazloži koncept egzistencijskog prostora, isti autor analizira fenomen mesta tj. njegove strukture kroz kategorije *prostor i značaj*, koje su analoge osnovnim ljudskim psihološkim funkcijama kao što su *orientacija i identifikacija*. Te mu kategorije služe u definiranju *geniusa loci*. Identitet je mesta (*loci*) tako određen sa *stabilitas*

Kuća kao utjelovljenje ljudske duše

Kao što kuća predstavlja zaklon pojedincu koji pripada određenoj obitelji, tako *genius loci* predstavlja zaklon ljudima određena grada ili regije. Oni su podjednako dio prirode i proizvod ljudskog rada. Analogno tomu, takvi predmeti nisu samo "stvari", nego i odnosi. Primjerice, *genius loci* utjelovljuje odnos između kulture i prirode. No za razliku od mjesta u prirodi koja su jednostavno supostavljena/suprotstavljena, mjesta su društvenog prostora puno složenija. Realitet je društvenog prostora dualan, mnogostruk. Implicita jezik (poetiku), znamenja, simbole, metafore i koncepte koji su, prema Bachelardu i Norberg-Schulzu, osnovna sredstva "izgradnje" prostora. Ista su sredstva naznačna i kod Lefebvreova razumijevanja koncepta prostora: "logika utjelovljena u prostoru jest logika metafore". Za Bachelarda je etimologija, uz poetiku, polazište istraživanja pojmoveva kao što su prostor i arhitektura.

Nadalje, prostori o kojima Bachelard i Norberg-Schulz pišu podjednako su *proizvedeni prostori*. Istodobno su proizvod kulture i prirode. Kao takvi, ti su prostori apstraktni, intimni i apsolutni (sveobuhvatni) prostori s izraženom tendencijom prema homogenosti, očitoj u konceptu *kuće* kao utjelovljenju ljudske duše te značenju i identitetu *geniusa loci* kao produžetku egzistencijskog habitat-a. Takvi se prostori žive, a njihovu strukturalnu okosnicu čine: ego, kuća, urbani i prirodni krajolik. Obuhvaćaju mjesto strasti, događanja i životnih situacija.

Predstavljeni tekstovi i razmišljanja autora potvrđuju da su *značenje i identitet* prostora medusobno ovisni i utemeljeni na čovjekovoj fundamentalnoj potrebi da svojoj egzistenciji podari smisao. Zaključno rečeno, uloga umjetnosti nije sadržana u opisivanju pojavnosti stvari koje nas okružuju, dakle i prostora, nego u "iznalaženju" prirode stvari. Postavlja se pitanje koliko bi suvremena arhitektura bila drukčija da je umjesto postmodernizma upravo antropološka teorija o prostoru postala ishodištem arhitektonskog promišljanja tijekom protekla tri desetljeća. □

Sandra Uskoković je savjetnik-konzervator za nepokretna kulturna dobra Konzervatorskog odjela u Dubrovniku Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH. Doktorirala je na temu *Arhitektura 20. stoljeća u Hrvatskoj kao kulturna baština*.

Strukturalna tenzija nepomičnih prometala

Ivica Župan

Nove slike Nine Ivančić redovito su nas prisiljavale da njezine napore doživljavamo kao *work in progress*. Njezina djela, naime, ne prestano svjedoče i druge još neistražene a nekmoli iscrpljene perspektive, primjerice mogućnost pojavljivanja narativnijeg, slikarski još oslobođenijeg i doradnijeg, dekorativnijeg prosedèa

Izložba Nine Ivančić Slike 1986. – 2004.
Galerija Zuccato, Poreč, od 28. travnja do 27. svibnja 2005.

U porečkoj Galeriji Zuccato otvorena je izložba Nine Ivančić *Slike 1986. – 2004.*, koju čini 30 pomno probranih djela iz svih autoričnih faza, od tzv. *nove slike*, preko nove geometrijske apstrakcije, kakvu je radila od 1990. do 1990. životareći u New Yorku, do recentnih slika s motivima brodova i zrakoplova, koji očituju njezinu stvaralačku zrelost. U devedesetima je Nina svoje slikarstvo svela na samo jedan i to jednostavan motiv – sjene brodova, bestjelesne i zamagljene, reklo bi se duhove brodova, i to u njihovoj dvodimenzionalnoj spljoštenosti i svedenosti na čistu likovnu formulu. Svaki je brod bio izведен plošno i tehnicistički, u sivim negativima na bijeloj podlozi i predočen s konkretnim detaljima poput precizna oblika kobilice, broja prozora ili visine jarbola, a bili su naslikani i dijelovi broda koji se, kad je plovilo u moru, ne otkrivaju pogledu (osim ronionca). Mutne siluete brodova izvedene su „neponeseno”, slikarski nezainteresirano,

disciplinom asketa, suho, snažno, podsjećajući na ilustracije iz enciklopedija i pomorskih leksikona.

Neosjetljiva na mediteranski slikarski hedonizam znakovit za dalmatinske kolege slikare, prethodnike i suvremenike, ali i za klasične vrijednosti slikarskog *métier*a uopće – ekspresiju, kolorizam, egzotiku imaginacije, energiju gestualnosti – zapravo na autorski rukopis kao znak autentičnosti i subjektivnosti, nastojeći da joj slike budu impersonalne, autonomne, materijalne, duhovne i estetske činjenice – *image* ili predodžba broda – slikarica je krajnjom redukcijom, bez tjelesnih perspektiva broda i bez ikakva sentimenta, hladnim, minimalističkim i shematskim prikazom tog motiva iz i s njega izbacila svaki detalj koji ne može biti uočljiv na njegovoj sjeni. Zahvaljujući plastičnoj čistoći, reduciraju pikturalnih fenomena na najnužniju mjeru, morfološkoj askezi i svodenju plastičnog vokabulara na njegove najnužnije lekseme, iz svojih slika ona uvelike isključuje iluzionističku dimenziju i aluzivnost, a kao jedini trag slikarske osjećajnosti ostaje nježna zamagljenost obrisa.

Na nekim je slikama autorica išla još dalje: dodatnom redukcijom sustavno je udaljavala svaku još nazočnu primisao na slikarstvo kao medij i nudila plošnu monokromnu formu bez vidljive slikarske geste, pa su se neki brodovi doimali kao da ih je otisnuto stroj, a svojom su suzdržanošću neka plovila čak sugerirala otisnutost žigom.

Brod kao metafora za odlazak/bijeg

Pa ipak, i tako „ispovnički“ radovi redovito su brižljivo estetizirana likovna rezultanta, čiji se rafinman očituje u skladu između sivih, tankočutnih obrisa brodova i praznine iz koje se ti brodovi pojavljuju. Iako su ostvareni posno i skromnom ikoničkom referencijalnošću samo kao sjene – duhovi brodova – koliko god je ovaj rukopis antimimetičan i aikoničan, ma koliko se slikarica trudila sa slike otresti iluzionizam i narativnost,

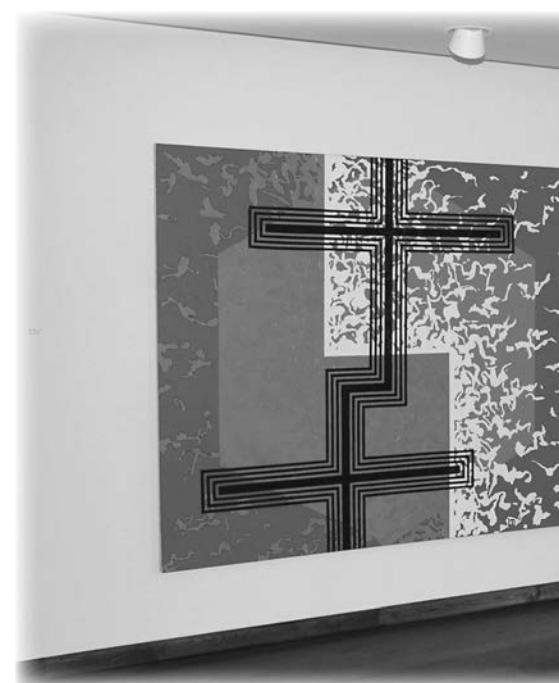
zahvaljujući snažnom, bogatom i više-slojnom metaforičnom i lingvističkom potencijalu imantanu samoj ideji broda, taj se sjajno odabran motiv – paradoksalno – čini i najslikarskijim motivom u recentnom hrvatskom slikarstvu, a ovo slikarstvo možda i naj-slikarskijim u domaćoj likovnosti.

Kasnije su – kako očituje mini-retrospektivna izložba s 38 slika nastalih od 1986. do danas (nedostaju ostvarenja iz razdoblja tzv. *nove slike*), postavljena u splitskoj Galeriji umjetnina – nastajali radovi s brodovima kao rezultat eksperimentiranja s fotokopirnim strojem, svojevrsni fotokopirni kolaži, na kojima je Ivančićeva računala s učinkom crno-bijelog rastera koji je dobivala provlačenjem motiva kroz stroj. Dakle, osim asketskim slikarskim prosedeima i svjesnom je uporabom hladnoće, depersonaliziranosti i bešćutnosti fotokopirnog stroja vlastiti je rukopis dovela do stupnja kada ga možemo vidjeti kao ne-slikarstvo. Možda joj je cilj bio da u postmodernim devedesetima problematizira pitanje smislenosti i isplativosti slikanja?

Intrigantnost je ovdje možda sadržana u upravo u „neravnoteži“ između isposnički elaborirana motiva i njegove bogate semantičke vrijednosti, narativnosti i metaforike. I kada se jedva uočavaju na platnu, ovi brodovi, naime, lako mogu biti percipirani na svakom meridijanu i paraleli jer je brod univerzalan, arhetski motiv, znak-formula visokoga simboličkog naboja i slikarska metafora iz koje izbjiga snažna i jedinstvena asocijativnost, a zahvaljujući čemu je ovom slikarstvu omogućena sjajna recepcija. Svatko – u svim civilizacijama, na svakom kontinentu, na svakom meridijanu i paraleli – u motivu broda pronalazi konotativnost za sebe, unosi u nj svoje projekcije, aspiracije, asocijacije i mentalne kombinacije, rasplamsava vlastitu meditativnost i refleksivnost, razvija svoj repertoar ideja i oslobađa svoje energetiske silnice.

Brod je metafora i za odlazak, bijeg, a nema čovjeka koji nekamo ne želi otploviti, što god pod putovanjem predmijevali. U toj je ideji nazočan širok raspon putovanja: od toga da se samo na trenutak želimo odvezati od „štive“ i odgurnuti od rive, nekamo zapravo – zauvijek ili privremeno – otploviti, preko pokušaja dokumentiranja mitske plovidbe, u kojoj se počinje pomaljati filozofična, apstraktna komponenta realnog postojanja, pa sve do plovidbe onkraj poznatih dimenzija i u virtualnu stvarnost.

Budući da taj motiv uspješno iskoristava cijelo desetljeće, slikarica se našla pred odlukom – potpuno napustiti taj motiv i neslikarsku praksu njime začetu, krenuti u suprotnom pravcu ili mu ostati vjerna ali da se, eksplotirajući ga dalje, u nekakvoj mjeri vrati „pravom“ slikarstvu i intenzivnije okrene klasičnim vrijednostima slikarskog *métier*a. Zasad ostaje vjerna motivu broda i, kada je u pitanju taj motiv, ne približava se slikarstvu.

Pravci imaginarne naracije

Na nešto svjetlijim potpuno monokromnim kasnijim slikama, nastalim 2002. (30' *Friendship Schooner i 20' Catboat "Prometheus"*), i dalje slika hladne, tamnosive siluete brodova, ali preko njih sada velikim slovima crnim neutralnim fontom ispisuje njihove nazive, pri čemu ta tautologija, čini se, dobiva vrijednost i dignitet likovnog elementa.

Međutim, u novo tisućljeće Nina usporedio ulazi i s novim motivom – letjelicom, zrakoplovom i helikopterom – što u motivskom, simboličkom i metaforičkom smislu ne donosi novosti: opet je riječ o napravama koje se kreću kroz prostor i vrijeme i nude ili simularaju mogućnost odlaska, što god pod njime podrazumijevali. No, sama bi promjena motiva bila banalna, pa Nina kreće u nova istraživanja slikarskog i grafičkog vokabulara i tehničko-tehnoloških postupaka, koje za cilj, među ostalim, imaju propitivanje mogućnosti slike u svijetu vrhunske tehnologije i u okruženju novih medija.

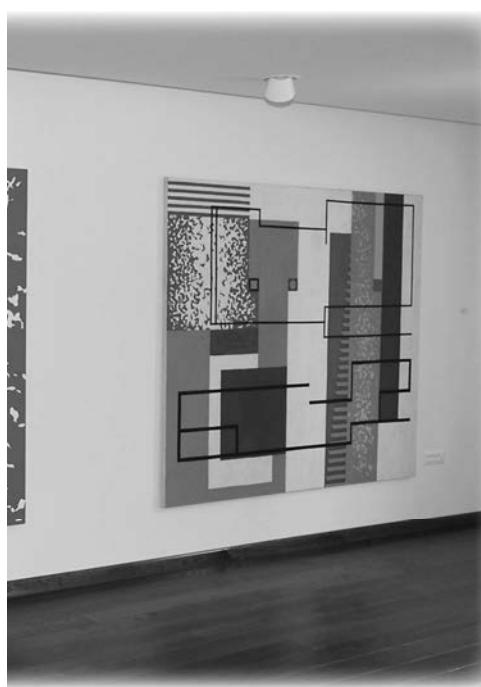
U 2001. nastaju slike *Piper PA-31-350 Chieftan GF 200 i Dassault-Myster Falcon 200/Beriev Be-32 Cuff*: na podlozi od jednoličnog monokromnog namaza slikarica je precizno, pomoću šablone, izvela siluete dvaju tipološki različitih zrakoplova – na svakoj slici predstavlja par različitih modela – borbenih i putničkih letjelica, i to slikajući jedan par istodobno u nacrtu, bokocrtu i tlocrtu, čime evocira maniru tročlana prikazivanja zrakoplova u specijaliziranim priručnicima.

Forme zrakoplova preuzele je iz istih ili sličnih izvora kao i prijašnje forme brodova, a uz svaki zrakoplov ide i tipografski dizajniran ispis točnog naziva njegova stvarnog primjera. Dok je brodove isključivo slikala u rasponu od bijedo-sivih do gotovo crnih negativa na svjetlijoj, bijeloj ili sivkastoj pozadini, motivi zrakoplova raznobojni su: na jednoj slici jedan je crn, drugi bijel, na drugoj je jedan crven, drugi crn. Kompoziciju i pikturalno polje obogaćuje oslikana putanja kojom se zrakoplovi kreću – bijela crta što još dugo ostaje iza mlađnjaka, a što može značiti „pravce neke imaginarne naracije, strukturalno naznačujući tenzije i različite smjerove unutar slike“, kako je jednom napisala Ana Dević.

Ovo se nekad u slikarskom smislu „posno“ slikarstvo sa sretno odabranim motivom iz svoje „nulte pozicije“, iz spomenute najneslikarskije točke kada se na platnu decentno pomalovala tek svjetlo-siva silueta broda jedva odvojiva od bijele monokromne pozadine, moglo,

Pirobarca da metri 12,25, 2004.

Lijevo: bez naziva, 1987.; Desno: bez naziva, 1986.

međutim, dalje kretati u različitim pravcima, primjerice prema novoj ikonici, novoj organizaciji likovnih elemenata, punjenju prostora/scene, tj. prema afirmaciji iluzionističkoga ili mimetičkoga aspekta slike, pojačavanja ekspresionističkih impulsa i uopće prema afirmiranju likovnih kvaliteta slike (kolorizma, potreza plohe), složenijih elemenata... Tu je mogućnost autorica prihvaćala i tu se, dakle, dogodilo pristajanje na vrijednosti koje je ovome zanimljivu naporu još jučer bile strane – na slikarstvo kao tradicionalan medij, *métier* i nadasve puno krvniju manualnu praksu i realizaciju...

Asketska linija slikarstva

U međuvremenu se dogodio najnovijih ciklus slika – diptisi, prvi put pokazani u Splitu: na desnom su platnu ispisani nazivi zrakoplova ili helikoptera (npr. "Airbus A310 France/Germany/UK/Spania Boeing 737-100/-200 USA"), a na lijevom se nalaze njihovi prikazi, također preuzeti iz kataloga, ali u dosad najžešćoj i najintenzivnijoj kolorističkoj elaboraciji, pri čemu se, na slici *Grumman HU-16 Albatros USA*, koloristička raspojasanost spušta sve do *homagea* rukopisu Gilberta&Georga, čiju karakterističnu podjelu plohe autorica citira.

Najnovije slike nastaju spajanjem motiva zrakoplova i različitih drugih motiva i divergentnih oblika u jedinstven imaginarni pejzaž. Ima tu, između ostalog, posveta slikarima modernistima, grafičkom i produkt dizajnu pedesetih, domaćem i inozemnom, površina koje podsjećaju na način na koji je Zagrebačka škola crtanog filma u svoje zlatno doba rješavala pozadine...

Nove slike Nine Ivančić redovito su nas prisiljavale da njezine napore doživljavamo kao *work in progress*. Njezina djela, naime, neprestano svjedoče i druge još neistražene a nekmoli iscrpljene perspektive, primjerice mogućnost pojavljivanja narativnijeg, slikarski još oslobođenijeg i dorađenijeg, dekorativnijeg *proseđa*. To istodobno znači da u ovom rukopisu ne bi smjelo, barem ne u dogledno vrijeme, biti nikakvih kriza ni zastoja jer se on, kako je rečeno, može dalje kretati trasiranim "asketskom" linijom (brodovi) i linijom potpuno mimetičnog ili iluzionističkog slikarstva, pa i uzrokovati potpunu afirmaciju konvencionalna slikarskog *métiera*. Ovo slikarstvo i tijekom cijelog desetljeća koje smo dopola potrošili može živjeti od samo tva mudro odabrana motiva. □

Slika postava u prizemlju galerija

Na tehničkih slikama bestjelesnih brodova, zrakoplova i helikoptera, jedini trag slikarske emotivnosti nježna je zamagljenost obrisa

In memoriam

Miroslav Šutej (1936. – 2005.)

Sudionik vremena

Silva Kalčić

Ugleđni umjetnik, primarno grafičar, akademik Miroslav Šutej (Duga Resa 29. travnja 1936.) preminuo je u petak, 13. svibnja 2005. u 69 godini. Hrvatska likovna scena time je izgubila jednog od svojih nemnogo brojnih velikih umjetnika. Uključivši se u avantgardne svjetske tokove u ozračju pokreta Novih tendencija, Miroslav Šutej, kao prvak op-arta, Hrvatsku je na svjetskoj likovnoj sceni promovirao ravnopravno s najvećim umjetničkim imenima. Preminuo je u Specijalnoj bolnici za kardiovaskularnu kirurgiju i kardiologiju Magdalena u Krapinskim Toplicama nakon duge bolesti.

Šutej je bio suradnikom Majstorske radionice Krste Hegedušića, a od 1970. profesor na ALU-u u Zagrebu. Njegovim crtežima, kolažima i objektima provlači se prepoznatljiv rukopis autora koji je istodobno slijedio i stvarao paralelno s aktualnim trendovima u modernoj i suvremenoj umjetnosti, ponajprije op-arta i kinetičke umjetnosti. Iluzionizam prepoznatljivih crteža sastavljenih od pomicnoga i nepomicnog sloja koji omogućuju stvaranje niza kombinacija, Šutej je nadogradio konstruiranjem trodimenzionalnih objekata, pomicnih, živo obojenih skulptura od kojih je široj publici najživljje u sjećanju ostala maskota popularnog televizijskog kviza (*Kvisko*). Autor je verzije hrvatskog grba i apoena hrvatskih novčanica ("Svaki je dan nov, novi su i događaji u politici, u kulturi, u životu. Nove su i kune, koje sam radio i tako zapravo napravio bezbroj izložaka", Miroslav Šutej), a na zagrebačkom groblju Mirogoju postavljen je njegov Spomen-križ za sve poginule u Domovinskom ratu. Šutejevi radovi nalaze se u vodećim svjetskim muzejima i galerijama, poput Muzeja Guggenheim u New Yorku, Musée d'Art Moderne de la ville de Parizu, londonske Galerije Tate i Victoria&Albert Museuma te u domaćim zbirkama zagrebačkoga

Muzeja suvremene umjetnosti i riječkoga Muzeja moderne i suvremene umjetnosti. Redatelj Nenad Puhovski snimio je 1981. film *Sjećanje na Šuteja*, a monografiju crteža objavila mu je iste godine Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Posljednju samostalnu izložbu imao je na razmeđi prošle i ove godine u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu (*Prekrivene oči*, tekstove u katalogu izložbe potpisuju Zvonko Maković i Tonko Maroević). "Tko je Miroslav Šutej" kritičari dvoume u nadmetanju: je li to umjetnik paradoksa ili nestošni homo ludens? Svakako taj ozbiljan profesor dječačke znatiželje najlakše je prepoznatljiv kao sudionik "estetske senzacije", koju otkriva i razotkriva u stvaralačkom kontinuitetu već više od četiri desetljeća" (Marina Baričević u prikazu izložbe u *Novom listu*).

Od njegove vrlo zapažene rane manifestne grafike *Bombardiranje očnog živca*, preko dizajna keramičkih pločica – u Ledo centru u Bogovićevu ili Kluba arhitekata osamdesetih, pa sve do promišljeno kontroverzne reklamne kampanje na Gavrilovićevim *billboardima* početkom 2003. može se pratiti Šutejev prepoznatljiv stil s primjesama ludizma i paradoksa, iz kojega se može iščitati autorova sklonost iracionalnom i nestvarnom, kao i retinalnim efektima i optičkom kinetizmu. □

Termin *op-art* je smisljen 1965. kako bi se označila apstraktna umjetnost koja djeluje izravno na vizuelnu percepцију promatrača, svojom vizualnom strukturu kod gledatelja stvarajući zbumujući učinak, efekt simultanog kontrasta, optičkog miješanja boja, iluziju pokreta, paradoksalnu sugestiju dubine ili ispuštenosti ravne površine slike, *moaré* efekt (iluziju vibracije valovitih linija). Ukratko, dolazi do optičke varke – da umjetničko djelo ispred nas vibrira i pulsira. Privid kretanja (prelijevanja boja) vrlo pomno oblikovanih geometrijskih struktura izazvan je obrascima vizuelne percepције. Prethodnim primjerima op-arta smatraju se impresionizam i post-impresionizam (ponajprije Seurat) te Josef Albers svojim eksperimentima s bojama na Bauhausu. Geometrijska perspektiva je također optička iluzija, ali u slučaju op-arta iluzija nema figurativni predložak. Naziv „optička“ ili retinalna umjetnost primjenjuje se na djela koja istražuju i iskorištavaju pogrešivost oka. I mnoge druge umjetničke vrste zasnivaju se na iluziji, prije svega s sposobnosti gledatelja da završi sliku koju vidi, na temelju vlastitog prethodnog iskustva (npr. vidi tri stranice kocke, ali on zna da kocka ima još četiri stranice). Op-art primjenjuje drugi tip iluzije, gdje se raznim optičkim pojavama dovode u sumnju normalni procesi viđenja, a tehniku i motiv djela su nerazlučivi. Ali dok kinetička umjetnost podrazumijeva mehanički, stvarni pokret, u djelima op-arta pokret je prividan, odnosno virtualan. □

Sačuvajmo kratke priče

Roman Simić

**Četvrti Festival europske
kratke priče, Zagreb –
Zadar, od 22. do 27.
svibnja 2005.**

Budući da, kao svaki mlađi nestrpljiv festival, ne vjerujemo u teror okruglih obljetnica i predvidive ritmove petoljetki, svoj "pogled iza" već sad bacamo pred četvrtu izdanje Festivala europske kratke priče. U ove četiri godine, zadovoljstvo nam je primijetiti, hrvatska kulturna scena s FEKP-om je postala bogatija za manifestaciju koja se sve uspješnije upisuje u europske kulturne zemljovide, ali i za književni festival koji se od većine svojih domaćih srodnika razlikuje u nekoliko važnih detalja. Suradnja s domaćim nakladnicima, stipendiranje i usavršavanje mladih prevoditelja te sustavan rad na tome da se preko kontakata proizašlih iz festivalskih druženja Europi predstave suvremenih hrvatski pisci – od naše su književne fešte stvorili prilično živahnog četverogodišnjaka, a njegova logika sve je prije negoli komplicirana: ako želi biti živ, Festival ne može postojati *mimo* onih koji čine književnu scenu na kojoj diše.

Ali krenimo redom.

Kuhanje, druženje,
raspravljanje,
koncerti...

Na prvom mjestu u svim
našim redovima (po)stoje
pisci i publika.

FEKP je do danas ugostio neka od najzvučnijih europskih proznih imena, a ove godine u Zagrebu i Zadru imamo priliku najaviti nastupe takvih književnih zvijezda kao što su Olivier Adam (FRA), Sara Beltrame (ITA), Simon Crump (GB), Rimantas Černiauskas (L) (ESP), Georgi Gospodinov (BU), Claire Keegan (IRL), Denis John Novaire (NL), Petri Tamminen (ITA), ali i čitanja domaćih kraljica Drage Orlića, Igora Rajkija i Ante Ferić, Senko Karuza, Edo Popovića

Programi su, kao i obično, bogati i brojni: od 22. do 27. svibnja čitat ćemo i kuhati, družiti se i raspravljati, a u suradnji s klubom Močvara Zagrebu ćemo ponuditi koncert svjetski poznate skupine Mostar Sevdah Reunion i Ljiljane Buttler... No, želje ovog festivala ne zaustavljaju se "samo" na odličnim nastupima na festivalskim pozornicama.

Naime, koliko je god FEKP krojen po mjeri gostiju i publike, svjesni smo da sudbina pisca u nekoj kulturi doista započinje tek kada ga u nju uvede knjiga. Želja da svako festivalsko izdanje ugosti autore koji se u Hrvatskoj objavljuju i čitaju, s domaćim nas je nakladnicima povezala u suradnji od koje koristi imaju i pisci i izdavači, i Festival i njegova publika.

Kao veliki korak u tom smjeru, ove godine zajedno sa Zagrebačkim sajmom knjiga svibanj želimo pretvoriti u mjesec u kojemu će Zagreb živjeti književnost, a Hrvatska dobiti još jedno jako književno vrijeme – dva književna tjedna o kojima će se pričati cijele godine.

Još jedna osobitost FEKP-a jest da je on i festival prevoditelja. Sretni smo najaviti da su se maloj, ali sjajnoj obitelji prevoditeljskih radionica iz suvremenih europskih književnosti ove godine pridružile irska i špa-

njolska, kao i to da će dobrotom Veleposlanstva Republike Poljske, Talijanskog instituta za kulturu i fondacije Irish Literature Exchange naručiti polaznici ovih radio-nica još jednom biti nagradeni vrijednim stipendijama.

Stipendijom će biti nagrađen i jedan hrvatski pisac. U suradnji s uglednim Benettonovim istraživačko-razvojnim komunikacijskim centrom Fabrica, koju će u Zagrebu predstaviti pisateljica Sara Beltrame, ova će nagrada biti dodijeljena pobjedniku natječaja za kratku priču, koji zajedno raspisuju Fabrica, FEKP i T-portal. No, ni to nije sve. U sklopu festivalskih dogadanja bit će predstavljeni i drugi domaći natječaji za kratku priču, a da se sve vrti oko ove atraktivne kratke forme, potvrdit će i pravi mali summit međunarodnih festivala priče na kojemu će sudjelovati Elzbieta Dzikowska, organizatorica Međunarodnog festivala priče u Wrocławu, Rimantas Černiauskas, organizator litavskog međunarodnog festivala *Jesen kratke priče*, te Joanna Piesse, predstavnica New Writing Northa, koji u Newcastleu organizira *Festival priče Carvera i Čehova*. Posebna gošća FEKP-a bit će i Kate Griffin, službenica Arts Councila England zadužena za prijevodnu književnost i koordinatorica kampanje *Save Our Short Story* pa vjerujemo da ćemo, nakon svih ovosvibanjskih radnih druženja i razmjene iskustava, kratku priču uistinu znati slušati i čuti, čuvati i sačuvati.

Pokrovitelji i sponzori

Ovom prilikom zahvaljujemo i svima bez kojih ovaj kratki osvrт preko četverogodišnjeg festivalskog ramena ne bi bio moguć: Ministarstvu kulture RH, Uredu za kulturu Grada Zagreba, Gradu Zadru, europskim kulturnim institutima sa sjediшtem u Zagrebu, veleposlanstvima

Finske, Nizozemske, Poljske, Španjolske i SAD-a, Končar Elektroprivredi, te svim drugim sponzorima koji su prepoznali vrijednost FEKP-a i financijski ga pomogli.

Naši su medijski pokrovitelji *Večernji list*, T-portal, Radio 101 i *Zadarski list*, a ovogodišnji partner klub Močvara. Popis zahvala dug je zato jer sadrži i sve one prostore koji su nas ugostili, a koji na kartama Zagreba i Zadra čine snažna mjesta kulture: klubove Booksa, Mama i Škola, knjižaru Profil Megastore, knjižnicu Bogdana Ogrizovića, Gradsku knjižnicu Zadar... I napokon (ali nipošto na kraju): hvala i svima koji su u ovaj koloplet književnih svjetova i glasova, ideja i pogleda, prostora i ugođaja.... uložili svoju ljubav i energiju!

Doskora, na Festivalu europske kratke priče!

Posao

Denis Johnson

Osjeo sam bio u Holiday Innu sa svojom djevojkom – časna riječ, najljepšom ženom koju sam ikad upoznao. Proveli smo tamo tri dana registrirani pod lažnim imenima i šutali se heroinom. Vodili smo ljubav u krevetu, u restoranu jeli adreske, fiksali se u zahodu, povraćali, plakali, međusobno se optuživali, prekljinjali jedno drugo, oprštali, obećavali, uzdizali jedno drugo u nebesa.

Imali smo i jedan okršaj. Nabrzinu odjeven, bez košulje, samo u jakni, stajao sam ispred motela pokušavajući ustopirati kakav auto dok mi je vjetar fijukao kroz naušnicu. A onda se pojavio autobus. Ukrcao sam se i sjeo na plastično sjedalo gledajući kako se jedna za drugom smjenjuju vinjete našega grada poput sličica na poker-automatu.

Jednom sam je, dok smo se svadali na ulici, udario u trbuš. Savila se od bola i skljokala plačući. Auto pun nekih brucoša zaustavio se pokraj nas.

– Nije joj dobro – rekao sam.

– Što sereš! – povikao je jedan od njih. – Udario si je laktom u trbuš.

– Je, je, je... – ponavljal je kroz suze.

Ne sjećam se točno što sam rekao. Pamtim samo da mi je odjednom strašan osjećaj usamljenosti prostrujoao tijelom, od pluća i srca, sve do jaja. Ukrali su je sa sobom u auto i odvezli.

Međutim, vratila se.

Tog jutra nakon svađe, provezavši se prazne i usijane glave autobusom kroz nekoliko četvrti, iskočio sam iz busa i ušao u "Vine".

U "Vineu" je bilo tih i svježe. Wayne je bio jedina mušterija. Ruke su mu se toliko tresle da nije mogao dići čašu.

Stavio sam lijevu ruku na Wayneovo rame, a desnou, smirenou opijatima, primio čašicu s bourbonom njegovim ustima.

– Bi li volio ubosti koju kintu? – upitao je.

– Upravo sam se spremao zabiti se tamo u kut i ubiti oko – izvijestio sam ga o svojim namjerama.

– Odlučio sam – nayan je – dokopati se nekakvih para.

– I? – upitao sam.

– Idi sa mnom – prekljinjao je.

– Treba ti netko da te odbaci?

– Već sam pripremio alat – rekao je. – Treba nam samo ona tvoja krntija da se ofuramo.

Na ulici blizu mog stana čekao nas je moj 60 dolara vrijedan Chevrolet, s obzirom na cijenu, nesto najljepše i najdragocjenije što sam sebi ikada priuštio. Volio sam taj auto. Bio je to automobil s kojim si se bez problema mogao zaletjeti u telefonski stup i ništa mu se ne bi dogodilo.

Wayne je u krilu držao jutenu vreću s alatom dok smo izlazili iz grada približavajući se onom mjestu gdje se livade pretaču u brda koja se zatim blago spuštaju prema hladnoj rijeci majčinski natkriljenoj dobroću-dnim oblacima.

Sve kuće na obali rijeke – nekoliko njih – bile su napuštene. Vidjelo se da ih je serijski gradila ista tvrtka. Samo što su bile obojene u četiri različite boje. Na nižim katovima nedostajala su stakla na prozorima. Prošli smo pokraj njih i primjetio sam da su podovi prekriveni muljem. Prije nekog vremena riječka je sve poplavila. Ali sad je bila mirna i spora. Vrbe su blago česljale površinu.

– Idemo li to u provalu? – upitao sam Waynea.

– Ne možeš *odbiti* napuštenu, praznu kuću – odgovorio je zgranut mojom glupošću.

Ništa nisam odgovorio.

– Ovo je spasilačka misija – rekao je. – Zaustavi se tamo kod one kuće.

Kuća ispred koje smo parkirali odisala je nekakvim očajem. Pokucao sam na vrata.

– Ne čini to! – rekao je Wayne. – Glupo je!

Unutra smo zagazili u mulj koji je izbacila rijeka. Razvodimo se još na neke tri stope od poda ocrtavala razina vode. Buseni ravne, stvrđnute trave ležali su posvuda, kao da ih je netko tu izložio da se prosuše.

Wayne je uzeo šipku sa šljatim krajevinama, a ja sjajni čekić s plavom gumiranom drškom. Zabilješmo šipku u zid i počeli trgati kartonsku oblogu. Zvuk koji se začuo podsjećao je na starački kašalj. Kad god bismo naišli na bijelu izoliranu žicu, počeli bismo je čupati, izvlačiti i namatati u klupku. Bilo je to ono za čim smo tragali. Namjeravali smo na otpadu prodati bakrenu žicu.

Kad smo stigli do drugog kata, postalo mi je jasno da ćemo ipak izvući neki novac. Ali hvatao me i umor. Bacio sam čekić i otisao u kupaonicu. Bio sam znojan i žadan. Naravno, vode nije bilo.

Vratio sam se do Waynea, koji je stajao u jednoj od dvije male spavaće sobe. Počeo sam se vrjeti poput derviša i nasumice udarati po zidovima, probijajući kartonsku izolaciju i proizvodeći golemu buku, sve dok mi se čekić nije zaglavio u zidu. Wayne se pretvarao da ne primjećuje moje ponašanje.

Uspuhaš sam se i stao.

Upitao sam: – Znaš li čija je ovo kuća?

Wayne je načas prestao s radom. – Ovo je moja kuća – rekao je.

– Tvoja?

– Bila je moja.

Zatim je jednim potezom izvkao dobar komad žice iz zida, tako da su spajalice pojpadale po podu. Bila je to smirena gesta puna mržnje.

Nakon nešto više od sat vremena nasred svake od soba bio je velik kolut namotane žice. Pomogao sam Wayneu da se kroz uzani otvor provuče na tavan, da bi me on povukao za sobom. Obojica smo bili znojni. Kroz pore nam je hlapio alkohol zaudarajući na kore trulog limuna. Na vrh njegove bivše kuće izvkuli smo brdo bijele izolirane žice provukavši je kroz tavanicu.

Odjednom me spopala mučnina. Morao sam se ispočvati. Otišao sam u kut i povratio malo sive žuči.

– Kad si ufuran, ovoliki ti posao sjebe film – potužio sam se. – Znaš li neki jednostavniji način da se digne neka lova?

Wayne se približio prozoru. Zveknuo ga je nekoliko puta šipkom i ovaj se uz prasak rasuo. Izbacili smo žicu dolje na blatu ledinu koja se pružala do rijeke.

Bilo je tihu ton neobičnom naselju uz rijeku, osim što je mlado lišće šutovalo na povjetarac. A onda smo čuli kako brod pristiže uz rijeku. Nestalan zvuk našli pčelinjem zujanjem probijao se kroz šiblje na obali, da bi se tren kasnije nasred vode ukazao sportski čamac krećući se brzinom od najmanje trideset ili četrdeset milja na sat.

Čamac je za sobom na konopcu vukao golemog, trokutastog zračnog zmaja. Sa zmaja je na nekim stotinjak stopa od zemlje visjela – vezana prepostavljam remenjem, ili nekako drugačije – neka žena. Imala je dugu riđu kosu. Izgledala je profinjeno, bljedoputo. I sje je bila gola, s iznimkom prekrasne kose. Tko zna na što li je mislila lebditi tamu iznad onih ruševina.

Denis Johnson, pjesnik i prozaik, autor romana, zbirke priča i nekoliko hvaljenih knjiga pjesama, po mnogima je najbolje skrivana tajna suvremenog američkog fictiona. Rođen 1949. u Münchenu, kao sin američkog diplomata odrastao je na Filipinima i u Tokiju, a književnu karijeru započinje kao pjesnik, zbirkom *The Man Among The Seals*, koja je danas prava rijetkost i na bibliofilskom tržištu dostiže i do 2000 američkih dolara. Johnsonova proza do kraja je referencijalna i ne-metafikcionalna, mračna i hiper-realistična, a jezično carverovski i hemingwayevski ogoljena. Svi likovi koji defiliraju njegovim romanima (*Angels*, 1983; *Fiskadoro*, 1985.; *The Stars At Noon*, 1986.; *Resuscitation Of A Hanged Man*, 1991.; *Already Dead*, 1997.; *The Name of the World*, 2000.) odreda su gubitnici i antiheroji. Johnsonova prva zbirka priča *Isusov sin* (1992.) njegovo je najpopularnije i najkomercijalnije djelo – niz altmanovski međusobno isprepletenih pripovijesti čiji je glavni junak još mlađi muškarac, ali s kartonom iksusnog lječenog alkoholičara i heroinskog ovisnika. Po ovoj zbirici priča redateljica Alison Maclean snimila je i istoimeni cijelovečernji film u kojem glume Holy Hunter i Dennis Hopper, a u kojem se pojavljuje i sam autor. Priče Denisa Johnsona objavljivane su u *The New Yorkeru*, *Atlanticu* i *Paris Review* te u dvije zbirke *Best American Short Stories*. Dobitnik je više književnih nagrada za prozu, poeziju i dramu. Živi u Idahoju kao profesionalni pisac.

– Što to ona radi? – upitao sam ne znajući što drugo reći, iako nam je obojici bilo jasno da leti.

– E, ovo je sjajan prizor – zaključio je Wayne.

Na povratku u grad, Wayne je predložio da izbijemo na staru autocestu, što je značilo duži i zaobilazniji put. Zamolio je da se zaustavim pokraj jedne nakriviljene kuće na travom obrasлом brežuljku.

– Idem unutra samo na dvije sekunde – rekao je. – Hoćeš sa mnom gore?

– Tko je tamo? – upitao sam.

– Dodi i vidjet ćeš – rekao je.

Kad smo se popeli na trijem i Wayne pokucao na vrata, učinilo se kao da nikoga nije bilo kod kuće. Međutim, nije ponovo kucao. Nakon cijele tri minute vitka, crvenokosa žena u haljini sa sitnim cvjetnim uzorkom otvorila je vrata. Nije se nasmijesila. Samo je rekla: – Bok!

– Možemo li ući? – upitao je Wayne.

– Bolje da ja izadem – rekla je, prošla mimo nas, stala na rub trijema i zagledala se u ravnicu pred sobom.

Čekao sam na drugom kraju trijema, naslonjen na ogradi, i nisam ih slušao. Ne znam što su kazali jedno drugome. Sišla je niz stepenice, a Wayne za njom. Obgljio se objema rukama i pogleda uprtog u zemlju nešto gorivo. Njeg je vjetar zadizao i mrslio dugu crvenu kosu. Bilo joj je oko četrdeset i bila je podaren onom beskrvnom, vodenastom ljetopom. Prepostavlja sam da je Wayne bio ta nepogoda koja ju je zadesila, i zbog koje se tu nasukala.

Trenutak kasnije prišao mi je. – Idemo! – rekao je, sjeo za upravljač i upadio auto – za što nije bio potreban ključ.

Sišao sam niz stepenice do kola i sjeo na mjesto suvozača. Wayne je u retrovizoru gledao u ženu. Još nije bila ušla u kuću. Samo je tamo stajala.

– To je moja žena – rekao je, kao da to nije bilo svim očito. Okrenuo sam se u sjedalu i pažljivo promatrao Wayneovu ženu dok smo se udaljavali.

Kako uopće opisati to što smo vidjeli? Duga joj je crvena kosa vijorila na vjetru dok je stajala nasred one ravnice stršeci kao navrh neke planine. Prostor oko nje bio je srađen u plohe zelenog i sivog. Sve travke Lowe zviždale su jedan od isti ton.

Ali ja sam znao tko je ta žena.

– To je bila ona, zar ne?

Wayne nije odgovorio.

U mojoj glavi nije bilo dvojbe. Bila je to žena koju smo vidjeli kako leti iznad rijeke. Ne znam kako bih to opisao, ali činilo mi se kao da sam zalutao u Wayneov san o njegovoj ženi i kući. Više se nisam vraćao na to, s obzirom na to da se taj dan, bez obzira bila riječ o tuđem snu ili ne, po nekim sitnim detaljima počeo pretvarati u jedan od najvažnijih dana u mom životu.

Na kraju grada, na otpadu pokraj blještavih tračnica, prodali smo žicu i, zaradiši po 28 dolara svaki, vratili se u "Vine". Unutra je za šankom ordinirao nitko drugi do ona čije mi ime sada izmiče, ali ne i način na koji je točila. A točila je tako da je novac dvostruko dobivao

Festival europske kratke priče

na vrijednosti. Od njena se rada poslodavci sigurno nisu obogatili. Nepotrebno je, dakle, objašnjavati zbog čega smo je svi obožavali.

- Runda je moja - rekao sam.
- Ni govora - odvratio je Wayne.
- Ma pusti!

- Žrtvovanje je moje - rekao je Wayne.

Žrtvovanje? Otkud mu ta riječ - "žrtvovanje"? Meni u svakom slučaju sasvim nepoznata.

Jednom sam video Waynea kako u baru preko karataškog stola optužuje - ne pretjerujem - najkrupnijeg i najcrnijeg čovjeka u Iowi da varu na pokeru, i to samo zato što je on, Wayne, bio blago iznerviran jer ga karta nije isla baš najbolje. To je bila moja predodžba "žrtvovanja". Ta spremnost da se odbaci vlastito biće i tijelo. Crnac je ustao i počeo kružiti prstima po grliću pivske boce. Bio je to daleko najviši čovjek koji je ikad kročio u taj bar.

- Izlazi van! - povikao je Wayne.

Čovjak je odgovorio: - Nismo u školi!

- Koju pičku materinu sad to znači? - upitao je Wayne.

- Ne izlazim ja van. To rade klinci u školi. Ako si faca, navali ovdje i sad!

- Ovo nije mjesto za ovakvo raspravljanje! - rekao je Wayne. - Ne ovdje, među ženama, djecom, psima i bogaljima.

- Kakva pizdarija - rekao je tip. - Ti si samo pijan.

- Pa što ako i jesam! - povikao je Wayne. - Neš ti frajera! Ti si pičkin dim!

Grdosjaja ubilačkog izgleda nije izustila ni riječ.

- Ja ēu sad sjesti - rekao je Wayne. - I nastaviti ēu partiju, a ti si jebi mater!

Čovjak je u nevjericu zavrtil glavom. I sjeo. Bio je to nevjerojatan prizor. Da je samo ispruzio jednu ručetinu i zgrabio Waynea za glavu na dvije-tri sekunde, mogao mu ju je zdrobiti kao jaje u šaci.

A onda je nastupio jedan od *onih* trenutaka. Sjećam se da sam nešto slično doživio jednog popodneva kad mi je bilo osamnaest, u krevetu sa svojom prvom ženom, prije nego što smo bili vjenčani. Naša gola tijela najednom su zasjala i zrak je poprimio tako čudnu boju da sam pomislio kako mora da sâm život izlazi iz mene, i svakom sam se niti, svakom stanicom svoje mladosti upinjao zadržati ga, pa makar još samo na jedan dah. Nekakvo bubnjanje rasturalo mi je glavu dok sam se teturajući uspravljao kako bi otvorio vrata divotnom prizoru kakav više nikad neću ugledati: gdje li su sad sve one moje male žene, one njihove slatke, vlažne riječi i ljupke kretnje, i one čudnovate kuglice tuče koje se tope dvorištima u zelenoj izmaglici? Odjenuli smo se tada, ona i ja, i zaputili se pješke u grad propadajući do gležnjeva u bijelo plutajuće kamenje koje je prekrilo sav grad. Rođenje je moralno biti poput toga.

Taj trenutak u baru, nakon što je za dlaku izbjegnuta tuča, bio je nalik toj zelenoj tišini koja je nastupila

nakon toga grada. I onda je netko pozvao rundu. Karte koje su ležale na stolu, neke licem prema gore, neke prema dolje, kao da su proricale da će sve što smo skrivili jedni drugima na koncu biti utopljeno u piću ili opjevano u mlakim sentišima.

A Wayne je bio dio svega toga.

"Vine" je tada bio poput vagon-restorana koji kao da je taj čas sletio s kolosijeka ravno u močvaru vremena, gdje je čekao da ga dokrajče udarci kugle za demoliranje. I oni su pristizali. Plan nove urbanizacije rušio je i ravnao cijeli bivši centar grada.

Ali mi smo bili tamo, tog poslijepodneva, svaki s gotovo 30 dolara u džepu, dok je naša miljenica točila za šankom. Volio bih da joj se mogu sjetiti imena, ali pamtim samo njenu gracioznost i velikodušnost.

Najbolji provod uvijek je bio u Wayneovom društvu, ali to popodne nekako je bilo najbolje. Imali smo novaca. Obično bismo osjećali krivnju, ili bi nas bilo strah da nešto nije u redu s nama, a mi ne znamo što; međutim, tog dana osjećali smo se kao ljudi koji su obavili nekakav posao.

"Vine" nije imao džuboks, već stereoliniju s koje su se vječno vrtjeli songovi o patetičnim alkoholičarskim rastavama. - Sestro! - šmrcao sam. A ona je poput andela lijevala dupljake, sve do samog ruba čaše, ne obazirući se na mjeru. - Ti imas divnu, nestvarnu ruku. - Čaše su nam bile tako pune da smo se ustima obrušivali na njih kao kolibrići na cvjet.

Puno kasnije, ali doduše ne tako davno, sreća sam je na ulici i kad sam se nasmijesio, pomislila je da joj se udvaram. A ja sam te se samo sjetio. I nikad te neću zaboraviti. Muž će te pretući produžnim kabelom, autobus će se polako otisnuti sa stanice ostavljući te u suzama, ali ma što bilo, ja te neću zaboraviti, i to zato jer si bila - moja majka. □

S engleskoga preveo Damir Šodan

Krenuli su u Elvisovoj plavoj Fleetwoodovoj limuzini iz '54. Na pola puta su na usputnom odmorištu stali večerati. Između uobičajenih krntija Fordova i Chevyja na parkiralištu, Elvis je za oko zapeo sjajan nov Messerschmittov mikro trokotač, baš kakva bijaše kupio dok je služio vojsku u Njemačkoj. U trenutku kad je limuzina skrenula na šljunak parkirališta ispred restorana, autić je zapalio ravno po autocesti.

Elvis i Roy su stigli u Mart. Opljačkali su banku. Sve je išlo glatko. Tako glatko da su gotovo bili razočarani. Nisu dobili priliku ustrijeliti, udariti, čak ni vikati na nekoga, i sve je bilo gotovo u nekoliko minuta.

Iza, dalje od pločnika, Roy je zastao podijeliti nekoliko autograma malobrojnim obožavateljima koji nisu stradali u požaru, a Elvis je na trenutak odložio vreću s pljenom na haubu Fleetwooda tražeći ključeve.

Elvis je začuo paljenje Messerschmittova dvotaktнog motora, ugledao dlakavu ruku kako izlazi iz automobila i grabi vreću, i nekoliko sekundi kasnije trokotač je bio samo točkica na horizontu.

Scatter je skrenuo u pokrajnju uličicu i ugasio motor. Okrenuo se prema bratu. Dugo su se grlili i vrištali od veselja.

"Rekao sam ti da će upaliti", reče Scatter, i njihov je autić odbrundao žutom popločenom cestom.

U savršeni zalazak sunca. □

S engleskoga prevele Martina Kado

Simon Crump rođen je u Leicestershireu, a filozofiju je studirao na Sveučilištu Sheffield. Pisati je počeo nakon deset godina bavljenja fotografijom. Kao međunarodno priznat umjetnik, držao je predavanja o lijepim umjetnostima i fotografiji na raznim sveučilištima, a priče su mu objavljivane u raznim izborima i antologijama. Njegov književni prvičenac, zbirka priča *My Elvis Blackout* (2001.), svojim "urnebesnim i bolesnim humorom" kod kritike je izazvala buru kontroverznih reakcija, a godinu dana kasnije uslijedila je i nova zbirka novela *Monkey's Birthday*. Godine 2004. Simon Crump objavio je prvi roman *Twilight Time*, za njega uobičajeno neobičnu mješavinu strahota, užitaka i životnih radosti. Simon Crump živi i radi u Sheffieldu. □

Scatter

Simon Crump

Nekoliko mjeseci prije Elvisova odlaska u vojsku, njegovoj se sviti pridružio novi član, čimpanza od dvadeset kila po imenu Scatter. Njegov je trener, Bill Killebrew, iskoristavao Scattera i njegovu mlađeg brata Chattera za nastupe u jednoj dječjoj televizijskoj emisiji u Memphisu. Elvis i ekipa nisu zlostavljali čimpanzu, ali su mu poprilično zagonjavali život.

Danju je Scatter bio totalna gnjavaža. Masturbirao bi u javnosti, srao u vlastite dlanove i bacao govna po zidovima. Pio je viski, grizao osoblje Gracelanda, i svakom bi prilikom ubacivao pimpek ljudima u piće.

Noću je Scatter sjedio sam u kavezu, njihao se naprijed-nazad, i plakao u samoću. Volio je svog mlađeg brata i on mu je strašno nedostajao. Jako je želio ponovo biti s Chatterom i cijelo se vrijeme pokušavao dovinuti kako da ga izbavi iz poniženja života u soubiznisu.

Čim su ga otpustili iz vojske, Elvis se vratio u Graceland. Kuća je bila u očajnom stanju. Krov je popustio pa je voda uništila velik dio unutrašnjeg uredenja, a ruže u Vrtu meditacije su uvele. Kućni su mu ljubimci uginuli. Bio je to jadan prizor. Vani u dvorištu od Elvisova su purana ljubimca Bow-Tiea ostale samo kosti i perje u raspadu, dok su se tri magarca koje je Elvis držao u praznemu bazenu dok im se gradila sigurnosna ograda pretvorila u izbijeljene kosture; čak se i skupi pastuh Rising Sun smrznuo u staji.

Scatter je bio živ i zdrav. Bio je veći, glasniji i dlačaviji no ikad prije. Bio je odjeven u odoru hotelskog poslužitelja. Zubima je dotjerao nogavice i rukave na pravu duljinu i uvelike ličio na Robinsona Crusoea,

Moje ime je legija

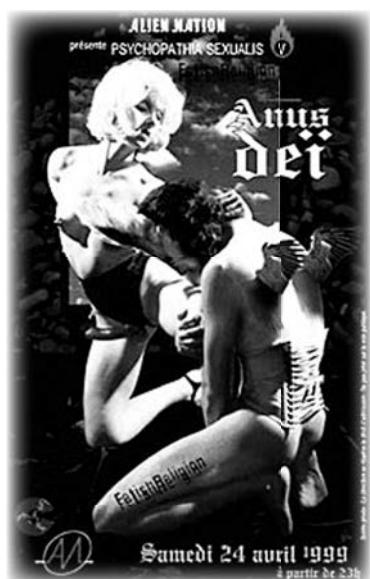

Lucía Etxebarría

Misljam da sam nekada voljela ljeto, no to je bilo samo, kako davno, kada su još postojali praznici, neka vrsta ljetnog zastoja paraliziranog danima u praznom vremenu. Kasnije su se pojavile platne liste i preskupi, skučeni, prljavi stanovi, a praznici su nestali jer više nije bilo ni novca ni vremena ni dobre volje, ostala je samo vrućina i prašina i nagli pad tlaka i rastaljeni asfalt i sunce raspršeno u čestice sumaglice, oštri bljesak metalnog sjaja koji zasljepljuje, zaglupljuje, od kojeg se vrti u glavi i koji mi ne dopušta da mimo kročim ulicom; vrtoglavicu, poznato je, i probleme s vidom, kažu, može uzrokovati pretjerano izlaganje suncu: Ali, malena, kome pada na pamet hodati ulicom usred podneva, na četrtdeset stupnjeva? Pa vidite, konju glupi, autobus ne staje pred mojom zgradom i nemam taj vaš blistavi automobil s ABS kočnicama i ugrađenom klimom, moja plaća – trebali biste to znati – nije mi dovoljna ni da svakodnevno ručam po restoranima, a osim toga u svim jebenim poduzećima, osim u našem, radi se cijeli dan bez pauze. Ljeto je za mene bilo samo pusta, jalova i suha riječ i ja sam ga mrzila, iako sam, da budem iskrena, mrzila cijeli svoj život.

I, eto, baš sam za vrijeme ljeta morala organizirati selidbu. S obzirom na to da studenti izlaze iz stanova u srpnju tada je lakše pronaći novi stan, a ja više nisam mogla dopustiti da plaćam najam tog ruševnog i mračnog stana u kojem su čak i vrata padala u depresiju i njihala se u vjetrovitim noćima uz plač šarki, da i ne govorim o zidovima od kartona (susjedovo hrkanje pililo mi je san svake noći), a cijevi su se cvlečile žalile na svoju starost (vlažna mrlja koja je ubrzala moj odlazak bila je upravo trag njihovih suza). Nisam mogla računati na pomoć prijateljica pri pakiranju: neke su bile na godišnjem odmoru, a druge nisu bile toliko bliske prijateljice ili mi je možda ipak više vrijedilo suočiti se s činjenicom da sam sama na svijetu. Nisam predvidjela da bi to moglo biti tako teško: oči su mi suzile i stalno sam kašljala zbog prašine koja se podizala, nisam bila dovoljno snažna da pomaknem svu tu starudiju i kutije, a da nesreća bude veća stalno sam padala u nesvijest. Ponekad bih došla k svijesti na podu i da uopće nisam znala kako sam tamo završila. Vrućina, jebena vrućina, govorila sam sama sebi, spušta krvni tlak. Glupa, kakva jesam, nisam ni obraćala pažnju na bolove, na kraju krajeva ljeti se često pojavljuje salmonela, a i voda se lako kvari, a osim toga, kako sam mogla voditi računa o grčevima u trbušu kada sam, od tolikog podizanja kutija, osjećala da su mi kosti sasvim samljevene. Pojedinačna bol praktično je neraspoznatljiva kada se utopi u cijelom univerzumu raznih boli, kao suze na kiši. Nisam se uplašila čak ni kada sam počela krvvariti. Mjesečnica je, pomislima sam, uranila zbog tolike vrućine, pa zar ne kažu da u tropskim krajevima djevojčice dobivaju prvu menstruaciju u preuranjenoj dobi? Sve dok se bujica krvi nije slila u potok i dok nije postalo jasno što se zbiva.

Nisam imala telefona, isključili su mi ga pa sam se morala spustiti

na ulicu u hlačama natopljenim crvenom tekućinom i potražiti taksi koji će me brzo odvesti do bolnice *La Paz*. Trebalo je stići do tamo, ući na hitnu, popeti se na nosila, slušati kako mi neki liječnik govori ono što sam već znala. Sestra me je upitala želim li da nekoga obavijesti, a kada sam joj rekla da nema potrebe, pogledala me je kao da sam drolja. Vidite gospodo – iako to nikada nisam izgovorila – najbolje je da o ovome moja obitelj ništa ne dozna, a što se tiče oca ovog zametka od deset milimetara, ne želim mu dati priliku da mi postavi pitanje: "Jesi li sigurna da je moje?", pitanje koje, sasvim sam uvjerenja, nikada nije postavio svojoj ženi. Da, gospodo, bila sam zaljubljena do boli. Da, gospodo, kleo se da me voli, da sam ljubav njegova života, da ne može živjeti bez mene. Da, znam, gospodo, to je najčešća tema ciganskih romanci. Daaaa, gospodo, glupa sam kću tuka, niste mi otkrili ništa što već i sama ne znam.

Odveli su me u sobu u kojoj su jecale druge žene. Dali su mi tabletu za umirenje koja nije služila ničemu jer u pitanju su bili bolovi kakve nikad do tada nisam osjetila, ni migrane, ni Zubobolja, ni bubrežni napad. Prekljinala sam vičući da mi daju još tableta za umirenje. Rekli su da mi više ne mogu dati. Otišla sam do kupaonice. U torbici sam pronašla nekoliko *nolotila* i dva *ecstasy* u alu-foliji koji su stoljećima ostali skriveni u novčaniku, od posljednjeg rave-partyja, znači još iz vremena dinosaura. Progutala sam ih sve odjednom. Sjedeći na školjci promatrala sam bujicu koja je tekla i tekla dok se bol nije ustrostrčila i dok u vodu zahoda nije pala jedna crvena, pulsirajuća kugla nalik na janjeće srce. Morala sam si ponoviti tisuću puta da to nije bilo dijete, nego da je bila riječ o golemom ugrušku krvi koja je obavijala zametak i tada sam se konačno, kada je već počinjalo svitati, vratila u krevet i zaspala.

Sjedećeg dana sam otkrila da su sve žene u sobi bile tamo iz istog razloga i činila mi se vrlo okrutnom apsurdno ideja tog sadista, tko god on bio, da nas sve smjesti u istu prostoriju, kao da bi nam moglo biti od koristi da se vidimo odražene u očima drugih, kao da su bilo koju od nas imalo zanimali jadi drugih žena – jednakih u biti, a opet toliko različitih u pojedinosti – koje su plovile u tom moru bolničkih kreveta. Za razliku od mene, sve su imale pratnju, muževe ili dečake koji su im pomagali da lakše progutaju tu gorku pilulu ili da barem s njima podijele tugu, no činilo se da su sve u većoj depresiji od mene. Izgleda da je postojanje njihovih fetusa postalo najbitnijim razlogom za njihovo osobno postojanje. Jedna od onih žena, kojoj ne bila dala više od dvadeset i pet godina, a pokušala je bezuspješno zatrudnjeti pet puta, govorila je kako se osjeća beskorisnom jer je iznevjerila obitelj i, ponad svega, svoga supruga. Druga, Cigančica od kojih dvadesetak godina, izgubila je ono što bi bilo njezinu četvrtu dijete. Bila je tamo neka mlada plavušica koja je neprestano plakala i nešto šaputala na mobitel. Bilo ih je plavih, crnih, smedih, bilo je onih koje je resilo golemo skupo prstenje i onih koje su nosile pidžame od jeftine sintetike. Jedna je bila Marokanka, a njezine crne oči blistale su na tamnom licu, druga je imala nježnu, sasvim bijelu, gotovo prozračnu kožu, poput cigaret-papira, što je ukazivalo na postojanje germanskoga ili skandinavskoga gena. Ali sve te suprotnosti bile su uklonjene činjenicom da one dijele istu priču. Razlike u klasi, običa-

jima, fisionomiji nestajale su u dubinskom zajedništvu u ovisnosti, ovisnosti o mužu ili obitelji koja je od njih zahtijevala majčinstvo kako bi putem njega zadobile važnost, ovisnosti tipičnoj za osobe svjesne da nisu u stanju upravljati svojim životima, ovisnosti i patnje koje su postojale poput neke tajne poveznice među ženama koje izvan ova četiri bijela i aseptična zida ne bi imale jedna drugoj što reći. U jednom trenutku poput ovog, zatvorena zajedno s takvim lijepim uzorkom frustracija i jadikovki, osoba neizbjegno mora pomisliti da život nema smisla i na taj način pronaći opravdanje i zahvaliti sudbini što život koji sam nosila u sebi više ne postoji. No ja sam se te godine već nebrojeno puta ognula s kostrjeti. Koža je bila previše izranjavana i više nije mogla podnijeti. A možda su mi tablete iz novčanika dale duševni mir da se suočim sa svime bez suza.

Nekoliko sati kasnije pojavila se medicinska sestra koja nas je obavijestila da nas vode na ultrazvuk. U onoj čekaonici, zamotane u zelene i grube ogrtice od serža, nalikovale smo na pokorne ovčice koje dopuštaju da ih vodaju amo-tamo, pa čak i u klaonicu. Polegli su me na stol, namazali trbuš lubrikantom i po njemu prošli nekom vrstom valjka. Na ekranu se mogla vidjeti ružičasta unutrašnjost moje više ne zauzete maternice. Svima nam je ostalo nešto unutra, pa je gubitak trebalo zaključiti kirurškom intervencijom. To se naziva kireža. Na kolicima te odvezu do operacijske sale, prebače na stol, svežu ti noge remenčićima za metalno postolje, otvorena si pred kirurgom poput žrtvenoga goveda, pa nastojeći zaboraviti da ti neki stranac kopa po piči, buljiš u golemu lampu koja visi sa stropu poput sunca i kada te anesteziolog pita koliko imaš godina, zaspesi, i ponovo se budiš u sobi punoj cmizdravica, s Cigankom koja će ponovo zatrudnjeti i šminkericom koja će sva-kako pokušati, i plavušicom koja se bori s osjećajem krivice jer je u biti presretna zato što je izgubila dijete, iako to nikada neće priznati svom dečku a kamoli obitelji. Sigurno je bilo više žena, više uplakanih, umornih i praznih žena, no ne sjećam ih se.

Stariji doktor me je upitao kako se osjećam. Rekla sam dobro. Otpustio me je, potpisala sam neke papire, dali su mi kapi za sprječavanje zgrušavanja krvi – koje nikako nisam smjela prestati uzimati – pokupila sam bočicu Methergina, stavila je u torbu i otišla.

Kod kuće nisam imala gdje prileći. Već ranije sam bila rastavila trosjed i krevet, a sve su plahte bile zakapirane. Bacila sam madrac na pod i legla na njega izbrojivši cijeli list infekcija koje sam mogla pokušati šećurenja na prašnjavom madracu, na ne manje prašnjavom podu, no bila sam umorna kao pas, a nije mi na pamet padalo neko drugo rješenje. Kako sam izgubila tri dana nisam imala drugog izbora nego da iduće jutro ustanem i nastavim gomilati kutije, osjećala pritom bolove ili ne. Pomislila sam da bih mogla ne-koga nazvati, palo mi je na pamet nekoliko imena, no nitko od tih ljudi nije mi ulijevao dovoljno povjerenja. Vjerljatno bi mi priskočili u pomoć, no bilo mi je draže nastaviti samoj. Nisam mislila da bi mi društvo moglo biti od pomoći. Baš ništa se ne bi promijenilo da sam sve to nekome ispričala. Jednako kao što se ništa neće izmijeniti kada svoju priču ispričam vama. □

Sa španjolskoga prevela Gordana Matić

Lucía Etxebarría rođena je 1966. u Bermeu (Baskija). Završila je studij novinarstva u Madridu. Jedna je od najkontroverznejih spisateljica i eseistkinja na aktualnoj španjolskoj književnoj sceni. Godine 1997. objavila je prvi roman *Ljubav, znatiželja, prozac i sumnje* (*Amor, curiosidad, prozac y dudas*), izasao i u hrvatskom prijevodu, koji je 2001. adaptirala za film. Za svoj drugi roman *Beatriz y los cuerpos celestiales* nagrađena je književnom nagradom *Premio Nadal*, a njezin roman *O svemu vidljivom i nevidljivom* (*De todo lo visible y lo invisible*), također objavljen u Hrvatskoj, nagrađen je 2001. nagradom *Primavera* za najbolji roman. Na hrvatski joj je prevedena i knjiga priповjedaka *Ljubavna priča kao bilo koja druga* (*Una historia de amor como otra cualquiera*, 2003.). Lucía Etxebarría prošlogodišnja je dobitnica nagrade Planeta, jedne od najprestižnijih književnih nagrada u Španjolskoj, koja je dodijeljena romanu *Un milagro en equilibrio*. Njezini eseji, priče i romani prevođeni su na njemački, francuski, talijanski, portugalski, norveški, hrvatski i mnoge druge jezike. □

Festival europske kratke priče

Indija

Rashid Novaire

Kuća čuvara ustave nalazila se malo izvan grada. Kada ujutro ulice bijahu prekrivene rosom, uz hrđavi kotač koji otvara ustavu stajao je čuvar sa svojom impozantnom siluetom.

Ljudi na čamcima i u čunovima prolazili su u tišini i dan se pojavio u punom sjaju kao da je riječ o bogovima svjetlosti.

On i žena zapravo su bili preveliki za kućicu. Uvijek su se morali saginjati, a dok su se kretali na vratu su osjećali oštar, hladan vjetar koji je puhao kroz pročepne na drvenom stropu.

Da sam dobila kći, nazvala bih je Emily – nekad je znala kazati žena dok je uvečer u kuhinju unosila dva bijela tanjura.

U Giethoornu nije bilo mnogo muškaraca koji su znali čitati.

Stoga je čuvar ustave ljudima uvijek bio pomalo mrzak, a njegovu su ženu, kad je ljeti odlazila brati voće u vrtove na rubu sela, ignorirali svaki put kad bi se nasmijesila.

U selu je bilo malo žena koje nisu mogle imati djecu.

Cuvar ustave imao je knjigu. Na njoj je velikim crvenim slovima pisalo INDIJA. To je bilo prošireno izdanje enciklopedije koja je obilovala mističnim otkrićima. Svake je večeri iz nje naglas čitao i tek se tada u kući dobro mogla razabratiti tišina među riječima, među rečenicama.

Njegova žena radije nije slušala kad je glasno govorio o toj novoj, netom otkrivenoj zemlji. Šklopila je ruke na teškom, drvenom stolu i promatrala kako vani vjetar dodiruje površinu vode.

Kad bi barem nešto kazao, razmišljala je ponekad.

No, čuvar ustave već godinama nije razgovarao s njom, pa se u hladnim satima na izmaku večeri osjećala sitnom i ranjenom.

Čuvar ustave najprije se glasno nakašljao, a potom je počeo čitati promukao od ozbiljnosti: *Putnik je video kako se jedna roda u koritu rijeke u Indiji polako rastopila pretvorivši se u gomilu tekućine s kljunom i perjem. Sjedio je na vrućem suncu pokraj ptice i satima promatrao čudo.*

Nadalje navodi da kroz koru nekih stabala u indijskoj šumi rastu ružičasti krakovi, jedva se pomicu i ne proizvode nikakav miris.

U knjizi također bijahu otisnuti crteži u crnom tušu, no žena je uvijek pokušavala gledati dalje od papira.

Promatrala je gume na njegovoj košulji kako bi izbjegla njegov zahtijevan pogled.

Dulje je naglas čitao onih večeri kada je veoma rano padaо mrak, a u kući je bilo ledeno, s obzirom na to da je nikada nije grijao.

Rashid Novaire rođen je 1979. u Amsterdamu. Majka mu je Nizozemka, a otac Marokanac. Godine 1996. nagrađen je književnom nagradom El Hizra za prozu i poeziju. Tri godine kasnije, nakon što je debitirao zbirkom kratkih priča *Reigers in Cairo*, kritičari su ga proglašili velikom književnom nadom, a zaklada Halte Proza zbirku je proglašila jednom od najboljih knjiga u 2000. Iste godine Novaire je bio finalist Nagrade za kulturu NPS. Njegov scenarij *De straten van Mefta* ovjenčan je nagradom European Broadcasting Union. Rashid Novaire piše prozu, poeziju, scenarije i kolumnе. Živi i radi u Amsterdamu. Među ostalim je objavio: *Isak en de wolf*, novela (2000.), *Maïsroest*, roman (2003.).

Žena se oprezno pomicala s lijeva na desno i razmišljala kako u boli koju je osjećala postoji nešto dragocjeno.

Sve stvari koje je opisao njezin muž bile su toliko nemoguće, no on je ipak vjerovao svojoj knjizi.

Kada je razmišljala na taj način, po stranicama bi prošetala i njezina kći.

Promukli glas čuvara ustave, a ponekad i kiša, bijahu jedini glasovi u okolini. Žena je tako zamišljala utjehu.

On je i dalje pričao, a kad je pročitao knjigu, krenuo bi ispočetka.

Možda će jednog dana nad svojom knjigom umrijeti od iscrpljenosti, razmišljala je.

Nije bila sigurna treba li ga.

Njegov je glas prokrstario njezinim mislima: *Peljar je putniku kazao kako bi bilo bolje da ne oplove obalu kod Indije. Govorilo se da morska voda čovjeku dolazi samo do gležnjeva te da u njoj plivaju muška stvorenja koja glavu nose ispred sebe na štapu i ženska stvorenja koja ponekad ostaju bez kože, zbog čega su moreplovci mogli vidjeti prozirne komade kože kako plutaju po površini oceana.*

Putnik se ničemu više nije čudio, čak je video ljude crne kože i ostrih, neobičnih crta lica.

O tome je često razmišljala dok je promatrala svoju haljinu koja je lepršala na vjetru i vidjela ključnu kost koja je upućivala na njezine grudi.

Ruke je položila na trbu i razmišljala... i ono što je nemoguće čovjek može vidjeti.

Ujutro je kroz niski prozor promatrala djecu koja su, smijući se i spotičući po šljunčanom putu, trčala u školu.

Starjela je.

Minute se pretvorile u sate.

Malčice je pogurala glavu zbog niskoga stropa te otisla natrag u sobu u kojoj je čuvar i dalje čitao: *Za vrijeme strašne nestasice brane u Indiji bogovi na zemlju poslaše zrak kako bi ljudi raskomadali oblake i njima napunili želuce. Tada je umrlo na stotine djece koja na svojim mlađim ramenima nisu mogla nositi breme spuštenih oblaka.*

– Djeca koja umiru?

Bijaše to prvi put nakon mnogo godina da je nakon njegove priče postavila protupitanje. Primjetila je da je na trenutak nešto zasvjetlucalo u dosadnim očima čuvara.

Predmijevao je da je riječ o divljacima. Na svadbi se najprije pjevalo cijelu noć, a zatim su mladenku živu bacili u vatru.

Bijaše toliko mračno da žena nije mogla vidjeti želi li čuvar nastaviti pripovijedati.

– Da imam kći, nazvala bih je Emily – reče ona te se uputi u noć.

Čovjek može vidjeti i ono što je nemoguće, razmišljala je dok je pozdravljala mornare koji su te noći pristali u Giethoorn.

Svoje teško tijelo noć je neočekivano nadvila nad nju.

Ljeto se činilo sve daljim.

Strop je ostao nizak, kućica se doimala sve manjom, no ona je osjećala da ju je gledao drukčijim očima nego prije.

Osjećala je da je za njega postala netko, bila je više nego samo njegova žena, možda i netko u koga će se ugledati.

Netko koga je s divljenjem potajno promatrao poput gradonačelnika ili trubadura na trgu.

Nije mogla točno ustvrditi kada je postala važna: je li se to dogodilo odjednom ili malo pomalo.

Jedino je znala da su dani postali drukčiji.

Nekih jutara ustave se nisu čak ni podizale, a u kanalu su čekali čamci s mokrim, lepršajućim jedrima.

S nizozemskoga prevela Gioia-Ana Ulrich

Božuri i nezaboravki

Georgi Gospodinov

Poznavali su se jedva nekoliko sati. On – nešto iznad trideset, ona – nešto ispod. On je trebao po njoj poslati paket svom poznaniku preko oceana. Ona je samo posredovala. Posao od pet minuta, ali već dva od sveukupno tri sata koja su ostala do polijetanja nisu mogli naći nikakav opravdan razlog za rastanak. Sada, točno šezdeset minuta prije polijetanja, stajali su u kutu kafića u čekaonici, ispjali su po treću kavu i šutjeli. Isrpili su već sve teme koje su mogle održavati razgovor između dvoje neznanaca. I šutnja je postajala već nepristojna. Stolić između njih bio je zatrpan praznim plastičnim čašama koje su zadobile najneočekivanje oblike od dugog prebiranja po rukama. Žličice za kavu bile su već odavno usitnjene na najstnitije moguće komadiće, a prazni paketići šećera pretvoreni u lijevke i minijature brodiće.

Palo mu je na pamet da taj stol može biti dobar *ready-made* objekt ili, drugim riječima, instalacija, koju bi nazvao *Apologija potištjenosti* (plastične čaše za kavu, žličice, prazni paketići šećera, bijeli stolić). Poslije mu se učinilo glupo i odlučio je to presutjeti. "Ovo što se prešućuje pretvara se u strgane žličice i zgnječene čaše", izusti je odjednom. Pomiclio je da nikad više neće sresti takvu ženu koja će mu čitati misli i s kojom bi želio ostati u tom kafiću do kraja svog života. Štrecnuo se jer je upotrijebio, makar samo u mislima, frazu kao što je "do kraja svog života".

– Ajmo malo pričat – reče ona, iako već dva sata nisu zašutjeli.

Preostali sat bilo je premalo vremena da bi se protatilo u okolišanju i pravljenju brodića. Ali, obzirom da on nije započinjao, ona jednostavno reče:

izmišljanju zajedničkih uspomena, stvaranju cijelog svog života prije i poslije upoznavanja. Slab pokušaj osvećivanja slučaju koji ih je nemilosrdno spojio na kratko samo zato da bi ih rastavio. Imali su na raspolaganju pedeset minuta.

– Šjećaš se – započeo je – kao učenici živjeli smo u istoj ulici. Ostavljao sam ti potajno svakog tjedna u poštanskom sandučiću po jedan prsten od folije bombona *Lakta*.

– Aha – reče ona – znači, ti si bio taj. Moj otac ih je uvijek pronalazio prvi i sumnjavao da neki poremećeni obožavatelj iz kvarta šalje zaručničke prstene mojoj majci. A sad ispada da su bili za mene.

– Za tebe su bili – rekao je.

– A sjećaš li se ti – započela je – kad smo na posljednjoj godini fakulteta otišli samo nas dvoje u onaj samostan. Prvi put smo otišli nekamo sami. U hotelu nije bilo slobodnih soba, pa su nas stavili u jednu od svećeničkih celija. Bilo je jako hladno, a krevet – tvrd. Pomalo me je hvatao strah. Poslije svakog puta prekrižila bih se krišom od tebe. Pet puta sam se prekrižila one noći.

– Šest, rekao je. I mene je bilo strah. A sjećaš se kad si poslije došla živjeti kod mene? Tvoja majka je rekla da će te se odreći preko *Narodnih novina* jer nije htjela imati nezakonitu unucad.

– Sjećam se. Ionako nisam mogla imati djecu.

Na ovom mjestu ona je zašutjela. On ju je uhvatio za ruku, prvi put otkako su se poznivali. Sasvim lako, utješno.

– Nema veze – reče on. A sjećaš se kad sam slomio nogu? Bilo mi je već 48, rintao sam kao lud i taj mjesec doma učinio mi se pravim rajem. Ti si, također, uzela bolovanje, čak si im zaprijetila da ćeš si slomiti ruku ako te ne puste. I cijeli mjesec nismo pomolili nos vani.

– A kad su mi sljedeće godine otkrili onaj tumor... Ti si pročitao negdje da terapija smijehom liječi rak i dva tjedna neprestano si mi pričao viceve da bih se smijala. Još uvijek se čudim odakle si ih izvlačio. Bio si toliko uplašen i mio. Tada ti je, mislim, kosa sasvim posijedjela. I svaki dan si mi donosio božure i nezaboravke.

– Hvala Bogu da si se oporavila. Što bih ja bez tebe.

U tom trenutku pozvali su sve putnike za New York na terminal za izlaz. Šutjeli su, ne više od minute. Onda je ona ustala i rekla da mora krenuti. On je uzeo njezine kofere i njih dvoje su krenuli. Prije nego je prošla kontrolu putovnica, okrenula se i dugo ga je ljubila. Kao za posljednji put, pomislio je, iako prvog puta nikada nije ni bilo.

Pola sata kasnije, on se okrenuo i pošao. Osjećao se kako ostarjem, s mukom je pokretao noge. Prolazeći kroz vrata sa zrcalnim staklima na izlazu, namjerno je zatvorio oči da u odrazu ne bi ugledao naglo posijedjelu kosu i svoja opuštena, već staračka ramena. Sa svakim korakom bivalo mu je sve jasnije da se ne može vratiti kući svojoj nezamislivo mladoj ženi. I nikada joj ne bi mogao ispričati što je radio tih pedeset godina dok ga nije bilo. □

S bugarskoga prevela Ksenija Marković

Georgi Gospodinov rođen 1968., jedan je od najčitanijih suvremenih bugarskih pisaca. Iako je književnu karijeru počeo nagradivanim pjesničkim knjigama, književni ugled izvan Bugarske Gospodinovu je donijela njegova prva prozna knjiga *Prirodni roman*. Ovaj roman kritičari su proglašili najboljim bugarskim romanom devedesetih, a preveden je u SAD-u, Velikoj Britaniji, Francuskoj, Sloveniji, Makedoniji, Italiji... Gospodinov je koautor i dviju književnih mistifikacija *Bugarske hrestomatije* (1995.) i *Bugarske antologije* (1998.), a njegova zbirkica priča *I druge priče* (2001.), objavljena je na francuskom, češkom i njemačkom jeziku. Autor je i kazališnog komada D.J., s kojim je osvojio nagradu *Ikar* za najbolji bugarski dramski tekst (2004.). Poezija i priče Georgija Gospodinova objavljivane su u engleskim, njemačkim, francuskim, poljskim, češkim, američkim, danskim, finskim, mađarskim i dr. izdanjima. Gospodinov je urednik bugarskog izdanja književnog časopisa *Orient Express*, urednik *Književnih novina*, tjedni kolumnist u *Dnevniku* i radi na Institutu za književnost Bugarske akademije znanosti. □

Veliki ljubavnik

Petri Tamminen

Na muškarce nakupačko uvjeravanje ne djeluje. Znaju oni tu pjesmu. Oni se sami njome koriste kad treba ženi dokazati ljubav. To ih podsjeća na težak rad i igru – na sve ono što je sumorno u ljubavi. Priziva im u misli loš seks.

Veliki ljubavnici ne civle. Oni se svuku, sruše na plahite i zure odozdo zažarenim očima. Žena ih slijedi, anđeli joj lepeću krilima u grudima. Samosvijest je razna, a sloboda oslobada.

Ujutro veliki ljubavnik odlazi bez riječi. Žena iščekuje čitav dan i dugu večer. U ponoc odlazi razočarana u krevet. S utihle ulice čuje se škripaj ručne kočnice. To je pozdrav velikog ljubavnika.

Nakupac ljubavi leluja između strasti i osjećaja krije; veliki ljubavnik zna što hoće. On ne traži razloga za odustajanje. On zna da pobijeđuje čim uđe u krevet. Ponekad u njem spava ženin muž – svrate k ženi nakon večernjeg izlaska, a hrkanje se čuje sve do predsoblja. Veliki ljubavnik razbacava odjeću i gol ulazi u spavaču sobu. Petnaestak minuta kasnije žena dolazi za njim. Ona se skida i namješta između dva muškarca. Muž se budi ali se pretvara da spava. I njemu je jasno da se dogada nešto veliko.

Ako žena okljeva, veliki ljubavnik već nešto smisi. Ustaje iz kreveta, vadi iz džepa na grudima lisnicu i prazni je na plahiti. Pokazuje papire jedan po jedan, navodi JMBG, brojve bankovnih računa, krvnu grupu i pin. Te noći on priča opširno o svojim papirima. Pred zoru žena otvara svoju torbicu, vadi iz nje lisnicu i otvara svoje papire. Zajedno idu u krevet.

U vrevi ulice velikog se ljubavnika ni po čemu ne može prepoznati. Otvori li usta pitajući za adresu, žene ga pozivaju na piće. Kad s hokejašima provodi večer u sauni, on je taj koji uzdiše: "Ah, kad bi me bar mama zamotala u ručnik i uzela u krilo."

Ljubomora

Strah od smrti paralizira mladiće sklene riziku. Karcinolozi se boje raka. Supruzi najvjernijih žena zapadaju u ljubomoru.

Žena je zbog nekog tečaja odsutna preko noći. "S nekim je muškarcem", sine suprugu. Ideja sazrijeva tijekom idućeg dana. Kad se žena navečer vrati, doček je hladan. Nakon dnevnika muž već udara. Obećava prestati čim mu prizna. Ipak, ne prestaje.

Pogrđni nazivi i šamaranje traju čitav tjedan. U subotu žena odlazi u dučan. Tri minute tamu, tri natrag i tri u dučanu, procjenjuje suprug i mjeri vrijeme. Žena se vraća nakon deset minuta. Žena pjevajući vadeći stvari iz vrećice.

Prije rata napade bijesa su u duševnim bolnicama lječili kupkama. Na kadi je bio poklopac od šperploče i na poklopcu prorez za glavu. Prvo hladna kupka dva sata, pa onda vruća kupka sljedeća dva sata. Ako čovjek ne zaspie za osam sati, tukli bi ga palicom kroz mokru plahtu. Tako ne ostaje tragova i čovjek zaspie. Ponekad su bolesnika zatvorili u čeliju, između dvoja vrata udaljenih 40 centimetara, glavom nadolje. On bi prvo stajao na rukama, onda na glavi, a na kraju bi se sklupčao

na podu. U tom bi ga položaju navečer smjeli odnesti u krevet. Djelotvornija sredstva stigla su iz Njemačke nakon rata. Sad čovjek zaspie prije no što mu bolničar izvuče iglu iz mišića.

Suprug se budi u bolničkoj sobici i vraća se u stvarnost, razabire svoj položaj, shvaća tko je i gdje se nalazi. Tu on pošašavi. Odvode ga na odjel. Elektrošokovi pomažu. To utječe na pamćenje, ali pamćenje nije toliko važno. Najvažniji je duševni mir.

Nakon tri tjedna suprug je opet kod kuće. Šutljivo se razvlači po kauču. Ni ženi se ne pjeva. Iz dučana se vraća gotovo u trku.

Odluka o rastavi sazrijeva petnaest godina. Za šesnaesti Božić žena zove s posla najjače muškarce da joj pomognu oko selidbe. Suprug se mota nosačima oko nogu, gura im pivo u ruku i šapuće im laži o ženi.

U garsonjieri na periferiji ženi je mirno. U očima rodbine ona je napustila bolesnog supruga. Suprug šalje prijeteća pisma i dolazi sjekirov razvaliti vrata. Ti dolasci prestaju nakon deset godina. Ženi je 68 godina. Ona sad može započeti vlastiti život. □

S finskoga preveo Boris Vidović

Petri Tamminen rođen je 1966. Magistrirao je novinarstvo na sveučilištu u Tampereu. Živi kao free lance književnik i novinar u mjestu Väärä sa ženom i dvoje djece. Roman *Väärä asenne* (Pogrešan pristup, 2000.) preveden je na njemački i švedski, ali Tamminenov omiljeni žanr su kratke priče. Premda autor nevelikog opusa, stekao je reputaciju jednog od najvećih finskih majstora kratkog priповjednog oblaka. Objavio je zapažene knjige priča *Elämä* (Životi, 1994.), *Miehen ikävä* (Tjeskoba muškarca, 1997.), knjiga *Piilotujan maa* (Zemlja skrivača, 2002.), prevedena je na njemački, engleski i japanski, a posljednja objavljena knjiga mu je zbirka kratkih proza *Muistelmat* (Sjećanja, 2004.). Za svoj književni rad primio je više prestižnih nagrada. □

Knjižnica će biti cjelovita

Grozdana Cvitan

Šibenska Gradska knjižnica Juraj Šižgorić u prostoru bivšeg Doma JNA zamišljena je kao pravi multikulturalni centar koji upravo svladava svoje posljednje prepreke do završetka

N
avodnu dalmatinsku sporost posljednjih godina Šibenik, čini se, posebno marno potvrđuje u adaptaciji i sanaciji kulturnih objekata. Najprije se čekalo da bi granatom uništena statika nekadašnjeg Narodnog kazališta ponovo postala sigurna za gledatelje, kako bi se zatim ozbiljno krenulo u preseljenje Gradske knjižnice Juraj Šižgorić. Prije nekoliko desetljeća knjižnica se iz gradskog središta preselila u tadašnje ponose socijalističke gradnje, jedan od dva nebodera kojima je arhitektura intervenirala u vizualnu sliku tadašnjega gradskog predgrađa. U međuvremenu su dva prizemna kata nebodera, odnosno prostor knjižnice, postali stalna meta gradskih skitnica jer su vremenske prilike odavno oštetile prozore, pa je u knjižnici klimatske uvjete moguće održavati stalnim propuhom.

Nakon zbrajanja i oduzimanja gradskih prostora poratnom inventurom, knjižnicu je "zapala" željezno-staklena konstrukcija na Poljani, bivši Dom JNA, nastao šezdesetih na arheološkim iskopinama. Unutar ponovo ostakljene zgrade vrijeme je dugo stajalo na izvijenim bombardiranim konstrukcijama. Izvana se Šibenik ogledao u staklu knjižnice, iznutra se rat ukočio muzejski ostakljen. Arheolozi su se u međuvremenu pokušavali prikrasti zgradu sa strana ne bi li utvrdili što je još moguće otvoriti i ukrasti zemlji iz njihova područja, pa u novom identitetu zgrade jedna prastara kamena ulica desno od ulaza u novu knjižnicu vodi ni iz čega u nigdje: od ostatka gradskog zida do ulaza u zgradu. Iako su radovi pri kraju i useljenje se očekuje ove godine (ravnatelj Milivoj Zenić uvjerava novinare da je to siguran ovogodišnji događaj) okoliš zgrade još više nalikuje opkopu srednjovjekovnih utvrda u kojima je voda priječila ulaz u grad, nego prostoru koji će uskoro priпадati okolišu nove knjižnice. Nekoliko slojeva stoljeća iz vremena postanka grada tako će u dijelu okoliša biti uvod u knjižnicu koja bi otvaranjem trebala potvrditi već sad razvikanu ljepotu najljepšeg funkcionalnog zdanja svoje vrste u Hrvatskoj. A funkcionalnost nije samo u knjižnom blagu i posudbi, nego je projekt knjižnice zaista korespondirao s budućim vremenom. U tu svrhu zamislen je pravi multikulturalni centar koji upravo svladava svoje posljednje prepreke do završetka.

U međuvremenu, gradom su se rasprostirale različite "malomištanske vijesti", a djelatnici knjižnice slušali o tome

tko sve planira, pokušava ili se sprema odvojiti neki od prostora knjižnice kako bi upravo tamo otvorio banku, trgovinu, ured, a o restoranima i kafićima da se ne govori. Ponekad zbog novca, ponekad zbog moćnika koji bi se rado prikazali i kao donatori, radovi su obustavljeni. Trenutačno se pokušava provesti natječaj za namještaj koji, kao u svakoj igri živaca i moći, može biti jeftin ili skup. Funkcionalan više ili manje, i još ponešto

Ipak, vjerovati je da ravnatelj Zenić zna što tvrdi. Uostalom, on je u Šibeniku zaista u nevrijeme, kad su svi (istina, pomalo s tugom) vidjeli samo grad stagnacije i propadanja, pokrenuo izdavačku djelatnost na kojoj mu i danas zavidnici zavide, a dobrohotnici čestitaju. Usprkos svim nedaćama, ta izdavačka djelatnost uskoro bi trebala zaokružiti i svojih prih sto naslova, a kad se zna da je riječ o knjigama koje na bilo koji način moraju dodirivati i Šibenik kao temu, onda je sljedeće pitanje: pa tko sve u Šibeniku piše?

Nije nužno da netko piše u Šibeniku nego o Šibeniku - uključujući stoljeća i ljudi koji su ta stoljeća obilježili. A njih je još mnogo, neistraženih je tema i osoba, starih listina i inkunabula, uopće vrijednosti koje je upravo Zenić pokušao dati knjigom u slavu pisane riječi (od uklesane do računalne) na tom prostoru. Svatko tko ostane bez ideje može je potražiti i u likovno izuzetnom izdanju, naslovrenom *U povvalu od grada Šibenika* (Šibenik, 2002.). Da studijska djela, pregledi i povijesne sinteze nisu rijekost, svjedoči i posljednje predstavljanje novih izdanja: knjiga Josipa Vidakovića i suradnice Ane Simić *Povijest šibenskog novinstva (XIX. i XX st.)* i Šibenska "Hrvatska riječ" (1905.-1914.), a kao pozivnica za predstavljanje poslužio je reprint prvog broja *Hrvatske riječi* star sto godina s nekoliko vrlo aktualnih ulomaka.

Reprezentativna slika prošlosti

**Josip Vidaković, Ana Šimić (suradnica):
Povijest šibenskog novinstva (XIX. i XX. st.),
ISBN 953-6163-82-9**

**Josip Vidaković, Ana Šimić (suradnica):
Šibenska "Hrvatska riječ" (1905.-1914.),
Gradskna knjižnica Juraj Šižgorić, Odjel
za informatologiju i komunikologiju
Sveučilišta u Zadru, Šibenik / Zadar,
2005. ISBN 953-6163-81-0**

Prevelik uvod u još veći rad oznaka je dvotomnog izdanja Josipa Vidakovića (autora više bibliografskih jedinica iz povijesti hrvatskog novinstva) i suradnice Ane Šimić, a prvo bitni diplomski rad proširen je do impozantnih raz-

Šibalk, 22 Travnja.

Our naše novine „Hrvatska Slav“
du danas za prvi put u svjet u pripro-
stom ruku. Nit u su okišene nit i kiti-
mo. Odružujemo se samo potrebi grada
Ferenika i njegove okolice, namjerojem da
i emisiju javno glasimo, koje će se re-
zauzimati za njihove interese na politič-
kom, gospodarskom i prosvjetnom polju.
Ferenik sa svojom okolicom i u
prostoru i sadašnjosti zauzimaju odlično
mjesto u našoj domovini. U drugim živ-
im prilikama Šibenik bi radi svoga po-
ložaja, radi svoje lake, radi vodopada
Klike, radi zlaže redinosti svojih štijela
ne bi sumnje danas u cratu napredku
i blagostanje, da je na žalost, kao i sva-
na domovina, bio nemilo zapovjetljen
zauzimati, tako da danas nema nikak-
ve sredine ni obturike ni trgovaca ni
poljodjeljske škole, nema na široko
čitljom području nema dozvoljeno u-

u tri dana opet ga podići, On usta-
je iz groba - i slavi svoj Uskrs!

*

I narav ciela, kao da je pri-
sluškivala velikom činu, svake se
godine budi iz dugog zimskog cna,
obnavlja se i kiti crvjećem i zeleni-
lom, hoće da i ona slavi veliko
otajstvo Uskrsnu. —

A kako da ne veseli čovjek,
koji misli i oječa, i koji u tome
otajstvu vidi potvrdu najveće istine
i utjehe t. j. da pravda ipak kad
li tel li pobijeđuje; kako da se ne
vesele svu tužni, svu omraženi i pro-
gonjeni, kad uskranu *Onaj*, koji
reče njima: Veselite se, jer će
biti utješeni! —

*

Veseli se, dakle, i ti, hrvatski
mučenički narode, koji si takodjer

najsjepa pjesama ocrtao, pjevajući
da je Slavenstvo od Boga pozvana
da spasi svet.

Tomu pozivu doprinite će, ra-
dec na polju prosvjetitelj i na-
predska svog dio i narod hrvatski
zastupom blagopokojnoga biskupa
Strossmayera.

Vječna mu slava!

*Občina je odradila djak očekivan-
jatelju sljedeće brojne. Primiti iskre-
znoj Kecimović gradi i stote ob-
čine na gubitku velikog Strossmayera.
Hrvatskoj je usao donedavno da u zad-
njem deceniju izgubi veliki broj naobjavljenih
svih novina, umjetnosti i vodja
nasroda. Sa Strossmayerom pade evo na-
dodjini. Žalujte se za njim, pješino se
ipak što i u maloj Hrvatskoj genijus
se gnezdio vje, a narodu, koji radia taj
čini smrte, mora ipak jednom raspolo-
živoj boji i projat sačinova novoga dana-*

takove glasove, pa videći, da je u njim
eve to više intime i temelja, nisu obuzidili
uprav velika brija i strah za budućnost
ovog našeg grada. Nije li za ironiju
sudbine, da moramo streljati na mrtve
gibi i dugih vječaka posvećanju zaprijet-
stvenom strancu?

Ne nismo; mi priznajemo, da je u
za rasko luke libanika luka najpodne-
đena, primjerice, da je ratno upravljanje
bedno, dapaće, da je joj dužnost raditi
čaka za svaku eventualnost, ali opteret
dijiamo i glijemo ističemo, da je i na-
dušnost upristi protom u štetu, te
odustalo nastale po budućnosti našu. Uverju-
emo, da ista ratna uprava neće pore-
ći se u ono, što je učinjeno, ali i neće
opravdati, pa zato se znamenje evo
da čvrsti kružogi, kojima je zada-
na, da se učini, da se učini, da se učini
i nad nešto nad oboranom zemljom, te
poljubnim dijelom, da nam u svoje do-
buk bud kakadone i one štete, koju
nemani bit bez sumnje nanešene ureb-
ljuju ruke. Napravo da sed razvrat-

mjera u kojima je prikazan cjelokupan svjetovni i katolički tisak u Sibeniku do današnjih dana. Početak svjetovnog novinstva iz travnja je 1905., kad počinje izlaziti glasilo *Hrvatska rieč*. Ipak, riječ je o novinama na hrvatskom jeziku svjetovnog karaktera dok prve novine predstavlja biskupijski glasnik *Folium Dioecesanum* (1882.-1894.). Da je riječ o zaista golemom poslu, jasno je ako se osvijesti činjenica da tu golemu građu čine različita glasila od informativno-političkih novina različite važnosti do župskih listića, pedagoških, sportskih i svih drugih specijaliziranih izdanja. Mnogima je vijek bio kratak, drugima je sudbinu određivala cenzura i političke prilike pa će ugasli "lijevi" tisak nakon Prvog svjetskog rata p/ostati jedini na kon Drugog.

aktualnost mnogih političkih zbivanja i komentara čini se vječnom. Moglo bi se prepisati i tekstove o izborima (mnoge stranke zvale su se kao i danas), a glasali su i tada: mrtvi, odsutni, došljaci, neki s dva listića, nekih nije bilo u popisima, bilo je izmišljenih, potplaćenih (novcem i obećanjima)... Isto je i sa Šibenikom: oni koji poznaju probleme grada sada čitaju statistike i tekstove, komentirajući što sve grad uskoro neće sustići!

O bogatoj izdavačkoj djelatnosti i povjerenju u pisani riječ u prilog govori i činjenica da su neki vlasnici i urednici listova imali više izdanja, i to ne samo s različitim nego i s istih osnova. Tako je nakladnik, vlasnik i odgovorni urednik mnogo moćnije *Hrvatske rieci* (izlazila dvaput tjedno) Vladimir Kulić, bio sve to istodobno i u kratkotrajnom prava-

U ranijoj fazi novinstva kao novinari odnosno tekstopisci često se javljaju aktualni političari, pa su i mnoga informativna glasila prepoznatljivo politički obojena. Tek kasnije novinar postaje profesionalno zanimanje, ali naravno to ne znači automatsku nepristranost glasila.

Golem posao profesora informatologije na Zadarskom sveučilištu Josipa Vidakovića i danas šibenske knjižničarke Ane Šimić pokazao je kako jednostavno razdoblje kao prostorno odnosno lokalno istraživanje može biti reprezentativna slika šire zajednice. I dok, s jedne strane, to istraživanje govori o množini i raznolikosti izdanja (*Povijest šibenskog novinstva*), s druge strane konkretni uvid u novinu čije je objavljivanje počelo prije 100 godina i trajalo tek ili čak devet godina (do početka Prvog svjetskog rata) pokazuje kako određeni prostori generiraju i vrlo odredene probleme. To je posebno zanimljivo uzmu li se u obzir činjenice da je u vrijeme K.u.k. monarhije tekstove novina bilo nužno slati na cenzuru (novine tri sata prije izlaska, ostala izdanja dva tjedna). Cenzura će se za hrvatske prostore produljiti i dvije godine nakon Prvog svjetskog rata, a kratko razdoblje slobode zamijenit će Obznana.

Čitajući danas novine stare cijelo stoljeće, neke bi (posebice političke) tekstove bilo moguće pretiskati bez komentara, zahvata ili pak kao nastavak razmišljanja koja su jednako prisutna i aktualna i nakon stotinu godina. Iako je riječ o vremenu kad se u novinama znalo naći i političkih komentara i kronika u obliku epskih i šaljivih pjesama,

najljepših pjesama ocrtao, pjevajući, da je Slavenstvo od Boga pozvano da spasi svijet.

Tomu pozivu doprinijete če, radeći na polju prosvjetiteljstva i našeg predaka, svoj dio u narod hrvatski zašlugom blagopokojnoga biskupa Strossmayera.

Vječna mu slava!

*Občina je otvorila dječju knjižnicu
Izložba sličnih brojaca: Primitak sakrume
Zaljubljeni u Križevac*

Upravo u čas obilježavanja 400. godišnjice
Hrvatskog je usud došao da i u ovom
imenju deceniju izgubiti veliki broj najboljih
svih sinova, umnika, dobrotovira i vođa
naroda. Sa Strossmayerom pale evo
najdužili. Zaljubljeni su njim tješimo se
ipak i u malenoj Hrvatskoj genijima
se ginećdo vije, a narodu, koji radia
za srebu, mora ipak jednom graniti
zora bolja i projekti sunce novoga dana

takove glasove, pa videći, da je u njima
sve to više istinu i temelja, nisu obuzdani
uprav velikla brigai i strah za budućnost
ovog našeg grada. Nije li za ironiju
sudbine, da moramo stresti nad onim
malo dobra, što doživjemo nakon
viđ i dugih vječora posvećenju zapadu
stoljeća?

Nie nječmo: mi priznajemo, da je
za ratnu luku libanika luka napodne
ja, priznajemo, da je ratnoj upravi
neodobro, daapse da je još doduzito radi
oko utvrđenja znamenitih obalnih
luka za svake eventualnosti, ali opet ne
djimo i gospino izričeno; da je i na
dužnost uprijeti pravot u iste, koje
odatle nastale po budućnosti nisu. Uverju
smo, da ista ratna uprava ne će pore
ći se da oni primjeri, a da neće
opravdati, da je to samo, jesi li je zada
či dači davljanu krogovi, kojima je zada
biti ne samo nad obrazom zemlje, ve
nih nad napredkom i blagostanjem držav-
ljana, pobrinuti da nam u svoje do
budi kako nadoknade one štete, koje
nam bit bez njezine nanešene ureb-
daju luke. Nauprij, da sad rasvita

aktualnost mnogih političkih zbivanja i komentara čini se vječnom. Moglo bi se prepisati i tekstove o izborima (mnoge stranke zvalе su se kao i danas), a glasali su i tada: mrtvi, odsutni, došljaci, neki s dva listićа, nekih nije bilo u popisima, bilo je izmišljenih, potplaćenih (novcem i obećanjima)... Isto je i sa Šibenikom: oni koji poznaju probleme grada sada čitaju statistike i tekstove, komentirajući što sve grad uskoro neće sustići!

O bogatoj izdavačkoj djelatnosti i povjerenju u pisanu riječ u prilog govor i činjenica da su neki vlasnici i urednici listova imali više izdanja, i to ne samo s različitim nego i s istih osnova. Tako je nakladnik, vlasnik i odgovorni urednik mnogo moćnije *Hrvatske rieči* (izlazila dvaput tjedno) Vladimir Kulić, bio sve to istodobno i u kratkotrajnom pravškom glasili *Prava pučka sloboda* (1908.-1909.).

Koga bude zanimalo bilo koje šibensko novinsko izdanje zna gdje će ga naći, pa se čini zanimljivijim podsjetiti na to što se i kako pisalo.

Stoljetne vijesti

Ulomak iz prvog broja *Hrvatske rieči*,
tekst Vladimira Kulića *Šibenik - ratna
luka*

“...Svakome je gotovo poznato, kako je Šibenik u posljednja doba počeo lje-
po napredovati u industrijskim nekim
poduzećima, pri kojima se okorišćuju
i zaslužuju svakidanji kruh mnogi naši
ljudi. Njeka su od tih poduzeća u tudjim
rukama, i to je opet krivnjom vlade, koja
nije znala ili nije htjela podpomoći do-
maće poduzetnike, no i kod tih tudjina-
ca nalazi zarade liep broj našega svieta.
Ta su poduzeća, pravo govoreći, još u
povojima, tek su počela razvijati svoju
djelatnost, tek se počela osjećati njihova
korist nakon toliko dugo vremena, što u
Šibeniku ne bijaše skoro ni najmanjeg
znaka obrtnog života...”

Uložak o svetog života...
Uložak iz teksta *Putešestvija cara Vilima:*

“... Njegov posjet u Tangeru trajao je samo uru i pô. Bijaše prosvjeda. Uznemirio i uzkomešao se cieli diplomatski svjet, dok ga nije Delcassé svojim govorom umirio. Neki misle da je djelovanje njemačke više napereno proti Engleskoj nego proti Francuskoj.

knjižnice i knjige

Kažu da Vilim hoće k sebi da privuče Francusku, da bi bio dapače spremam, da joj povrati Lotringiju, da se jedan put za uvek pomiri sa francuskim narodom, pa da složno stegnu uzde pohlepnim Englezima. U tome smislu pisao je gospodin Molenar, tajnik francusko-germanske lige, znamenit članak u "Courrier European"..."

Domaće vesti

Rubriku kratkih Domaćih vesti ponekad bi bilo moguće prepisati u cijelosti. Za Uskrs 1905. (22. travnja) u njima nalazimo:

Obhod. Sinoć je po krasnu vremenu obavljen obhod velikog petka u podpunom redu. Udarale su obje mjestne glazbe, a bratimi svih bratovština skladno pjevali: "Pomiluj mene, bože".

Ministar financija bio je u Šibeniku na 17. o. m. parabrodom "Zara". Došao čovjek, da vidi u što će uložiti milijune, koje smo izgubili prošlasti godina uslijed klauzole itd. Taj gospodin ministar niti se komu javio, niti je što pogledao, nego je poslije male šetnje prosledio svoj put. Ta dosta je nami, da ministri za liepih premaljetnih vremena dodaju prošetat se Dalmacijom...

Na okružnom sudištu čujemo da jedan sudbeni savjetnik, nekakav *gubižulj* (Persvealli), posvećuje veliku brigu brisanju hrvatskih bilježaka (marginallia) na sudbenim registrima, zamjenjujući ih talijanskima. Ne znamo je li to baš istina, jer obzirom na velike poslove i na radist i mar doticnika čini nam se nemoguće, da mu dostaje vremena i za takove zanoveti. Propitat ćemo se.

Iz **Vodica** nam pišu: Rieč je, da u seoskim blagajnama naše pokrajine vode kolo župnik i učitelj, jer su obično prijatelji puka. Kod nas nije tako. Naš župnik Šurija i učitelj Cipiko bili su u skupštini od 300 članova jednoglasno iz blagajne izključeni.

Iz *Tiesna* nam pišu, da su jezerski ribari ovih dana ulovili dva morska psa. Jednoga je kod Tetevišnjavice ulovila družina Ante Milina, a drugoga kod Blitvenice družina Stjepana Klarina. Prvi je bio dug 2.60 m. a težio je 140 kg., drugi od 2 m. težio je 98 kg.

Nas okružni sud je iznimka na svetu. Usled dopusta dvaju savjetnika, neprestanog bolovanja trećega i napokon usled toga, što je četvrti savjetnik dodijeljen kotarskom судu, a peti određen za vizitacije sudova, te jedan tajnik odsutan jer je zastupnik, naš se tribunal sastoji od samoga gospoda predsjednika. — Uza sve njegovo znanje, uz njegov samoprijevor i kinjenje njegovo i osobljia dodiđeljena kotarskom судu, svak će priznati, da se ovako ne može dalje. — Neka se dakle providi.

Istog dana u vanjskopolitičkoj rubrici *Naše Brzojavke*:

Petrograd, 22. Sa ratišta ništa nova. Ruske vojne operacije na kopnu i na moru drže se u strogoj tajnosti.

Rim, 22. Nemiri na željeznicama prestali. Ministar predsjednik Fortis popustio zahtjevima.

Brodarstvo se svelo na zoporabe

U *Hrvatskoj Misli* iz studenog 1913. u tekstu *Uzroci izseljavanja* pretiskan je govor zastupnika Ante Dulibića o brizi zbog iseljavanja te nekim od uzroka iseljavanja iz Dalmacije:

"...Tekom ove rasprave težkim zoporabama parabrodarskog društva Canadian Pacific i drugih njemačkih društava na štetu naših izseljenika i domaćeg gospodarstva, tražimo krivce samo tamo kod pojedinih ministarstava, a zaboravljamo pri tome, da je svemu tomu jednako kriv stoljetni, nesmiljeni sustav vladanja; odalečenjem i kaznom pojedinca, neće se ukloniti zlo, a nama mora da u prvom redu bude do toga stalo, da zlo uklonimo i vazda zapričimo. Desetke i desetke godina zastupnici iz Dalmacije i iz drugih krajeva, gdje je izseljavanje žestoka nužda, dižu tužbe i prosvjede, traže od vlade providenja na korist i zaštitu izseljenika, ali je sve to bilo utaman; pa evo do čega se došlo, da su polja i sela opustjela, i da se gospodin ministar rata pobojava, da ne ostane bez vojnika! Faktično je samo ovo zadnje dalo povoda, da se uzme svestrano u pretres izseljeničko pitanje, a ne ugorenja egzistencija izseljenika niti propast poljoprivrednog gospodarstva...", a kao jedan od glavnih razloga autor teksta navodi propast brodogradnje i trgovacke mornarice koje vlada ne podupire pa se u raspravi bavi pitanjem "parabrodarskim pitanjima i sa zoporabom" umjesto poboljšanja života u krajevima uz more.

1915.: traženje kamena

Čime su se narodni zastupnici bavili u odsutnim trenutcima moguće je pročitati u tekstu *Hrvatska u svjetskom položaju* u kojem autor u *Hrvatskoj Misli* citira govor saborskog zastupnika Stjepana Zagorca u lipnju 1915.:

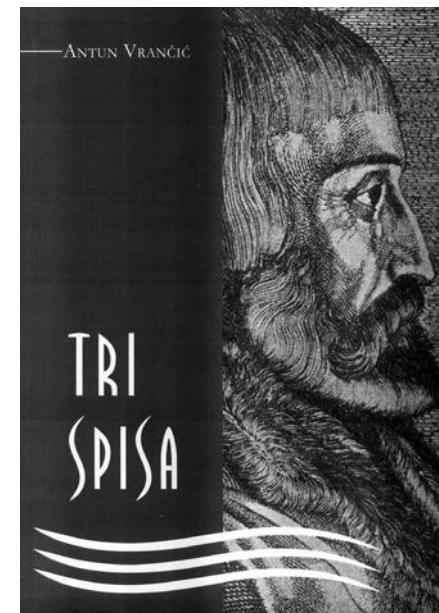
"...U čitavoj ovoj monarhiji jedna je prijestolnica, hrvatski glavni grad Zagreb, na koju nije nikad stavljena pobijedonsna noga krvavog neprijatelja! Nikada! Deviza grada Zagreba, koja je bila uklešana na kamenu, koji je bio uzidan ovdje u Griču, u starom zidu – bilo bi potrebno, da se arheolozi pobrinu, da se nade taj kamen, jer kad je popravljen južno štalište izvanen je – deviza grada Zagreba glasila je: Libertate surexi!"

Kako sam služio ugarskog kralja

Grozdana Cvitan

Knjiga fragmenata koji ne svjedoče o Vrančiću književniku, nego o čovjeku jednog vremena koji se pisanim riječju nalazio u službi svojih vladara

Antun Vrančić, Tri spisa, priredio i preveo Šime Demo; Gradska knjižnica Juraj Šižgorić, Šibenik, 2004.

po imenu i časti, te je imao onoliko obilje slobodnog vremena koliko god je tražila njegova narav i način života kojemu su državnički poslovi bili savsim strani." Ne završivši spis, Vrančić je uspio pokazati agoniju kraljevstva nakon smrti Matijaša Korvina i neušpjeha njegove udovice i vanbračnog sina Ivana da ga naslijede na vlasti. A intrigama oslabljeno kraljevstvo samo je čekalo kad će ga dohvati neki snajan neprijatelj.

Vrančićeva kićena latinština onodobni je običaj, ali njezina različitost u raznovrsnim prigodama pokazat će da ni diplomat Vrančić nije uvijek bio podjednako raspoložen kićeno braniti, zastupati pa i karakterizirati one kojima se obraća i o kojima izvještava. Nedostatak inspiracije u izražavanju tuđih nedača i često ponavljanje istih ili sličnih formulacija zamjetno je u Čestitici koju je precasnji gospodin Antun Vrančić, prepoš Transilvanije, izrekao u ime Izabele, presvjetle kraljice Ugarske itd. na svadbi poljskog kralja, slavnog gospodina Sigismunda Augusta 9. svibnja 1543. U službi Izabele, Vrančić na svadbu kraljičina brata i poljskog kraljevića ponajprije stiže kao glas vapaja za pomoć narodima koji graniče s Turcima. Naravno, na svadbi se očekivalo nešto drukčije poruke, a Izabela će uskoro vladati Erdeljem kao turska vazalka.

Vrančić, osobno, stradanjem kršćanskih zemalja napreduje u diplomatskoj karijeri, pregovara sa Selimom i Sulejmanom veličanstvenim, niže titule i časti, a jedna od njih je krunjenje prvog habsburgovca vladara Ugarske razvidna iz spisa *Govor ostrogonskoga nadbiskupa Antuna Vrančića kojim je u ime svih redova i staleža Ugarskoga kraljevstva pozdravio nadvojvodu Austrije Rudolfa koji je došao u Požun na krunidbu*. Ostarijeli i ponešto umorni primas možda je samo djelomično autor trećeg spisa. Uglavnom, nači će se među objavljenom ostavštinom, o čemu se nakon Antunove smrti pobrinuo njegov nečak Faust. Četiri i pol stoljeća nakon njihova nastanka, prijevod spisa na hrvatski samo su sjećanje na čovjeka koji je imao što reći Evropi svog vremena. Prije stoljeća i pol Madari su njegovo kompletno djelo preveli i objavili na mađarskom. Jednom će to, valjda, napraviti i Hrvati.

Instantizacija glazbenog procesa

Trpimir Matasović

Svijet glazbe nije iznevjerio svoje ime – u svijetu u kojem su sve važniji samo brzi uspjeh i zarada imperativi ni glazba nije poštedena takvih trendova, koji već poprimaju obilježe dominantnog pristupa

Koncert Milanskog simfonijskog orkestra Giuseppe Verdi, Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Zagreb, 16. siječnja 2005.

Svoj udarni ciklus *Svijet glazbe* Koncertna je direkcija Zagreb u ovoj sezoni zaključila kao što je i započela: gostovanjem jednog talijanskog orkestra, predvođenog vrlo uglednim dirigentom. Na početak sezone to su bili Nacionalni simfonijski orkestar RAI-a iz Torina pod vodstvom

Rafaela Frühbecka de Burgosa, a na kraju Milanski simfonijski orkestar Giuseppe Verdi, predvođen svojim šefom-dirigentom Riccardom Chaillyjem. Poveznice između krajnjih točki tog ciklusa, ali i drugih punktova unutar njega time, međutim, ne prestaju. Jer, dok je s jedne strane neupitno da su se organizatori potrudili u Zagreb dovesti ono što danas na svjetskom glazbenom tržištu visoko kotira, isto je tako razvidno i da to samo po sebi ne garantira uvijek i kvalitetu. Orkestri su, doduše, bili na solidnoj, ili čak vrlo visokoj razini, a dvama spomenutima u tom smislu treba pridodati i ansambl Concerto Köln, Njemačku komornu filharmoniju iz Bremena, Bergensku filharmoniju, a donekle i sastav Academy of Saint Martin in the Fields. No, prave "zvijezde" u svim su tim slučajevima trebali biti dirigenti odnosno umjetnički voditelji. No, dok su, primjerice, Ton Koopman ili Werner Ehrhardt u potpunosti opravdali sva visoka očekivanja, isto bi teško bilo reći za Rafaela Frühbecka de Burgosa, Krzysztofa Pendereckog, Andrewu Littona, Joshua Bellu i Riccarda Chaillyja.

Kombajni i traktori
Ono što im je svima zajedničko – osim Pendereckog, koji kao dirigent nije ni u kom smislu relevantan – jest ono što bismo mogli nazvati *instantizacijom* glazbenog procesa. Uvijek se tu skupe kvalitetni glazbenici besprijeckorne tehničke spreme, sve je uredno posloženo, s mnogo inzistiranja na efektu, ali i bez zadiranja u dublju supstanцу pojedinih partitura. *Svijet glazbe* u tom smislu nije iznevjerio svoje ime – u svijetu u kojem su sve važniji samo brzi uspjeh i zarada imperativi ni glazba nije poštedena takvih trendova, koji već poprimaju obilježe dominantnog pristupa.

U konkretnom slučaju, gostovanja Milanskog simfonijskog orkestra Giuseppe Verdi također je dobro tržišno proračunato. Orkestar tako imat etiketu pripadnosti gradu koji se smatra jednim o značajnijih svjetskih glazbenih središta, premda je donekle, i to s pravom, u sjeni *Scale*, njezina orkestra i njezina donedavnog dirigenta Riccarda Mutija. Sam

pak Riccardo Chailly iza sebe ima impresivnu profesionalnu biografiju, ali i diskografiju. Pritom je, duduše, više sreće imao sa snimanjem zaboravljenih Rossinijevih, Verdijevih i Puccinijevih djela nego s ciklusom Mahlerovih simfonija. Naime, isti takav ciklus paralelno izdaje i šef-dirigent Berlinske filharmonije Simon Rattle, po svim kriterijima daleko veći umjetnik od Chaillyja. Konačno, tu su i jaki sponzori, među njima i tvrtka zahvaljujući kojoj su u programskom letku osvanule slike kombajna i traktora.

Neka trese, neka udara

Riccardo Chailly je, k tome, odlučio biti jedina *zvijezda* koncerta, ne uvrstivši niti jedno djelo sa solistom. Umjesto

toga, jedna su se za drugom iznale Brahmsova *Prva simfonija*, Beethovenova uvertira *Prometejeva bita* i Skrjabinova *Poema ekstaze*. Pritom je jednoličnom dojmu svakako pridonijela i činjenica da se sve tri skladbe kreću u okviru istoimenih tonaliteta C-dura i c-mola. Treba svakako naglasiti da je Milanski simfonijski orkestar Giuseppe Verdi odličan ansambl, i tim je više šteta da svoje vrijeme i energiju troši na rad s tako osrednjim dirigentom. Jer, Chailly se usredotočuje samo na *veliki zvuk*, dok je *piano* u njegovim interpretacijama gotovo nepostojeća kategorija. Osim toga, formalna struktura se niti u jednom djelu nije dala razaznati, premda je odreda riječ o skladbama inače prilično jasne i pregledne strukture. No, to Chaillyju očito uopće nije važno. Važno je samo načelo "neka trese, neka udara", što je potvrdio dodatak – *Ratnički ples* iz Respighijeva baleta *Belkis, kraljica od Šabe*. Usput budi rečeno, taj je stavak svojevremeno, s potpunim pravom, uvršten i u jednu CD-antologiju "najglasnije klasične glazbe".

No, cilj je organizatora ostvaren. Napravljena je dobra reklama, dvorana je bila odlično popunjena, a publika oduševljena. To što je sve to bilo proizvedeno na način da na jedno uho uđe unutra, a na drugo van, očito je sporedno. Jer, ako su ostvareni brzi uspjeh i zarada, tko smo mi da tu još nešto prigovaramo?

Meditacija u ritmu salse

Zvonimir Bajević

Rubalcabina glazba na suptilan, pomalo chopinovski način oblikuje ili preobličava afro-kubanske teme, dajući im uvijek neko novo, uzbudljivo značenje

Koncert Gonzalo Rubalcaba Cuban Quarteta, Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Mala dvorana, Zagreb, 8. svibnja 2005.

Prije nego je postao jedan od najutjecajnijih i najznačajnijih glazbenika u svijetu jazz-a, Gonzalo Rubalcaba u svojoj je rodom Havani završio klasično glazbeno obrazovanje, da bi glazbeni put nastavio svirajući po svim tamošnjim poznatijim klubovima i dvoranama. Osim oca pijanista i drugih kubanskih glazbenika, uzori su mu bili

američki jazzeri poput klavirista Theoloniusa Monk-a, Buda Powella i Oscara Petersona, kao i glazbenici kao što su Dizzy Gillespie, Charlie Parker i Art Blakey. Čudo od djeteta, kako su ga nazivali, počelo je snimati svoju glazbu već krajem sedamdesetih u Havani, da bi do danas iza sebe imao više od dvadeset izdanja albuma. Naravno da je toliko broj izdanja morao rezultirati brojnim diskografskim nagradama, od kojih ipak najveću pozornost plijeni osam nominacija za Grammy, pri čemu je album *Supernova* 2002. proglašen jazz albumom godine.

Novi obrisi svakodnevnih motiva

Od 1996. Rubalcaba živi u Sjedinjenim Državama, a u svom je Cuban Quartetu okupio kubanske glazbenike koji također žive SAD-u. Među njima u ušima sigurno najviše odzvanja ime bubnjara Ignacia Berroe, legendarnoga glazbenika i suradnika Dizzyja Gillespiea, kao i doslovce svih značajnijih glazbenika u svijetu jazz-a. Zašto je tome tako možda najbolje pokazuje izjava Dizzyja Gillespiea da je Berroa

"jedini bubenjar na svijetu koji jednako savršeno vlasti afro-kubanskim ritmovima, ali i pozna sve skrivene kutke jazz glazbe". Berroa i Rubalcaba u Cuban Quartetu suraduju već od 1997., a razumljivo je i zašto. Naime, vjerojatno danas ne postoji bolja kombinacija za propitivanje, istraživanje afro-kubanskog idioma u jazz glazbi od ove dvojice glazbenika. Kvartet je u Zagrebu izvodio skladbe s nagradene *Supernove*. Standardnog člana postave, saksofonista Davida Sancheza, ovom je prilikom zamijenio mladi Luis Felipe Lamoglia, koji je, osim zavidnog sviračkog umijeća, pokazao iznimnu senzualnost i tankocutnost u solima, koja su uvijek bila u savršenoj komunikaciji sa zbivanjima u samom Kvartetu. Posebno je došao do izražaja u drugom dijelu koncerta, kada je svirao alt saksofon.

Rubalcabina glazba na suptilan, pomalo chopinovski način oblikuje ili preobličava afro-kubanske teme, dajući im uvijek neko novo, uzbudljivo značenje. Njegova glazba je prožeta onim elementima koji je napokon jedino i samo tako čine smislenom: melodična je, ritmična i uzbudljiva. Svatko tko je ikad slušao afro-kubansku glazbu pomislio bi da je dvorana plesala u ritmu salse, no kod Rubalcabine se ta glazba pretvara u razmišljanje, ili, možda bolje rečeno, me-

ditaciju koja nam otkriva čudesne svjetove i slike. Svatko tko imalo poznata Rubalcabin opus, zna da kod njega, kao i kod glazbenika iz Cuban Quarteta, motivi, slike i teme iz svakodnevnog života već prema njihovom trenutačnom raspoloženju i stanju dobivaju neke nove obrise, nova osjećanja, a to jazz glazbu, kod Rubalcabe i društva afro-kubanske tradicije, čini jedinstvenom.

Lakoća komunikacije u sferi mezzopiana

Bassist Armando Gola član je sastava od 2002. i može se reći da je stvoren za suradnju s Rubalcabom. Njegova zadržavajuća koncentracija i lakoća sviranja upravo se idealno nadovezivala sa savršenom svirkom drugog člana ritam sekcije Ignaciem Berroom. Treba naglasiti da je Rubalcabina glazba veliko i iscrpljujuće putovanje za koje svi članovi benda moraju biti vrhunski spremni, a taj je genijalni pijanist u Berroi, Goli i Lamogli našao idealne partnerne.

Glazbenici su nastupili na pozornici Male dvorane u dva navrata po 45 minuta. Zvučna slika u Dvorani bila je dobra, jer su glazbenici zbog tamog inače problematičnog slušanja na pozornici odlučili više-manje svirati akustički. Imponirala je dinamika sastava, koja nije premašivala forte, a većim dijelom je bila u sferi mezzopiana. Doista je bio užitak slušati te majstore kako u jednoj od najtežih dinamika s lakoćom komuniciraju. Osobni dojam autora ovog teksta da je za savršenu ocjenu nastupa nedostajala veća doza komunikacije s publikom, no ne možemo zamjeriti Rubalcabi i društvo jer su s pozornicom Male dvorane Lisinski začarali prisutne ljude na neki svoj, poseban način, što samo potvrđuje činjenicu da smo tom prilikom slušali najbolji koncert u okviru jazz sezone Hrvatskog društva skladatelja.

Jureći vlak u smjeru rock'n'rolla

Zvonimir Bajević

Orgazmički Spencerov glas, gitaristički raspašoj Bauera i Spencera, te Simminsove vragolije na bubenjevima dobitna su kombinacija za stjecanje statusa jednog od najboljih live bendova

Koncert Jon Spencer Blues Explosion, Tvrnica, Zagreb, 10. svibnja 2005.

The blues is No. 1. Rečenica je to koju najčešće možete čuti na koncertima newyorškog trojca Jon Spencer Blues Explosion. Zagreb je napokon dočekao nastup benda koji je devedesetih godina, burnih za rock'n'roll, beskom-promisno i istinski živio tu glazbu. Na sreću, to se nastavilo sve do danas, pa je zagrebačka publika s nestripljenjem došla na svoje 10. svibnja u klubu Tvrnica. Koncert je održan u sklopu njihove europske turneje, kojom su promovirali svoj posljednji album *Damage*, pa ih se tako moglo ili može cuti od Londona, preko Gronnigena,

Njemačke, Zagreba i Beograda sve do Istanbula, u kojem niz i završava. Album *Damage* dečki su izdali prošle godine, tako da je diskografija benda od 1992. dosegla brojku od jedanaest albuma. Doista impresivno. Kad bez pretjerivanja ustvrdimo da je na većini tih albuma riječ o odličnoj glazbi, pomalo počne-mo osjećati i strahopštovanje. A kad povrh svega sastav slovi kao jedan od najboljih koncertnih bendova iz Velike jabuke i uopće, tada nitko tko se našao u jednoj od posljednje dvije rečenice nije smio propustiti zagrebački koncert.

Prašenje bez kalkulacije

Dvije gitare i bubanj, Jon Spencer, Judah Bauer i Russell Simmins, zorno dokazuju kako bend bez bas gitare jednako dobro gradi svoj *groove*, bio on iz sfere bluesa, funka, rocka ili pak noisea. Ti su utjecaji i stilovi u glazbi Jona Spencera doživjeli svojevrsno sjedinjenje i harmoniju, a etiketu šefa svih tih radnji na sebe je preuzeo blues. Koncert u Tvrnici počeo je nakon nastupa grupe Dalek, koja je dobro zagrijala atmosferu. Nakon toga, već sama pojавa članova JSBX-a tu je atmosferu i zapalila. Orgazmički Spencerov glas, gitaristički raspašoj Bauera i Spencera, te Simminsove vragolije na bubenjevima, dobitna su kombi-

nacija za stjecanje statusa jednog od najboljih live bendova. Povremeno se u tijeku koncerta uključivao i DJ, koji je pojačavanjem *groovea* i *scratchanjem* do datno potpaljivao vatru.

Sat i pol je bend doslovce bez značajnih stanki izvodio miks svojih pjesama u rasponu od 1992. do danas. Zanimljivo je da su se pjesme od ranih albuma *Extra Width, Orange, Now I Got Worry* preko *Acmea*, pa sve do recentnog *Damagea*, idealno nadovezivale jedna na drugu. Pritom bend ni najmanje ne kalkulira što i kako, nego naprsto samo praši, pa su ponakad i nakon pola pjesme glazbenici povečali brzinu s nekim drugim dobrim hitom. Najviše smo pjesama ipak mogli čuti s njihovih ranije spomenutih albuma *Extra Width, Orange* i *Now I Got Worry*. Ti su im materijali donijeli popularnost i naklonost kritike. Na tim albumima gostovali su njihovi neizostavni suradnici i prijatelji R. L. Burnside i Beck – dakle, dvojica glazbenika od kojih je jedan utiraо stazu bluesu i jedan od onih glazbenika čija glazba u današnje vrijeme stvara nove konvencije u popularnoj glazbenoj kulturi. Tako smo čuli i jednu Burnsideovu pjesmu, dok su se izvedbom stvari

FuckshitUp zahvalili Becku, s kojim su i snimili tu stvar.

Podivljala sola na tereminu

Ne smijemo zaboraviti spomenuti i publiku, koja je dupkom napunila Tvrnicu. Bilo je zanimljivo vidjeti doista široku lepezu generacija koje slušaju ovakav bend. Sigurno je tome razlog i nevjerojatna, mladenačka energija kojom je JSBX svirao prije gotovo petnaest godina, ali i danas. Moćnom i snažnom zvuku (nekima je bilo i preglasno) povremeno je Spencer još više pridonio svojim podivljajim solima na tereminu. Moramo reći da je atmosfera u publici bila doista usijana, a dokaz tome bio je ples koji je doslovce ljudjao cijeli klub. O intenzitetu svirke govore i slike članova Spencerove backup ekipе, koja je učimavala gitare, te ih dodavala Spenceru i Baueru na pozornicu. To su bile i najveće stanke,

prije one velike nakon sat i pol održenog posla. Tada je bend napustio pozornicu, a opijena je publika skoro deset minuta imala svoју ovacijama.

Sastav poput JSBX-a ne treba dugo nagovarati, jer oni svoju glazbu ne mogu ni zamisliti bez publike, pa su odradili još jedan "kratki" dodatak od gotovo 40 minuta. U tom dijelu komunikacija između sastava i publike bila je još aktivnija i intenzivnija, a u jureći vlak iz New Yorka u smjeru rock'n'rolla utrpao se cijeli klub. U tom dvosatnom ludilu glazbenici su doista s nevjerojatnom koncentracijom odradili svoj posao. Mogućih pogrešaka uslijed silnog miješanja pjesama nije bilo, tempa su bila metronomski preslik uradaka s albuma, pa se fascinacija JSBX-om kao jednom od najvećih koncertnih atrakcija nakon ovog događaja pretvorila u najveću koncertnu atrakciju. *The blues is No. 1.*

Nepravocrtni pop

Marko Grdešić

Članovi Augie Marcha vidno se ne nalaze u suvremenom svijetu, te im je draži onaj iz prošlosti. Njihov bijeg od današnjice i njezinih sniženih standarda vidljiv je u svemu, od aranžmana istodobno barski sirovih i barokno bogatih do zagušujuće gustoće i količine stihova u njihovim pjesmama

Augie March, Strange Bird, BMG 2002.

Australski kvintet Augie March svoj je drugi album *Strange Bird* objavio već 2002., ali je svijet izvan Australije ostao ugla-

vnom prikraćen za prigodu čuti kakvu glazbu sviraju. Nedavno se taj album, međutim, otisnuo na putovanje u potrazi za novim slušateljima izvan zemlje i kontinenta na kojem je nastao. Čudno je da je toliko dugo trebalo da se Augie March pročuje u svijetu (a danas to uglavnom znači – u Americi), s obzirom da je njegov zvuk blizak drugim bendovima iz žanra *Americane, Alt-Country* i ostalih sastava i povezanih žanrova koji se vraćaju privremeno zametnutoj (a danas poprilično konjunktornoj) tradiciji američke glazbe, posebno glazbe odvražnijeg američkog zapada. U tome moru Augie March pliva kao riba u vodi, a u mnogočemu je i bolji od mnogih američkih sastava, te ih tako pobijeđuje na njihovu terenu.

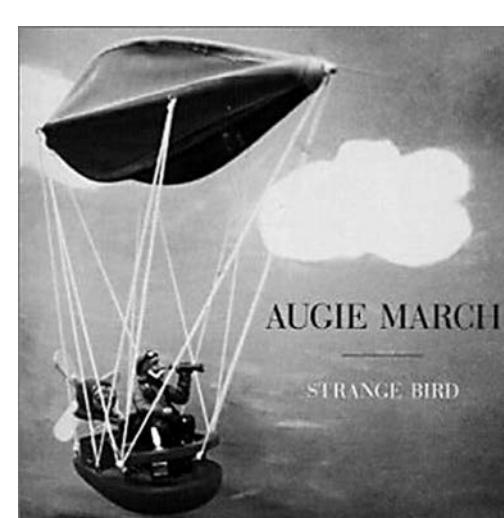
Da je Amerika važna za taj bend, a posebno za pjevača i glavnog pisca pjesama Glenna Richardsa, vidljivo je iz tekstova i atmosfere pjesa-

ma, ali i iz samog naziva benda.

Augie March junak je romana Saula Bellowsa *Pustolovine Augieja Marcha*, koji se često hvalilo kao jednu od knjiga koja se može okititi prestižnim nazivom "velikog američkog romana" (*The Great American novel*). Članovi Augie Marcha vidno se ne nalaze u suvremenom

svijetu, te im je draži onaj iz prošlosti. Njihov bijeg od današnjice i njezinih sniženih standarda vidljiv je u svemu, od aranžmana istodobno barski sirovih i barokno bogatih do zagušujuće gustoće i količine stihova u njihovim pjesmama. Glenn Richards i njegova ekipa kao da su odlučili svaki trenutak tog ionako dugog albuma napuniti svim mogućim pojedinostima koje se mogu istisnuti iz jedne uobičajene *Americana* postave.

Prema tome se i razlikuju od, primjerice, Willard Grant Conspiracy i njihovih namjerno jednostavnijih i pravocrtnih aranžmana. Zato je

gotovo nemoguće pohvatati sve što te pjesme sadrže u jednom ili dva slušanja. A ni sa stihovima stvari ne stoje mnogo drukčije – bogatstvo riječi ostavlja snažan dojam u usporedbi s većinom današnjih pop bendova koji niti nemaju mnogo za reći niti znaju lijepe reći ono malo što imaju.

Glenn Richards vam ne ide niz dlaku. Njegove pjesme su ne samo duge i bogate stihovima nego su i sami stihovi ujedno složeni i nejasni, te pisani zamršenim engleskim i rječnikom koji je neobično bogat za obična stihoklepca. Smisao većine tih pjesma ostaje nejasan i

nakon ponovljena slušanja i mnogo pozornosti. Time se ovaj bend razlikuje od većine *Americana* sastava koji slijede uobičajen i pravocrtan model pustinja-ljubav-smrt-zator. Od pjesme *This train*, koja zvuči kao kakvo Nick Caveovsko razbijanje krčme, do *lo-fi country* eksperimenta *Brundisium*, Augie March vas stalno iznenadjuje i drži budnima (a to je nešto što mnogi u ovom žanru ne uspijevaju!). Ponajviše iznenadjuju onda kada se, kao primjerice u *Little Wonder*, prepustaju svojoj paulmccartneyjevskoj žici i upuštaju u ugodne pop pjesme koje, naravno, nikada nisu potpuno pravocrtnе. A tu je i ugodan hibrid jazza i countryja, pjesma *The Keepa*, koja vas privlači jednako prikladnom zadimljenom atmosferom i stihovima o Brazilu, u koje je gotovo nemoguće proniknuti.

Sve u svemu, Augie March treba preporučiti onima koji smatraju da je pop glazba previše izgubila eksperimentima s modernom tehnologijom a da oni koji ostaju vjerni tradiciji (američke) glazbe prečesto padaju u klišeje i banalnosti. Ovaj je album sve osim banalan – Augie March je bend o kojem ćemo sigurno još čuti.

Oživljavanje ruševine – mit ili zbilja?

Nataša Petrinjak

Uza sve probleme napuštena tvornica na jednu je noć pretvorena u zamamnu glazbenu scenu. Ono što ostaje kao pitanje jeste – hoće li se ponoviti?

Festival Hartera, bivša Tvornica papira, 6. svibnja 2005., Marganovo, Rijeka

I bi, dugo i obilno najavljujana – Hartera! Dobro da je bila, ima mnogo toga zbog čega je važno što je bila, ali treba biti iskren. Sve što se te večeri, 6. svibnja 2005., događalo u davno napuštenoj tvornici papira, moglo bi se kratko opisati riječima naših starih kada u napadu gladi pretrpamo tanjur: *Oči veče od želaca*. Napušteni pogoni nekad slavnog riječkog industrijskoga giganta na Marganovu, kao uostalom i tvorničke hale i postrojenja sličnih sudsibina diljem Hrvatske, već odavno okupiraju pozornost mnogih – od političkih struktura, arhitekata, urbanista, lake zarade željnih tajkuna, mainstream i alternativnih kulturnjaka, do ekoloških udruga i otkupljivača starog građevinskog materijala. Razgovori na temu revitalizacije nekadašnjih industrijskih postrojenja u svrsishodne prostore – po uzoru na praksu zapadnih demokracija najčešće se govori o prostorima namijenjima kulturnim sadržajima – stariji su i od djedova i baka publike kojoj se danas priča priča ispočetka.

T.B.F., Urban, Let 3...

Organizacija koncerta i riječkoj tvornici pokušaj je, možda prva prava akcija, zaustavljanja padanja cigli i urušavanja greda. Iza organizacijskog tima pod vodstvom Simona Dejhale, idejno, ideoški i finansijski stalno je Gradsко poglavarstvo i, ma koliko je cijelokupno događanje bilo i dio predizborne kampanje, priča o oživljavanju napuštenih prostora napokon je doživjela i svoju stvarnu izvedbu. S namjerom

naglašavanja važnosti događaja jednovečernji glazbeni koktel proglašen je festivalom, za naziv se iskoristio dopadljiv lokalizam – Hartera (radnici tvornice dominantno su bili stanovništvo s Grobnika koji su od pojma harta-papir tvornicu nazivali Hartera) Hale, pomoći prostori, natkrivene dvorane očišćene su od stakla, godinama taloženog smeća, podignuta je pozornica, za potrebe promotivnog priloga u *Novom listu* gradski arhitekti Saša Randić i Idis Turato brzinski su napravili kompjutorsku simulaciju moguće rekonstrukcije postrojenja, dovezeni su kemijski toaleti. Svi najačljeni izvođači potvrdili su svoj dolazak, mlađi su s velikom pozornošću pratili intervjue i ponovo oživljene razgovore starijih o mogućnostima iskoristavanja, ali i velikih osobnih i kolektivnih povijesti što su ispisane u onome što Zapad odavno naziva *industrial heritage*. Grad je bruja, neka slatka napetost i iščekivanje titrali su zrakom. I bilo je lijepo vidjeti svu tu masu, primarno mlađeg naraštaja, kako uz Rječinu, kroz tunel, prilazi ruševini i jedno ruglo grada pretvara u zamamnu glazbenu scenu.

Rock stage zatresli su Father i One Piece Puzzle, no tek su T.B.F. ispunili dvoranu. Riječka publika vrlo je jasno i glasno pokazala svoju naklonost splitskim gostima, ma koliko jako bilo rivalstvo na nogometnim terenima između Rijeke i Hajduka. Kao svojevrsni predah, vrijeme za strateško premještanje i namještanje bio je nastup beogradskog Eyesburna, što je potpisnica ovih redova iskoristila za mudro izmještanje s druge strane metalne ograde, pod budnu

Organizacija koncerta u riječkoj tvornici pokušaj je, možda prva prava akcija, zaustavljanja padanja cigli i urušavanja greda. Iza organizacijskog tima pod vodstvom Simona Dejhale, idejno, ideoški i finansijski stalno je Gradsko poglavarstvo i, ma koliko je cijelokupno događanje bilo i dio predizborne kampanje, priča o oživljavanju napuštenih prostora napokon je doživjela i svoju stvarnu izvedbu

pasku brojnog osiguranja. Jer, već na prve taktove podešavanja instrumenta i izlazak Urbana na scenu dvorana je eksplodirala. Premda je samo nekoliko dana prije održao samostalni koncert, grad i Urban još su jednom otvoreno i bez imalo zadrške pokazali međusobno obožavanje. Neki su svoju ljubav pokazivali takvom strastvenošću da je bila nužna intervencija cijelih grupa osiguranja, ali je istovremeno i otkrila veliku pogrešku organizatora, koje je od vrlo negativnih, da ne kažemo tragičnih posljedica, spasila samo budnost nekoliko zaštitarskih tvrtki. Naime, kao da nikada nisu organizirali niti jedno veliko događanje, organizatori su previdjeli tzv. čep-zone, prostore u kojima se događa nerazmršiva gužva, kada se masa ne može pokrenuti niti u jednom smjeru. U slučaju Hartere takva je zona stvorena ispred jedinog ulaza/izlaza u dvoranu, a količina ljudi u dvorani u jednom je trenutku postala opasna za život. Bio je, sasvim očito, dovoljan samo

jedan nekontrolirani incident ili pokretanje da sve završi s vrlo ružnim posljedicama.

Kako ćemo nakon koncerta doznati, publika u stražnjem dijelu dvorane manje je uživala od one u prvoj polovici i zbog nedovoljnog ozvučenja, a naročito se taj prigovor odnosio na kabaretski nastup Leta 3. Pojačan i dvjema nagradnim pjesmama – oda-ma Riječankama što su izabrane u suradnji s *Novim listom*, Let 3 potvrdio je svoj već kulturni status na glazbenoj sceni. Bilo je dobro, jako dobro cuti ih.

Pišaj gdje stigneš

Premda su u Hrvatsku došli nakon punih šesnaest godina, Laibach nije mogao zadržati publiku u dvorani. Premda uz dominantno dobro raspoložene ljudi – za makar nešto slično u Splitu *tbovac* Mladen Badovinec "da bi livu nogu" – izlazak iz dvorane nalikovao je kru-

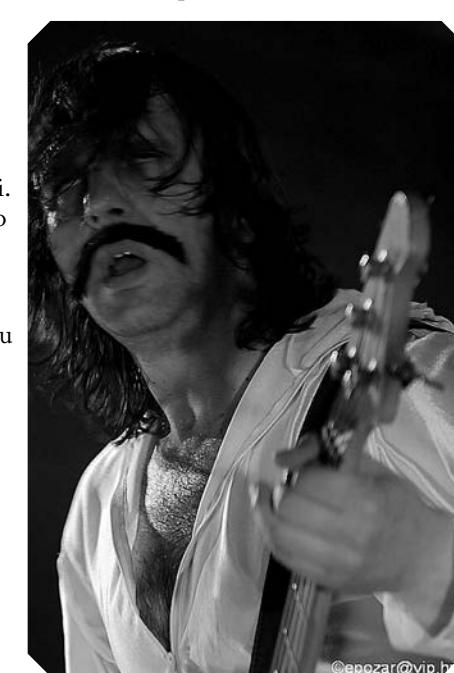
©epozar@vip.hr

govima pakla. I opet, srećom, bez većih tragičnih posljedica, premda su u izvještajima hitne pomoći zabilježene manje povrede nastale uslijed naguravanja. Katapultiranje iz čepa gužve razotkrilo je probleme premalog broja wc-a, što je muški dio populacije, kako to obično biva, jednostavno riješio gdje je stigao, te samo nešto podnošljiviju gužvu Electro flora. Na miks pultovima od pola devet navečer do sedam ujutro izmijenili su se Rojter, Arszenik, Nesha Tehnika, Fryer & Boo Dale, polovica dueta M.A.N.D.Y. i DJ Wan. Spajanje dviju publike i taj su poluzatvoreni prostor učinili neprohodnim – bilo za izlazak bilo do šankova za piće.

Ranojutarnje sruštanje u grad otkrio je i omanja društva koja ništa od navedenog nisu vidjela, pomiješani zvukovi bili su im tek zvučna kulisa za privatne partyje što su ih, zbog nemogućnosti prilaza, organizirali po zidićima i čoškovima. Osmjesi što su sljedećih dana pratili prepričavanja iz Hartere jasno govore da su se Riječani i Riječanke dobro proveli, a time je prvi cilj festivala ostvaren. Izbori su dobiveni, pa nam ostaje vidjeti hoće li i onaj drugi – arhitektonsko-urbanistička i sadržajna rekonstrukcija kompleksa. □

©epozar@vip.hr

©epozar@vip.hr

Pozoroni, alati i kastracijski strojevi

Nataša Govedić

Publika je prema izvođačima pokazala nimalo konvencionalnu, jasnu i glasnu mješavinu naklonosti i negodovanja: brojni su komentari naglasili kako im nije strana tema oduzete slobode, ali to ne znači da će kao njezinu protutežu prihvati kolektivno udaranje u amaterski korištene instrumente, s generalnim stavom da je "feeling good" pjevušenje vrhunac kreativnog aktivizma

Uz Kineski rulet Damira Bartola Indoša, premijerno izveden u zagrebačkom Teatru &TD

braćajući se pomalo dezorijentiranoj publici nakon formalnog završetka predstave *Kineski zid*, njezin glumački sudionik Vili Matula problematizirao je potrebu izvođača za pozornošću, tvrdeći da glumci u pravilu oko sebe stvaraju i emitiraju posebne "pozorone", koje možda još nije moguće znanstveno dokazati, ali to ne znači da ih nije moguće osjetiti ili emitirati. Potreba publice da se s izvođačima *Kineskog zida* nakon predstave neplatinirano upusti u razgovor o terorizmu i političkom upravljanju, navodno temi komada, po istoj logici predstavlja relevantni dokaz o postojanju pozorona, no pitanje je sadrže li te "sitne čestice" međusobnog interesa koje oko sebe stvara izvedba *Kineskog ruleta* išta više od elementarne žudnje ljudskog kontakta. Ako je suditi po *Kineskom ruletu*, pozoroni nisu ni osobito narcisoidne jedinice zajedništva, niti su posebno estetički obilježeni; oni su naprosto dio ljudske potrebe pokazivanja i samopokazivanja. Publika je, međutim, od izvođača *Ruleta* tražila više od "pozorske" svijesti o kazalištu i sveprisutnoj političkoj nepravdi; tražila je etičke specifikacije koje nadilaze parole o potrebi "mudrog pilota" za upravljačem Civilizacije, svejedno radilo se o autoritarnom vodi, Don Corleoneu, ili sveuč koji na sebe spremno preuzima tuđe grijehu (spominjem ponudene kandidate). Publika je, nadalje, prema izvođačima pokazala nimalo konvencionalnu, glasnu mješavinu naklonosti i negodovanja: brojni su komentari naglasili kako im nije strana tema oduzete slobode, ali to ne znači da će kao njezinu protutežu prihvati kolektivno udaranje u amaterski korištene instrumente te zborovo pjevanje klasičnika *Me and Bobby McGee*, s odavno izlizanim pripjevom: *Freedom is another word for nothing left to lose* te generalni stavom da je "feeling good" vrhunac kreativnog aktivizma.

Poanta putovnice

Ne bih se upuštala u programatsko definiranje toga što čini (promjenjive) kriterije bilo umjetničkog bilo političkog čina, ali sigurna sam da u mjerjenjima, slaganjima, klasificiranju, pažljivom ustroju stvari na *dobro posloženoj te relativno sigurnoj &TD-ovoj pozornici*, također i u opsesivnom bilježenju rutinskih detalja avionskog leta kao materijalu predstave *Kineski rulet*, ne vidim ni političko djelovanje, niti umjetničku istinu koja me se osobnije tiče. Svaka od navedenih radnji svodi se na gotovo mehaničku predvidljivost koja vrlo brzo zasiće; pretvara se u prazni obrazac; u birokratizirani "obred". Način na koji Indoš uprizoruje *samostalni život predmeta*, posebno alata, nesumnjivo funkcioniра kao likovna instalacija, ali pri tom se na sceni nalazi još pet izvođača koji ostavljaju dojam *nezeljene opredmetnosti*, jer ni njihove riječi ni njihova djela uopće ne odaju karakter izvedbene singularnosti. To se posebno odnosi na nijeme i administrativno učinkovite Tanju Vrvilo i Natašu Dangubić (potonja je prethodnom suradnjom s Bobom Jelčićem i Tomijem Janežićem dokazala da itekako vrla prvim licem performativnog subjekta), dok Vili Matula intenzivno komunicira visoki stupanj tjeskobe oko vlastite "upotrijebljenošću" te uskih okvira političkog rastera Indoševe predstave. Navodim jedno, među mnogim Vilijevim pitanjima: *A terorist je "los" upravo zato jer ima dobre razloge za ubijanje, dok klasični ubojica "nije toliko los" jer nema dobre razloge?* Ana Karić stočki izgovara tekst opresivne malogradanštine (o potrebi za "dobrim vodom"), a Tvrtko Jurić ostaje najvjerniji Indoševu konceptu "činjenja" za koje ne treba nikakva verbalna nadgradnja. No čitavo je vrijeme jasno da pozornicom vlada Indošev nepokolebljivi koncept i Indoševa "nadzorna" osobnost, s čime bih se u svezi zapitala kako je moguće da Indošev deklarativni osjećaj za međuljudsku ravnnopravnost na samoj pozornici i *stvara* i tolerira obespravljenje, pasivne "asistente"? Svaka izvedba koja čuva hijerarhiju izvođača i koja za svoju *kirurgiju* bolnih inkantacija građanske nemoći treba autoritarnu ruku "šefa

klinike", nasuprot grupe poslušnih "asistenata", po mome je mišljenju daleko od reformatorstva. Činjenica da stražnji plan pozornice pripada profesionalnim glazbenicima koji se osjetno dosađuju ili bar ne pokazuju interes za projekt u cijelini, također nešto govori o komunikacijskom neuspjehu predstave. Što se pak tiče očekivane radikalnosti *Kineskog ruleta*, mislim da je indikativan komentar gledateljice koja se Indošu, nakon predstave toliko zgroženom britanskim političkim skandalima vezanima za terorizam da je tvrdio kako bi se kao Britanac već nalazio na rubu komadanja vlastite putovnice, jednostavno obratila riječima kako čovjek živeći u Hrvatskoj ima jednak dobre ili *još valjanje* razloge za komadanje vlastitih putnih dokumenata. Indoševa "nevještost" da shvati o čemu devojka govori, traženje da mu navede "neki konkretan primjer domaće nepravde koja bi zahtijevala da se odrekne državljanstva", zvučao je kao odgovor člana Sanaderove vlade, a ne prekaljenog anarhistu. Drugim riječima, očito se politička nepravda morala igrati kao *kineski*, ili bar britanski, a ne kao hrvatski rulet.

Zamka institucije

Napomenimo i da je "institucionalna korektnost", odnosno pokušaj da se spoji kazališni ukus Nataše Rajković, kao "autorice produkcije" *Kineskog ruleta* te u isti mah "pomoćnice SC-ova ravnatelja za kulturu", s glumačkom ekipom Teatra &TD, urodila dubljim konfliktom izvedbenih estetika, a ne njegovim razriješenjem. Ne znam iz kojih su osobnih i umjetničkih razloga &TD-ovi glumci pristali raditi s Indošem, ali definitivno im je trebao mnogo dugotrajniji, individualizirani, pa i temeljitiji proces pripreme predstave. Vjerujem da konfliktu performativnih filozofija pridonosi i činjenica da su dvoje izvođača predstave (Damir Bartol Indoš i Tanja Vrvilo) također članovi SC-ova upravljačkog vijeća, dakle njihov scenski angažman u najmanju ruku predstavlja konflikt političkih, točnije upravljačkih interesa. Kao član savjetodavnog tijela koje bira predstave neke institucije, Indoš ne bi smio u istoj instituciji igrati vlastite

Pozornicom vlada Indošev nepokolebljiv koncept i Indoševa "nadzorna" osobnost.

Svaka izvedba koja čuva hijerarhiju izvođača i koja za svoju *kirurgiju* bolnih inkantacija građanske nemoći treba autoritarnu ruku "šefa klinike" nasuprot grupe "asistenata", po mome je mišljenju daleko od reformatorstva

predstave. Naravno da mnogi ljudi na domaćoj kazališnoj sceni na sličan način zlorabe upravljačke pozicije, ali to još nije argument koji "dokazuje" da njihove pogreške treba *ponavljati*. Nisam sigurna ni da Indoš u čisto umjetničkom smislu dovoljno vrednuje situaciju u kojoj dio &TD-ovih glumaca pokazuju dobru volju za suradnjom: predstava ostavlja dojam krivog srastanja koje se moglo izbjegći da se otvorio prostor egalitarnijoj komunikaciji. Ne želim reći da je za zatomljenost izvedbene ekipe "kriv" isključivo Indoš ili isključivo institucionalni okvir predstave, ali želim reći da grupa na sceni (ili izvan nje) ne može nastati kroz gomilanje "paralelnih radnji" ili stav da će svatko na kraju krenuti ipak biti prepušten samome sebi.

Vučji standard

Filosofija zajedništva zahtijeva neku mjeru međusobne "zaraze", mjeru prožimanja, koja je nedostajala i prethodno Indoševu "kolektivno/raspršenoj" predstavi *Covjek-vuk*, baš kao i znatno autoritarnjem *Kineskom ruletu*. Deleuze i Guattari u tekstu "1914: jedan ili mnoštvo vukova" kao da dotiču scenski neartikuliranu jezgru Indoševih preokupacija: *Biti mnoštven, biti dio brižnog i u isti mah individualno distinguiranog vučeg čopora (toliko različitog od ljudske gomile), postaje način na koji izmičemo frojovskoj kastracijskoj mašini: ne potpadamo pod kontrolu Očevog zakona; zakona Jedne istine; zakona autoriteta.* Biti vuk, drugim riječima, znati biti i samostalan i brižan, a ne samodovoljan i samozađovoljan. Od predstave koja navodno pokazuje nasilnost različitih igara (od bacanja kockica do otimanja zrakoplova ili pikulanja), dakle koja izvodi tehnologije igranja pokazujući upravo njihovu politiku okrutnog uključivanja ili isključivanja, očekujem mnogo više no što bih na istu temu pročitala ili životno iskusila: očekujem putovanje podsvješću i u isti mah kritiku psihanalize kao dopušteno socijalne igre interpretativnog discipliniranja pacijenata. *Kineski rulet*, nažalost, ostaje na površini veoma ozbiljnog i važnog "špila" političkih i kulturnih dresura.

Marijana Stanić

Mala je ptica prepelica, al' obori konja i junaka

Upovodu izložbe K9 Compassion (2003.) – K9 Compassion+ (2005.) Zlatka Kopljara, u Paviljonu 19 na Zagrebačkom velesajmu, zajedno s Nadiom Beroš održala si radionicu Uvod u performans za mlađe, u dobi od 15 do 25 godina. Kako su se navedeni polaznici – čini mi se uglavnom stariji srednjoškolci – prijavili; preko škola – s obzirom na to da su bile prisutne i njihove profesorice iz likovne kulture – ili pojedinačno?

– Obavijesti o tekućim radionicama šalju se već uhodanim putovima na pedagoški adresar MSU-a, u okviru press materijala pojedinih izložbi, preko internetskog portala Culturenet i, naravno, osobnim pozivima. Kako Muzej godinama nastoji njegovati veze s obrazovnim i odgojnima zavodima koje su najčešće izvan Muježkog sustava, tako su i u ovu radionicu uključeni štićenici Odgojnog zavoda u Turopolju.

Performans o zatočeništvu

Osobno smatram da su mlađi polaznici sjajno iznijeli zamisli performansa; primjerice, možda bih izdvojila performans Pepejuga, u čijem je načrtu djevojka iznijela kako bosa dolazi do tri para cipela (Dr. Martens, Nike i Blahnik), međutim ni jedne joj – srećom – ne odgovaraju, i stoga odlazi bosa, ili kao što ističe "slobodna, nezavisna", kao i performans jednoga mladića koji je krovju ispujenim balonima tematizirao američku brojnu bombardiranju pojedinih gradova. Naime, na balonima, koje bi on kao performer probušio u tom "američkom performansu", bila bi ispisana imena pojedinih gradova – meta američkih bombardiranja. Koliko si kao voditeljica zadovoljna navedenim performansima i koji bi performans istaknula s obzirom na to da su oni ipak bili određeni zadatom temom – kako je i napisano na pozivnicu: naime, performanse su trebali oblikovati "izražavajući pritom svoja razmišljanja i osjećaje spram društva, spram vrijednosti koje proklamira suvremeno društvo i mediji, određujući se spram umjetnosti, zabave, mode, religije...?"

– Moram priznati da sam, kad sam osmisnila ovu radionicu Uvod u performans vezanu uz navedenu izložbu, pomislila da bi to zaista mogla biti jedna od uspješnijih radionica. Naime, imajući u vidu strukturu sudionika, učinilo mi se da su oni upravo ona popu-

lacija čiji je kritički stav spram svega što ih se dotiče još vrlo izražajan i jasan. Nadala sam se da će ih tema nakon što se upoznaju s performansom kao formom umjetničkoga djelovanja zainteresirati i dublje na osobnoj razini, te će iz te pozicije krenuti u osmišljavanje i skiciranje vlastita performansa. Upravo to se i dogodilo nakon uspješno svedanog početnog otpora prema izlaganju i iznošenju osobnog stava pred publikom, što je također bitan dio iskustva s kojim polaznici odlaze kući s ovakve radionice. Iznimno sam zadovoljna reakcijama i iznesenim idejama. Posebno bih izdvajala performans mladića koji otvara pitanje osobne slobode. Naime, on trenutačno boravi u Odgojnom zavodu u Turopolju i na radionici je došao u pratinji profesorice Likovne kulture Nataše Ač. U svom performansu *Zatočeništvo* montira mobilnu repliku zatvorske ćelije unutar galerijskoga prostora. Na ulazu u ćeliju stoji on/autor s ključevima. On, Ključar, pušta posjetitelje unutra, zaključava ih, a potom ih otključava i pušta van. Kroz osobno iskušto autor je uspio otići korak dalje i kroz umjetničku formu performansa postaviti za njega vrlo aktualna pitanja – pitanja slobode i Ključara.

Postoji li mogućnost da navedene performanse učenici i izvedu, s obzirom na to da bi bila doista šteta da ostanu samo kao skice za performans?

– Iako je radionica ispunila svoju svrhu iznošenjem ideja sudionika, absolutno se slažem kako bi bilo sjajno kad bi neke od njih uspjeli izvesti. Kao voditeljica likovnog programa u klubu Močvara, u program sam uključila autora performansa *Zatočeništvo*, štićenika Odgojnog doma iz Turopolja. Performans planiramo realizirati u listopadu 2005. u sklopu

Suzana Marjanović

S likovnom umjetnicom i voditeljicom Galerije Močvara u povodu Likovne radionice MSU-a za mlađe Uvod u performans (Zagrebački velesajam, Paviljon 19, 30. travnja 2005.) održane uz izložbu K9 Compassion (2003.) – K9 Compassion+ (2005.) Zlatka Kopljara (Zagrebački velesajam, Paviljon 19, od 19. travnja do 8. svibnja 2005.)

projekta Galerija Močvara. Također imam namjeru provesti još nekoliko sličnih radionica, okupiti radove, aplikirati donatorima kako bi mogli organizirati neformalni mini festival performansa. Evo, to je ideja koja se rodila nakon ove radionice.

Čin kao jedina istina

Zašto si se odlučila za definiciju performansa Jacka Bowmana, koju si i na fotokopijama podijelila polaznicima, a ne, primjerice, za definiciju performansa koju je predložila RoseLee Goldberg a koju prepušta platformi anarhoidnosti, apostrofirajući kako performans onemogućuje precizniju definiciju od jednostavne izjave da je riječ o živoj umjetnosti te da bilo koja stroža definicija negira njegovu protejsku prirodu?

– Izabrala sam izjavu Jacka Bowmana prvenstveno zbog toga što jasno stavlja naglasak na čin/act u odnosu na verbalno i vizualno izražavanje. Naime, Bowman ističe: *Čin je istina. Sve što je ikad zabilježeno nije istina. Sve što je ikad rečeno nije istina. Jedino čin.* Mislima sam kako je to bitno polazište *performance arta* koje je potrebno posebno naglasiti kako bi polaznici koji se većinom prvi put uopće susreću s pojmom *performans* stvorili predodžbu o čemu je riječ i na koji način oni sami trebaju pristupiti zadatku.

S obzirom na to da si profesorica likovne kulture, zanima me koliko je u današnjim programima za likovnu umjetnost prisutan performans. Primjerice, Vlasta Delimar u eseju o ovogodišnjem Nipon International Performance Art festivalu (Japan), što ga je nedavno objavila u Zarezu, istaknula je da se u japanskim srednjim školama uči o performansu.

– Mislim da je ovo pitanje općenito bolna točka svih nas koji smo profesori likovne kulture. S obzirom na smanjeni broj sati nastave likovne kulture u osnovnim školama, čini mi se da ovaj predmet u našim školama danas više nalikuje na tečaj nego na nastavu koja omogućava sustavno obrazovanje iz nekog područja. Učenici imaju samo četiri sata nastave likovne kulture u osnovnim školama mjesечно! Paradoks je u tome što se to događa u kulturi gdje je vizualni jezik dominantan na svim poljima komunikacije. Shodno tome, ne čudi me što performans, kao i druge suvremenije umjetničke prakse, nisu zastupljene unutar

programa, jer stvarno ne vidim fizički prostor za temeljitije bavljenje likovnom kulturom unutar obrazovnih institucija.

U uvodnom dijelu radionice, zajedno s Nadiom Beroš, održala si odličan uvod u navedenu izložbu Zlatka Kopljara. Molim te, možeš li opisati svoj prvi susret s fotografijama-sučuti Zlatka Kopljara pred svjetskim centrima ciničke moći na vlasti? Naime, u uvodnom dijelu naglasila si kako si pri prvom susretu s navedenim radovima ostala potresena.

– Fotografije sam prvi put vidjela na Internetu. Naime, u principu sam emotivac i to je moj način komunikacije sa svijetom. Ovaj rad me uistinu dojmio i sretna sam što sam pozvana voditi radionicu vezanu uz ovu izložbu.

Koje su ti se interpretacijske asocijacije polaznika radionice što su ih iznijeli u povodu navedene izložbe i općenito u povodu performansa Zlatka Kopljara činile posebno zanimljive? Ostalo mi je u sjećanju da su se najdulje zadržali u interpretaciji performansa K7 u okviru kojega Zlatko Kopljari leži u hrpi perja i tableta uz zvučnu pozadinu poeme Howl Allena Ginsberga, gdje – Kopljarovom odrednicom – "njegov/Ginsbergov pijani glas odjekuje kao indijanska molitva za umrlima" (usp. Zarez, broj 89).

– Cini mi se da su bili dosta šutljivi u uvodnom djelu; naravno, kasnije se radionica razvijala prema međusobnom otvaranju. Razumljiva mi je trema od javnog nastupa; ja je također imam, skoro svaki put. Možda su se više otvorili govoriti o performansi K7 jer je slijedio nakon prvih šest, te su se sudionici malo više opustili i saživjeli s tematikom.

Švedska jela

Isto tako, s najmladim polaznicima likovnih radionica u Muzeju suvremene umjetnosti, potaknuta radovima Ann Bottcher i Ola Pehrsone s izložbe švedske suvremene scene Delayed on Time, organizirala si likovnu radionicu u kojoj su polaznici sagradili i okitili švedsku jelu, služeći se neobičnim materijalima i postupcima. Jesu li i koliko da našnji mlađi ekološki osviješteni što se tiče božićnih jela, koje nakon što ispunе funkciju božićnih dekoracija završavaju na smrću, i kako su osmisili navedenu švedsku jelu?

– Kako se termin radionice našao u novogodišnjem razdoblju, Nada Beroš, kustosica

razgovor

izložbe i voditeljica pedagoškog programa MSU-a, predložila je jelu kao motiv radio-nice. U namjeri da djeci omogućimo kreativno izražavanje te stvaralačko djelovanje kroz igru i timski rad, zamislili smo jednu posve čudnovatu i neobičnu, švedsku jelu. Naime, djecu je dočekala mobilna žičana konstrukcija koja visi sa stropa i donekle asocira na formu stošca. Umjesto svjetlucavih kuglica i ostalog novogodišnjeg pribora djeci su za ukrašavanje ponuđeni restlovi tkanina i raznoboja vuna. Djeca, hodajući uokolo, sjeckaju vunicu i tkanine, vežu ih na žičanu konstrukciju i prema vlastitom nahodenju stvaraju raznovrsne odnose oblika i boja. Stavljujući naglasak na obred kićenja i ukrašavanja, vodimo razgovor na temu narodnih običaja i tradicije vezane uz blagdane. Novostvorena alternativna jela izazvala je potpuno oduševljene malih sudionika radionice i otvorila prostor za promišljanje o uvriježenim društvenim običajima i mogućim alternativama. Teško mi je reći koliko su danas mlađi ljudi osvješteni u vezi s jednokratnom upotrebom novogodišnjeg drvca, ali svakako mislim da ovakav tip neformalne edukacije, među ostalim, pridonosi osvještavanju društvenih datosti.

Prostorna instalacija za igru skrivača

Budući da već dulje vrijeme vodiš tematske likovne radionice u povodu izložbi u Muzeju suvremene umjetnosti, koja ti je likovna radionica posebno ostala u sjećanju s obzirom na domišljatost polaznika?

– Spomenula bih niz likovnih radionica koje su održane u sklopu izložbe *Zero – europska vizija – 1958. do danas*. Radionice su namijenjene najmlađima (od 5 do 8 godina), a kao i inače tematski se oslanjaju na izložena djela. S obzirom na to da je riječ o umjetnicima i djelima suvremene umjetnosti, način

na koji su djeca reagirala na radove i zadatke bio je iznad očekivanja. Na primjer, vrlo zanimljiva pokazala se radionica koja se oslanjala na radove Agostina Bonalumija, Vlastava Bostika, Enrica Castellanija, Hermanna Goepferta, Adolfa Luthera, Piera Manzonija, Jana Jacobusa Schoonhoven, Günthera Ueckera, čiji je izraz potaknuo sudionike u pronalaženju vlastitih motiva. Isključivo eksperimentirajući s novim materijalima metodom lijepljenja, šivanja, bušenja, vezivanja, razapinjanja materijala jednog preko drugog, rezanja, djeca su zajednički sagradila kompoziciju na kartonskoj podlozi dugačku 4,5 metra. Nastali su neobični monokromni oblici asocijativno vezani uz pejzaže iz mašte. Završena slika poslužila je kao zanimljiva prostorna instalacija pogodna za igru skrivača.

Kako si i sama umjetnica, zanima me od kuda dolazi naziv tvoje lumino-kinetičke instalacije Mala je ptica prepelica al' obori konja i junaka (2004).

– Sam naziv je stih jedne stare narodne pjesme uz koju sam intimno vezana. Naravno, u kontekstu ove izložbe stih funkcioniра samostalno. Volem kad stvari istovremeno funkcioniраju na više različitim razinama i imaju snagu nositi svu tu značenjsku raznolikost u jednom. Izložba ukazuje na slojevitost stvarnosti kroz 12 minijaturnih lumino-kinetičkih objekata, a ovaj se stih, među ostalim, na duhovit način nadovezuje na priču o malim stvarima koje nose razna, velika značenja. Inače, pjesma je ljubavnog karaktera i nalazi se u knjizi *Citanka za odrasle* iz 1947. Knjiga još sadrži razne narodne poslovce, zagonetke, pripovijetke i pjesme, a kupila sam je davno u antikvarijatu u Crnoj Gori.

Članica si umjetničke udruge 90-60-90 (Mia Janković, Ana Horvat, Andreja Hotko Pavčić, Jasika Vuco, Marijana Stanić,

Marijana Stanić (Zagreb, 19. srpnja 1971.) diplomirala je na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, Nastavnički odsjek – kiparstvo u klasi profesora M. Vučić, 2003. Članica je umjetničke udruge 90-60-90 i HDLU-a. Godine 2002. pokrenula je projekt Galerija Močvara u promicanju vizualne kulture uključivanjem suvremene likovne scene unutar standardnog programa klubova mladih, te propitivanje zahtjeva umjetnika i publike kao i pozicije "galерија" u kontekstu suvremenog potrošačkog načina života. Godine 2002. projektom Galerija Močvara uključuje se u CLUBTURE (Savez Udruga Klubtura) koji okuplja neprofitne, izvaninstitucionalne organizacije, klubove i inicijative u kulturni Hrvatske s ciljem osnaživanja neovisne i neprofitne kulturne scene, te organizira izložbe s naglaskom na suvremenim tendencijama u Puli, Osijeku, Splitu, Križevcima, Koprivnici, Dubrovniku i Rijeci. Od 2003. do 2005. zaposlena je kao profesorica Likovne kulture u OŠ Šestine. Od 2004. sudjeluje u muzejskoj pedagoškoj djelatnosti u sklopu Muzeja za suvremenu umjetnost (Zagreb) u okviru izložbi *Zero – europska vizija – 1958. do danas, Delayed on Time (Pogled na suvremenu švedsku scenu), Sustav koordinata (Ruska umjetnost danas), Enigma objekta (Predstavljanje izbora umjetničkih djela iz kolekcije Nacionalnog Muzeja moderne umjetnosti Centra G. Pompidou, Pariz)*. Od 2001. aktivno se bavi umjetničkim radom, te je izlagala na više samostalnih i skupnih izložbi. Dobitnica je Rektorove nagrade 2002. i Nagrade Zagrebačke banke 2003. godine. □

Jurana Linarić, Kristina Knežević, Ana Kolega, Iris Lobaš, Tanja Tintor), i zajedno ste se 7. travnja 2002. predstavili izložbom pod nazivom Sirup of Life u Galeriji Močvara. Jeste li nakon toga prvoga zajedničkoga predstavljanja imali zajedničke akcije i izložbe?

– Taj nastup u Močvari bio je naš drugi zajednički nastup. Prvi put smo se predstavile izložbom *Autoportret* 2001. u Aquarius Art Net Caffeu. Nakon toga djelovale smo individualno i više nije bilo zajedničkih projekata. Trenutačno smo u procesu reorganizacije udruge. S vremenom su interesi i područja djelovanja članova postali bitno različiti, tako da više ne namjeravamo organizirati zajedničke izložbe.

Od svetih knjiga do falusa

Kao voditeljica Galerije Močvara, koje si performanse ugostila i koji bi posebno istaknula u sklopu programa Galerije? Tragom navedenoga, koja je sudbina Galerije Močvara u budućnosti s obzirom na nebrigu određenih struktura moći na vlasti za prostorne probleme urbane kulture, ugrožavajući time opstanak Močvare, Attacka, Mame i drugih organizacija?

– Kako program Galerije Močvara nastoji obuhvatiti što različitije forme umjetničkog izražavanja, u protekle tri godine ugostili smo dva performansa – *Self-Burning* Ksenije Kordić te *Tempiranu bombu* (Yaniv Shentser – muzika, Mia Janković – skulpture). Možda bih izdvojila performans *Self-Burning* Ksenije Kordić. Na vrlo provokativan način, doslovno paleći svete knjige – *Kuran, Biblija, Bhagavadit*, umjetnica propituje odnos duha i materije, odnosno transformaciju materijalnog u duhovno i duhovnog u materijalno. Knjige, za koje autorica smatra da su izgradile njezin svjetonazor, spaljene su kako bi napravila nužan prostor za novi "život". Pepeo sgorjelih knjiga autorica mijesao s glinom i modelira falus kao simbol promjena, ukazujući na neizbjegnost destrukcije u stvaralačkom

činu. A što se tiče sudbine Galerije Močvara s obzirom na postojeće probleme, ono što će se događati s klubom Močvara u direktnoj je vezi s Galerijom. Koliko znam, za sada rad se nastavlja.

Koji novi projekt pripremaš u Močvari i koliko taj prostor, s obzirom na svoju specifičnost, ponekad i diktira strukturu izložbi?

– Za 11. svibnja pripremili smo izložbu *Hang the VJ* Marijana Crtalića. Riječ je videoradu koji će biti prikazan u formi v.jinga, a sastavni dio izložbe je i Tribalizer party. Zanimljiva je situacija u kojoj se umjetnici često, izlažući u Galeriji Močvara, i sadržajno referiraju na prostor kluba.

Tako i ova izložba na zanimljiv način koristi prostor predviđen za v.jing za svoj umjetnički rad. No, mislim da je ta interakcija u svakom slučaju dobrodošla, a i pokazalo se da je sama situacija kluba kao izložbenog prostora vrlo intriganata, da provocira i otvara nove mogućnosti unutar izlagачke djelatnosti. Iako program Galerije nije konceptualno određen, ipak prostor svojom specifičnošću na neki način diktira strukturu izložbi. Naime, za razliku od standardnih galerija gdje i slike jednostavno postavljene na zidove dobro funkcioniraju, postav izložbi u klubu često zahtjeva radikalne prostorne intervencije. Tako, na kraju, izložba svaki put gradi novi prostorni kontekst kako bi rad u potpunosti došao da izražaja. Na primjer, za izložbu slike *Soba* Ane Kolege i Ivane Vidović sagradili smo scenografiju sobe unutar koje su slike izložene. Činjenica je da je riječ o mračnom prostoru, prostoru koji po svojoj namjeni ima određenu strukturu. Na žalost, postoje radovi koji se jednostavno ne mogu uklopiti u ovakvu prostornu konцепciju.

I, na kraju, koje bi performere i performerice iz svoje generacije istaknula?

– Iz moje generacije spomenula bih Kseniju Kordić, Marijana Crtalić i svakako kustoski tim Kontejner (Olga Majcen i Sunčica Ostojić) koji je organizirao brojne nastupe inozemnih performerica. □

Izdvojila bih performans mladića koji otvara pitanje osobne slobode. Naime, on trenutačno boravi u Odgojnom zavodu u Turopolju i na radioniku je došao u pratnji profesorice Likovne kulture Nataše Ač. Kroz osobno iskustvo autor je uspio otići korak dalje i kroz umjetničku formu performansa postaviti za njega vrlo aktualna pitanja – pitanja slobode i Ključara

Koreografska zona rutine i samozadovoljstva

Ivana Slunjski

Ograđujući se poznatim Satievim maksimama "nema boljega od lošega publiciteta" ili "oni koji ne mogu shvatiti neka zauzmu stav potpune pokornosti i inferiornosti", Boldin u Satieu unaprijed nalazi pokriće za sve što bi na sceni moglo ispasti loše

Uz predstavu Erik! A Satie! redatelja i koreografa Marka Boldina, u izvedbi Ateliera Choréographique, dramaturšku potporu Sanje Ivić, te Platformu mlađih koreografa

Retrospekcijom u povijesnu riznicu umjetničkih ostvaraja i pridruženih im odjelovitelja gotovo apološki odjekuje absurdnost traženja smislenoga, pravednog ili istinosnog izlaza, pritisnutih kolapsom egzistencije. Pa i kad se udaljenost mjeri milenijskim godovima, vremenska se distanca nadoknađuje reperkusijama, a iz repetitivnoga obrasca isplivava pravilnost koja se prepoznae kao jedan od usudnih fenomena svekolike umjetnosti. Kako likovnosti, tako i glazbe, kazališta ili književnosti. Kako prije stotinu ili tisuću godina, tako i danas. Nad smjelim, dalekovidnim i dalekosežnim i, rekla bih, vidovitim vizijama likuje *osrednjost*, dok se njihovi kreatori proglašavaju *neshvaćenim*, obezglavljenim, konfliktnim, bizarnim velikanima, ali redovno gubitnicima u vremenu svoga stvaranja. Konfuzni i neshvaćeni jednom nogom korачajući rubom propasti, a drugom, povremeno zastajajući na kompromisnoj oazi umjetničkih odstupanja egzistencijalne naravi, dosljedni sebi postaju iznenadnim vrelom inspiracije budućih epoha i novih generacija umjetnika. No i tada njihova veličina ne doseže zenit jer pripadaju nekom prošlom vremenu, a generacije koje u njima prepoznaju važnost na sebe preuzimaju kôd neshvaćenosti ili, u novoj varijanti, umjetničke nedostatnosti i/ili neopravdanosti. *Hommage* prethodnicima pritom često ne premoće historijski zjev suvremenim sentencijama. Redatelj i koreograf Mark Boldin Ateliera Choréographique uz dramaturšku potporu Sanje Ivić, u predstavi *Erik! A Satie!*, koju su na sceni Teatra EXIT utjelovili Linda Begonja, Mladen Vasary, Marijo Škalić i Đorđe Manojlović, ugledao se na život i rad glazbenog osobenjaka Erika Satiea.

Neka vrsta ljudske scenografije

Baš je Satie jedan od kontradiktornih buntovnika kojemu je milije bilo sanjariti negoli skladati, no čije su eskapističke kompozicije unatoč tomu

presudno nagovijestile buduće smjernice glazbe. Ogradujući se poznatim Satievim maksimama "nema boljega od lošega publiciteta" ili "oni koji ne mogu shvatiti neka zauzmu stav potpune pokornosti i inferiornosti", Boldin u Satieu unaprijed nalazi pokriće za sve što bi na sceni moglo ispasti loše. Kolaž žanrova od kazališta pokreta, plesa, mime do kabareta i scenskih slika anegdotalno slijedi Satieuu biografiju, pa se lako može razabratи njegova sklonost duhovnoj glazbi, jetki cinizam ili stav prema kritici. Prvi prizori bliški kazalištu sjena te iskidani upadi videoosnimaka zagrebačkih ulica motivski se naslanjaju na balet Parada (Satie je autor glazbe, Cocteau scenarija, Picasso dekora i kostima, a pokreta Diaghilev) koji je 1917. nasrnuo na publiku krčeći put kubističkim manifestima u glazbi i koreografiji. Kako je sam Cocteau isticao, balet je bio "neka vrsta ljudske scenografije", pokušaj animacije kubištih slika. Pred šatorom, u ovome slučaju platom na koje su projicirane siluete tijela u gibanju, glumci mame publiku u unutrašnjost da vide show. Nakon uvođenja u šator glumci dočaravaju Satieuu magičnost: Manojlović svira na klavirčiću dimenzija igračke, Škalić klaunovski maše rukama pred prognostičkim kartama, Begonja izvodi kabaretske točke, Vasary čita poslanice Ericu Satiea o katoličanstvu i umjetnosti koji zajedno skladno idu ruku pod ruku. Satie se umnožava u četiri Satiea, pa se pretapa u filozofa, skitaliku ili slučajnoga prolaznika. Polaganje, hipnotički usitnjeno kretanje komplementira se ritualnim ponavljanjem malih jedinica odajući Satieuu sklonost duhovnosti, religioznoj i mističnoj glazbi. Krokijevska nabacanost dosjetki, stihovanih rima i usputnih fraza, primjerice, o kulama bjelokosnim (Satieu poznata glazbena ilustracija stubišta) ili čovjeku kao nakupini mesa i kostiju zbuњuju promatrača nedosljednošću. Dinamika raste prema kraju predstave intenzivirajući se duhovitim komentarima o kritičarskim mozgovima kao robnim kućama u kojima se nađe svega (popraćeno slikom ameboindnoga treptljika) ili pak o vragu koji pleše tango da se rashladi.

Bez zanosa

Glumačke role solidno su izgradene, ponekad uz inspirativne bljeskove Vasaryja ili plesne proplamsaje Begonje, scene su uredno posložene, sve je vrlo korektno, ali jednakako tako i bez nekoga većeg stvaralačkog zanosa ili progresivnijih silnica. Ostaje pitanje što je Satie pobudio u autorima/gledateljima osim slike scenske za/raz/igrnosti? Zašto njegovu umjetnost idolatrijski prepostavljati ovoj današnjoj, a da se pritom ne produciraju korelacijska značenja? Dok malobrojnost publike odmah drugi dan po premijernoj izvedbi pokazuje da se satijevska autorska ekipa našla u kategoričkom tjesnacu umjetničke nedostatnosti, neki se smjeli potezi suvremenika već u

startu zatiru i rangiraju kao neshvaćeni. Što su proturječnosti veće, manipulativni prostor pogodniji je plasiranju osrednjosti. Ovogodišnja Platforma mlađih koreografa, ili bar onaj dio događanja koje sam iskusila, preciznije predstave stranih koreografa, te niz sola Zagrebačkoga plesnog ansambla 5 do 12, također, gledano u cjelini, ne izlaze iz okvira osrednjosti (uz afirmativna istupanja pojedinih autora).

Platforma mlađih koreografa

Pri spomenu Platforme, konstantne su nedoumice vezane uz kriterije selektiranja, primjerice zašto su autorski radovi Sonje Pregrad ili Maura de Candie prikazani u večeri domaćih koreografa, a Jasne Vinovrški u večeri stranih koreografa, kad zapravo nitko od njih koreografski ne djeluje u Hrvatskoj i nije dio hrvatske plesne scene, premda smo radove Jasne Vinovrški s vremenom na vrijeme u prilici vidjeti, uglavnom na Tjednu suvremenoga plesa. Neopravданosti kriterija moglo bi se progledati kroz prste da je riječ o paravanu pod kojim se ugošćuju ostvarenja vrhunske kvalitete ili iznimne osobnosti koje svojom prisutnošću vizionarski nadahnjuju potencijalne autore budeći u njima želju za kreacijom. Umjesto toga nude nam se imena koja navodno odražavaju najbolja plesna izdanja mlađih autora s područja Argentine, Kolumbije, Švicarske ili Venezuele. Daju li oni doista stvarni presjek tamošnjih plesnih događanja ili su samo najbolje što se dalo probrati od nekolicine prijavljenih radova stranih autora? Prorijedeni redovi gledatelja iscrpljeni u ponavljanju istoga zatvaraju se u incestuznoj situaciji – u suženom krugu redovne plesne publike – nešto plesača, nešto koreografa, nešto kritičara. Araracuara Charry, kolumbijskoga podrijetla s njemačkom radnom adresom, inspiriran je folklornim motivima, a kratku izvedbu više nosi scenska prezentnost izvođačice negoli predstavljene koreografske sekvence. Upravo je manjak scenske prezentnosti autora Filippa Armatija u *Solu*, čija baza seže jednako u pozadinu glumačkih tehniku koliko i plesnih, doveo do zamora izvedbeno dosljednoga, tehnički potkrijepljennoga, ali rutiniranog materijala. □

Atraktivan žanrovske složenac

Ivica Župan

Atraktivna priča u kojoj su sintetizirana iskustva tradicionalnoga engleskog krimića, psihološkog romana, znanstvene fantastike, pa čak i horora

Zrinka Horvat, *Devet*, Naklada MD,
Zagreb, 2005.

Još je John Barth u tekstu *Književnost obnavljanja*, sa znakovitim podnaslovom *Postmodernističko stvaralaštvo*, tvrdio da se umjetnički žanrovi i forme s vremenom istroše, drugim riječima da je umjetničke konvencije postmoderni potrebitno odbaciti, nadvaldati, preoblikovati, a sve to kako bi se stvorilo novo i vitalno umjetničko djelo koje će zaokupiti pozornost čitatelja svoga vremena i zadovoljiti njegove recepcijalne potrebe. Osim toga, u drugoj polovici šezdesetih godina prošlog stoljeća – otprilike 1967. ili 1968. – književnost se našla u dotad nepoznatoj situaciji – modernistička su se pisma iscrpila, a i cijela Gutenbergova galaksija našla se pred munjevitim medijskim *blickriegom*. Pisac se morao početi prilagodavati novonastaloj situaciji, a u borbi za pozornost čitatelja otkrivali nove postupke i služiti se novim strategijama. Među ostalim, služiti se i sintetiziranjem iskustava raznih, novih i starih proznih izričaja.

Postmoderna je donijela obvezu – stvoriti pozornosti vrijedno djelo – ali i određene poticajne slobode. U postmoderni je sve moguće jer ništa nije zabranjeno. Tu je, kako se ocjenjujući muževljivu knjigu *Nova staza do vodopada*, izrazila Tess Gallagher, udovica Raymonda Carvera, pisca koji je snažno utjecao na najmlađe hrvatske prozaike, prozni diskurs "slobodan od zahtjeva poezije i proze". U sveopćoj miksaturi sršene su barijere između tzv. elitne i tzv. trivijalne literature, pa su se u književnom miješanju i preplitanju i trivijalni žanrovi uspjeli izboriti za poetološki dignitet.

U postmodernim romanima nazire se, kako tvrdi američki teoretičar književnosti Leslie Fiedler, književni model koji pruža šansu današnjem književnom stvaralaštvu, a to je pisanje koje nastoji "premostiti jaz između ekskluzivnog ili čak ezoteričnoga umjetničkog modernizma i tako-zvane popularne kulture". Drugim riječima, tzv. visoka kultura – ne želi li posveti usahnuti zbog nihilističkih krajnosti (šutnja, praznina), do kojih je dovela modernistička dosljednost u primjeni načela originalnosti, ne-

ponovljivosti – upućena je na udruživanje s pop kulturom. U doba moderne, dakle, radilo se o žanrovsкоj monolitnosti, rijetko kada o miješanju proseđe dvaju žanrova. U postmoderni te monolitnosti nema, nego je na djelu miješanju paradigmi različitih žanrova.

Kombinacijom različitih, već okušanih žanrova i postupaka, i mладa književnica Zrinka Horvat nastoji postići uradak koji će zaokupiti pozornost današnjega čitatelja i zadovoljiti njegov ukus i potrebe. U njezinu priču *Devet*, što ju je upravo objelodana zagrebačka Naklada MD, sintetizirana su iskustva tradicionalnoga engleskog krimića (*whodunita*), psihološkog romana, znanstvene fantastike, pa čak i horora.

Slika svijeta što je nudi priča *Devet*, bizarna je. Gubitak prsta jednog dječaka početak je istrage koja završava mračnom slikom svijeta, u kojem čak i sunce na trenutak "otkaže", prestane sjati. U sliki svijeta što je nudi *Devet* caruju katastrofičnost, diskriminacija slabih i hendikepiranih, moć tehnologija i moć ljudi koji iza krinke znanstvenika i pod geslom da djeluju za opće dobro upravljaju našim životima i skreću ih u pravcima s kojima se mi ne slažemo i prema destinacijama u kojima osjećamo egzistencijalnu zebnu. Međutim, nakon famoznoga 11. rujna ova priča sve nam se manje čini znanstvenom fantastikom, a sve više vjerojatnom/mogućom.

Spisateljica nas korak po korak – škrtim i tužno intoniranim diskursom, jer su takve i sudbine njezinih likova – vodi kroz svoju složenu priču, nikad ne skrivajući da je svaka umetnuta priča zapravo sporedni kolosijek i da je za recepciju njezina ostvarenja presudno usustavljenje i sastavljanje slagalice što je one zajedno čine.

U ovom je štivu napose simpatična svijest da je ovdje – u vrtlozima i labirintima sižeja i nepredvidljivih sjecišta pričevanja, svašta pretrpjela – priča nedvojbeno najvažniji aspekt proznoga dijela i da svaku prozu drži fabuliranje; ono je presudno; o njemu sve ovisi; ono je temelj na koji se mnogo toga može natovariti; samo kroz dobru priču, za kojom zapravo žudi svaki čitatelj prozognog djela, pisac može podmetnuti i

zrinka horvat | devet

NAKLADA MD

sve ostale ambicije, ponajprije svoju konačnu, humanističku poruku.

Da je riječ o djetu svoga vremena, govori činjenica da se u pričevanju *Devet* s lakoćom mogu isčitati utjecaji drugih umjetničkih praksi poput filma, videospota, videoanimacije, kompjutorske animacije, a što za poslijedicu ima filmičnost, brzu distribuciju i transfer diskursa, izmjenu slike filmskom brzinom... Za ono što je Zrinka Novak ispričala u ovome kratkom romanu, hrvatskom bi proznom piscu – tek desetak godina starijem od nje – bila potrebna barem triput deblja knjiga.

Devet je prepun različitih nartativnih strategija, montažnih rezova, uklopljenih sekvensija i flash-backova, tako da se stječe dojam da se nalazimo na području sedme umjetnosti, odnosno u okruženju i ambijentu pokretnih slika. Stoga priča *Devet* sagledavamo i kao poticajan predložak za filmski ili televizijski scenarij.

Samo štivo iznimno je atraktivno. Napeto je, dobra ritma, jasna jezika, prepuna erosa i ritma svakodnevice. Sjajna je i autoričina sposobnost da na kraju svakog poglavlja stvara dodatnu napetost i u čitatelju izaziva znatiželju da što prije dozna o budućim događajima, zapravo ga tjera da pričevanje do sama kraja isčita u jednom dahu.

Tu su i paradoksalan preokret na samom završetku priče, iznenadne promjene očišta i dijaloških sekvensija, sažetost, ekonomija teksta, gdje ni jedna riječ nije suvišna, duhovito i humorno fokusiranje detalja.

Devet je, dakle, relevantan prinos hrvatskoj prozi. □

Itinerari za strip, Europu i Valentovo

Rade Dragojević

Splitski novinar i autor napisao je knjigu o stripu u koju je publici podastro nepoznata poglavila iz povijesti devete umjetnosti, ali i ponešto vlastitih uvida u estetiku tog žanra; ideja urednika knjige *Europljani* bila je dobiti od skupine europskih znanstvenika tekstove nastale na temelju vlastitih iskustava na temu nacionalnih identiteta njihovih zemalja; dvadeset godina od publiciranja svoje prve prozne knjige Milko Valent obilježava ukoričenim izdanjem izabralih priča

Ivica Ivanišević, *Sto mu jelenskih rogova*, VBZ, Zagreb 2004.

Moj kolega s fakulteta Ivica Ivanišević napisao je knjigu o stripu *Sto mu jelenskih rogova*. Ništa neočekivano, s obzirom na to da je godinama publicirao storiye o rotom junacima po dnevnom i tjednom tisku, pa se iz te prakse, kako kaže sam autor, sada isplišla i knjiga, prva u nas na temu stripa. Da mu je strip više od puke zanimanje, što je bila većini drugih prošćenih konzumenata, dalo se vidjeti još davnih osamdesetih kad smo obojica tesali klupe zagrebačkog Filozofskog fakulteta. U to vrijeme nekako smo došli do priče o Novom kvadratu, kojom prilikom se požalio da mu fali neki specijalni broj časopisa *Pitanja*, u kojem su svoje table objavili članovi spomenutog stripovnog kružoka. Ja, dakako, nisam ni znao da su *Pitanja* tako nešto objavila, ali sam zato znao kako bih žuđeni broj mogao nabaviti. Časopis je, naime, objavila jedna časnica organizacija – Savez socijalističke omladine – u kojoj je jedna moja rođakinja iz Sesveta obnašala neku funkciju. I ja, ni pet ni šest, nego pravac do moje sesvetske aktivistice i zamolim je za taj specijalni broj. Nabavim ga i darujem Ivici Ivaniševiću, a ovaj bude sretan kao malo dijete. Vidim ja, njemu je to mnogo više od razbirige, pa mi onda bude drago da sam nekoga uspio tako razveseliti.

Kažem, meni i drugima stripovanje se uglavnom svodilo na čitanje romana, kako smo zvali te roto-sveštiće, te tu i tamo kupovanje *Stripoteke* zbog Princa Valianta, Ripa Kirbyja i sličnih. Strip mi je postao još manje važan kad je moja majka u jednom svom čišćenju stana sve moje skupljene sveške o vukovima s Ontarija i junacima iz *Darkwooda*, a bez konzultacije sa mnom, podijelila seoskoj djeci, jer da

sam ja sve to pročitao, pa je, kako je rezonirala, red da ono što imam nesebično podijelim s drugima. Nakon toga moj je stripovski entuzijazam posve opao. Međutim, kod rečenog Ivaniševića on je, kako se čini, s godinama samo jačao. Dok su, dakle za mene romanji bili prolazna zanimacija, kod mog školjaka to je ostao trajni interes.

U tom svojevrsnom vodiču kroz stripovski svijet autor je našao mjesta i za pulp verzije, kao i za visoku umjetnost. Tako Ivanišević obraduje serijal vječno mladih partizanskih kurira *Mirka i Slavka*, dodaje i svoje oglede o Texu Willeru i Bleku Steni, a piše i o tzv. umjetničkom stripu Danijela Žeželja. Autor je zainteresiran i za svojevrsnu fenomenologiju stripa, pa piše o privatnom životu junaka stripa, o njihovoj ikonografiji, a pita se i zašto oni nikada ne stare te što jedu. Na prevodilačko-lingvističkom planu Ivanišević mozga o tome treba li i, ako da, kako pozapadniti istočne varijante prijevoda jednog *Taličnog Toma*, kako pohrvatiti Vlaju, Raju i Paju Patku ili porodicu Tarana, a da se pritom ne izgubi sva ona draž stripa kojom su bile aficirane starije generacije čitatelja. Tu su i dva razgovora, jedan s Hermanom Huppenom, drugi s Joeom Kubertom, a posebno su zanimljivi tekstovi o cenzorskim intervencijama u stripu i političkim pritiscima na devetu umjetnost. Jednu je cenzorsku rabotu, i to nad Mickeyjem Mouseom, provodila redakcija beogradске *Politike*, a drugu pak Frederic Wertham koji je u doba makartizma u comic-books vidio smrtnu opasnost za vrijednosti američkog *way of life*. Također, Ivanišević piše i o zanimljivom odnosu jednog Mussolinija i jednog Palmira Togliattija prema stripu. Prvi je na tome planu odobravao sve osim američkog importa, prije svega uvoza već spomenutog Mickya Mousea, dok je drugi, komunistički lider, strip kao takav sagledavao

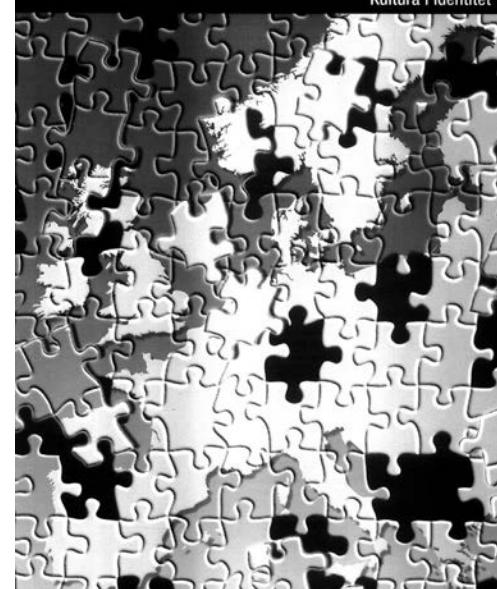

samo i isključivo u kontekstu imperijalističke propagande.

Uza sve, osvrnuo se autor i na, kako se to kaže, domaću scenu stripa. I što tu ima? Pa malo povijesti s Maurovićem, malo Matakovićeva *undergrounda*, nešto Žeželja, usputnog prisjećanja na *Plavi Vjesnik*, te jedan tekst o strip fanzinima i tamošnjim junacima. Tu ima, dakako, i mnogo implicitnog žala zašto se domaći strip ne trgne iz letargije i dovine, ako ne – a naravno da ne – do uvjeta kakvi vladaju u jednoj Italiji ili Francuskoj, o Americi da i ne govorimo, a onda barem do nekakve redovitije i tematsko-stilski bogatije produkcije.

Cini se da najveća vrijednost ove knjige leži upravo u upućivanju čitateljstva u nepoznate epizode iz povijesti stripa, davanja cijelog niza informacija koje su široj publici dosad bile nedostupne. Uz uzoran spisateljski stil, koji je Ivanišević demonstrirao i u biografskoj knjizi o Miljenku Smoji, upravo su ovi malo poznati fakti i tek stripovskim fanovima znane stvari, ono po čemu knjiga zavrjeđuje pozornost.

Åke Daun & Sören Janson
EUROPLJANI
Kultura i identitet

Može li se pisati o identitetu i pritom ne lagati

**Åke Daun & Sören Janson, *Europljani*.
Kultura i identitet, s engleskoga prevode
Ana Heidl i Sanja Kalapoš Gašparac;
Jesenski i Turk, Zagreb, 2004.**

Irci puno piju, posebno pivo, a još posebni je Guinness. Kad je u pitanju jezik, u Irskoj nitko nije ravnodušan, jezik je minsko polje za Irce. Nizozemci su škruti, odnosno, korektno kazano, oprezni su s novcem. Švedani su hladni i teško se upuštaju u komunikaciju, a Rusi su nepredviđljivi. Sve su ovo manje-više poznati stereotipi o nekim europskim narodima. Međutim, sve je to ujedno i istina, barem tako tvrdi skupina autora okupljenih u knjizi *Europljani*, čime žele reći da identitetska pitanja nisu uopće jednostavna. Ideja dvojice urednika knjige, Dauna i Jansona, bila je zamoliti skupinu europskih znanstvenika da iz vlastitih iskustava napišu nešto o svojoj zemlji, nešto o nacionalnim identitetima i prepoznatljivostima.

U ovim varijacijama o mentalitetima europskih nacija nitko nije bio pozvan da nešto napiše o hrvatskome mentalitetu, kao što nitko nije bio pozvan da nešto napiše ni o mentalitetu bilo koje druge nacije izvan Evropske unije. Iznimka su tek neutralna Švicarska i uvjek prevažna Rusija. Za one izvan limesa mesta u ovom *puzzlez* europskih navada nema. A što bi bilo napisano o Hrvatskoj, da je kojim slučajem netko bio pozvan da to počuša sumirati? Vjerojatno bi se varirale teme o tisućgodišnjem isčekivanju nezavisnosti i tu bi se konektiralo s Ircima i njihovom sličnom sudbinom. Na vizualnom planu sigurno bi se adorirala grafička jedinstvenost kockastih znamenja, opet bi se, po tko zna koji

Kroz tzv. *Negative Heimatliteratur*, svojevrsnu književnost protiv rodnog mesta, sami kritički nastrojeni Austrijanci daju mračan autoportret svojeg *Heimata*

put, ponavljala priča o mediteranskoj Hrvatskoj, a tek netko objektivniji možda bi spomenuo i panonsku i balkansku komponentu. Kao element identiteta nezaobilazna bi bila i priča o jeziku, posebno onaj dio koji se odnosi na sporejanja i razlikovanja od srpskog, a ne bi bili preskočeni ni nedavni ratovi koje Hrvatima praktički znače inicijalne dogadaje za konstrukciju novog identiteta. A možda je ovaj identitetski *kroki* previše službeni i premalo inovativan? Možda bi se odabroao samo jedan primjer identiteta po modelu *pars pro toto*, kao što je, recimo, odabroao talijanski kontributor pišući o talijanskom identitetu kroz opis toskanske vile.

O Hrvatskoj bi se moglo govoriti i na način na koji je pisao Konrad Köstlin o Austriji u tekstu pod naslovom *Austrifikacija Austrije. Promicanje razlika*. Naime, nakon konstatiranja pokušaja konstruiranja austrijskog identiteta kroz jezik, koji da je različit od njemačkog, kroz geološku jedinstvenost Alpa, kroz austrijanstvo olijeno u autentičnim jelima i pićima i u uspjesima Franza Klammera i spustaških drugova, autor je konstatirao da cijela ta turistička razglednica ima i svoje naličje. Da ima svoju povijesnu opterećenost, svoje neriješene stvari koje se kao repovi vuku već desetljećima. Najbolji primjeri onih umjetnika i javnih radnika koji sami Austrijancima, a onda i drugima, daju na znanje što je zapravo prava Austrija jesu dramatičar Thomas Bernhard i nedavno Nobelovom nagradom ovjenčana Elfriede Jelinek. Kroz tzv. *Negative Heimatliteratur*, svojevrsnu književnost protiv rodnog mesta, sami kritički nastrojeni Austrijanci daju mračan autoportret svojeg *Heimata*.

Ta kritička misao svoje porijeklo vuče još od tekstova Karla Krausa i Sigmunda Freuda, a cijeli taj žanr usmjeren je protiv kulture valcera, *Mozartkugeln*, *Lederhosen* i *Dirndl*, odnosno u svojoj dubini protiv onog malograđanskog fašizma koji je, uostalom, iznjedrio i Hitlera.

Taj tekst dobar je primjer kako je pisanje na temu identiteta zapravo opasna rabota, kako se iz žanra turističke razglednice vrlo brzo, samo ako se hoće, može prešaltati na kritičko pismo. Onog našeg, na ovu sesiju o identitetu nepozvanog Hrvata-autora, možda bi mogli zamisliti i kao autora koji bi revidirajući prethodni kroki o Hrvatskoj mogao govoriti i kao o

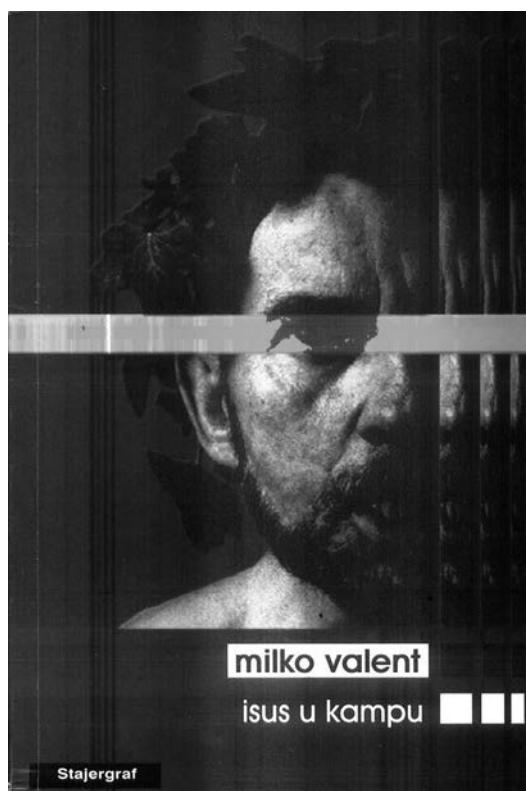
zemlji koja je u posljednjih 65 godina sustavno etnički počistila sve svoje manjine (Pavelić je likvidirao sve Rome, većinu Židova i dosta Srba, Tito je sredio folksdjočere, odnosno podunavske Švabe i istarske Talijane, a Tuđman je dokusirao hrvatske Šrbe). Mogao bi, recimo, na temu identiteta govoriti o Hrvatskoj u okviru druge Jugoslavije kao o prosperitetnoj zemlji, koja se u tih 45 godina modernizirala, iskorijenila nepismenost i priklučila srednjorazvijenim zemljama Europe. Možda bi, ako bi imao volje, mogao pisati i o mitovima 1971., o nepostajanju protokomunističke hrvatske disidencije, o malim ili nikakvim liberalnim potencijalima hrvatske inteligencije itd. Jer sve je to dio identiteta i ako se hoće govoriti o njemu onda ga se treba zahvatiti u cjelini, a ne tek selektirati poželjne sekvence iz *duge, mračne noći* hrvatske povijesti.

Čokolada Milka na Valentinovo

Milko Valent, *Isus u kampu*, Stajergraf, Zagreb, 2004.

Kad god se nešto piše ili govorilo o Milku Valentu, piscu rijetke i razbarušene kose, gotovo se uviđek konstatira da je on jedan od rijetkih, ako čak ne i jedini pisac u nas, koji živi isključivo od svog pisanja. I doista, kad na klapni njegovih izabranih priča pogledate gusti popis njegovih uradaka, koji samo što ne iscure s korica, ostanete zapanjeni kvantitetom. Zbirku od tridesetak izabranih priča obujmljuju dva teksta. U uvodu priređivač izbora Darije Toplak priznaje da je i sam svoje literarne početke imao zahvaliti mentorstvu tate-mate Valenta.

Pogovor je pak rad Damira Radića, koji u podujem tekstu na više mesta zaključuje kako je Valentovo djelo u nas kritičarski nedovoljno recipirano, pa onda ispada da svojim ambicioznim tekstom namjerava barem dijelom ispraviti taj nedostatak. I Radića

Stajergraf

bi, baš kao i Toplaka, na neki način mogli nazvati *valentovcem*, i sam u svom, istina, bitno manjem opusu od Valentovog, često tematizira seksualnost, i sam baš kao i Valent zna izazvati medijska reagiranja, recimo svojim libertinskim stavovima o portretografiji i njezinu statusu u društvu.

Međutim, ono što je fascinantno jest ta autorova potreba da sve oko sebe opiše, ispiše, napiše. Radić tako kaže kako su za Valentu "život i umjetnost u stanju inten-

zivnog međusobnog preplitanja, te da život zapravo i nije ništa drugo nego prošireno polje umjetničke penetracije". Slijedeći dakle tu unutrašnju potrebu za sveispisivanjem, nedavno je Valent u *Gordogau* javnosti podastro i dio svoje intime, prepisku s jednom prijateljicom koja početkom rata odlazi u Australiju. Moraš doista biti hrabar i tako nešto intimno publicirati, barem se tako čini. Naime, iz prepiske se vidi kako je Valent, baš kao i svi, bio doslovce kontaminiran tadašnjom propagandom s HTV-a, te je pod utjecajem toga u spomenutoj prepisci ispisao cijeli niz dirljivih, pa i bedastih prijedbi. Ali, mi drugi svoje smo sitne naivnosti ostavili u mraku ladica. Čak se pokazuje i kao nacionalno osviješteni Hrvat, što je s likom i djelom tog samodeklariranog pacifista teško povezati. Međutim, upravo se tu potvrđuje postojanje tog nekog unutrašnjeg naboja, unutrašnjeg pogona koji tjera jednog autora da *urbi et orbi* obznani sve što je napisao, jer mu je mislima i idejama jednostavno tjesno, ako se ne rašire po papiru. Ipak, za nadati se, dakako, da i u njega baš kao i u svakog pravog pisca postoje i samodisciplina kao i mechanizam selekcije. E sada, hoće li ga i kada domaća kritika prihvati te neka njegova djela valorizirati jednako kao i djela Desnice, Marinković ili Novaka, kako bi to htio Radić, teško je prognozirati. Dotad, dok se dakle ta kritika ne osvijesti, ostaje nam uživanje u Valentovu tekstu. □

SVIJET GLAZBE

FORTE FORTISSIMO

PIANO PIANISSIMO

CANTABILE

Više od kulture!

Dragi prijatelji,

osobito nam je zadovoljstvo obavijestiti Vas da ove godine započinjemo s **upisom** pretplate ranije nego ikada do sad, na novom mjestu, u centru grada!

Prodaja pretplate započet će **9. svibnja 2005.**

U sezoni 2005./06. pripremili smo Vam pregršt iznimnih glazbenih doživljaja u naša dva ciklusa - **Svjjet glazbe** i **Forte Fortissimo** - koje ste već dobro upoznali. Ponosni smo što su i noviji ciklusi sa svjetskim imenima i vrhunskim domaćim izvođačima - **Cantabile** i **Piano Pianissimo** - prilagođeni Vašim željama i glazbenom ukusu.

Zahvaljujući suradnji sa **Školskom knjigom**, vodećom nakladničkom kućom u Hrvatskoj, možete se pretplatiti u **knjižari Školske knjige** (bijeli Singer), Trg Bana Jelačića 14.

DOJITE, PREPLATITE SE I UŽIVAJTE U **POKLON KAVI** U PREKRASNOM PROSTORU GRADSKE KAVANE!

Vaši iz Koncertne

SK školska knjiga

atlas airtours

Koncertna direkcija Zagreb

Zagreb Concert Management
Kneza Mislava 18 | HR - 10000 Zagreb
tel: +385 (1) 4501 200 | fax: +385 (1) 4611 807
www.kdz.hr

Neka se monstruozne mutacije slobodno razvijaju

Steven Shaviro

Igranje krajnostima bez njihove mistifikacije Petera Watts-a i duhovite, neizravne, suptilno sablasne i iznenadjuće književne igre Eileen Gunn

Peter Watts, *Behemoth*

Peter Watts zaključuje svoju trilogiju *Rifters* romanom *Behemoth*. *Behemoth* konceptualno ne pridonoši mnogo prijašnjim tomovima te trilogije, no nemilosrdnim detaljima uporno razrađuje logiku paranoje, seksualnog sadizma i katastrofalnu ekološku propast i svijeta prirode i tehnosfere. Watts zamišlja svijet – samo malo udaljen od našeg vlastita – u kojem organizmi mogu biti genetički ugodeni na prilično precizne načine ili čak laboratorijski stvoreni i sintetizirani, i u kojemu mozgovi mogu biti ugodeni na neurokemijskoj razini, rezultirajući ljudskim bićima koja muči krivnja, grizoduše i samoprijezir ili upravo suprotno, potpuno lišena suočećanja i savjesti. (Softver također može biti hakiran na gotovo nebrojene načine s kontrolirajućim i/ili destruktivnim posljedicama za čitavu društvenu i komunikacijsku infrastrukturu.) Paradoks je u tome da što naše instrumentalne tehnologije postaju savršenije, preciznije i utjecajnije, to su ishodi kaotično nepredvidljivi.

Ono briljantno u tome jest što, unatoč negativnosti svoje vizije, Watts nije ni najmanje tehnofob. Odnosno, u trilogiji *Rifters* nema okrivljavanja tehnologije, upravo zbog toga što nema shvaćanja prema kojemu bi "priroda" postojala neovisno o tehnologiji ili nezaražena njome. Drugim riječima: tehnologija i kultura nisu nikada bile ništa drugo nego "priroda", i danas i svagda. Ako postoji izvor ogavnosti u trilogiji, to je gđost ljudskog srca – no ni to nije ništa drugo nego prirodni proces, ako uzmemo u obzir da je u osnovi "osobnost samo još jedan izraz za bioke-miju". Watts prihvata biološki redukcionizam – u svojim autorskim bilješkama ismijava "one vitaliste nalik uskršnjim zečićima koji vjeruju da osobnost dolazi od neke nemjerljive božanske iskre". No, upravo na takvim temeljima on demistificira ugodno uvjerenje – u današnje vrijeme prilično rašireno među tehnofuturistima jednako kao i među ljubiteljima prirode – da ravnoteži sila u složenim društvenim i ekološkim sustavima, kao što je "nevigidljiva ruka" Adama Smitha, nekako možemo vjerovati da će stvoriti optimalne ishode, samo ako se mi prestanemo uplitati.

Zaista ne mislim da otkrivam išta novo kada primjećujem da je, na kraju romana, ljudstvo dana – iako jedva – još jedna prilika, "premda je ne zaslu-

žujemo". Teorije kaosa i složenosti potvrđuju prastari osjećaj da je budućnost sama po sebi nepredvidiva – zbog čega roman ne može završiti u konačnosti uništenja isto kao što ne može imati konvencionalan "sretan" kraj. To bi bio prelagan spas za nas. Jedini optimizam koji roman pruža odnosi se na potpuno odbacivanje instrumentalnog zaključivanja, napuštanje popravljanja i prerdivanja, napuštanje kontrole, "(bacanje) samog koncepta *kontroliranog eksperimenta* kroz prozor" i umjesto toga okretanje "ponovnom ispisivanju same kemije života" što će omogućiti monstruoznim i nepredvidivim mutacijama da se same razvijaju, kladeći se tako na "najtemeljniji evolucijski skok još od vremena javljanja eukariotske stanice". Je li to grandiozna afirmacija, više nego dostojava Neitzschea, ili samo još jedna nihilistička samoobmana, roman nam ne kaže – niti bi to mogao. Ono što je najimpresivnije i najdobjavljenije u Wattsovoj trilogiji jest da ne izbjegava krajnosti – ali ih i ne mistificira, pretvarajući ih u samo još jednu priču o spasenju.

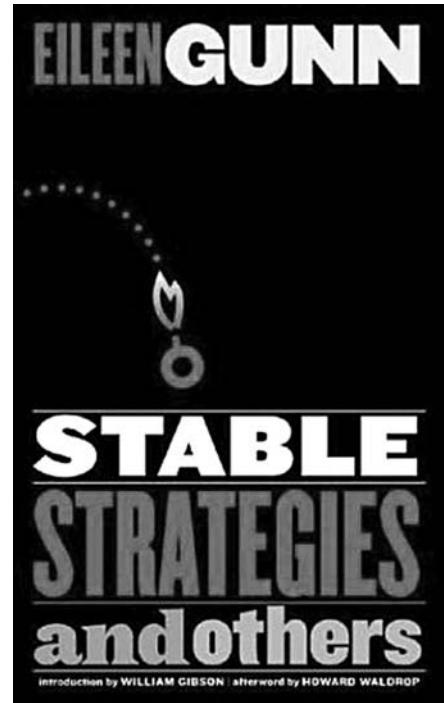
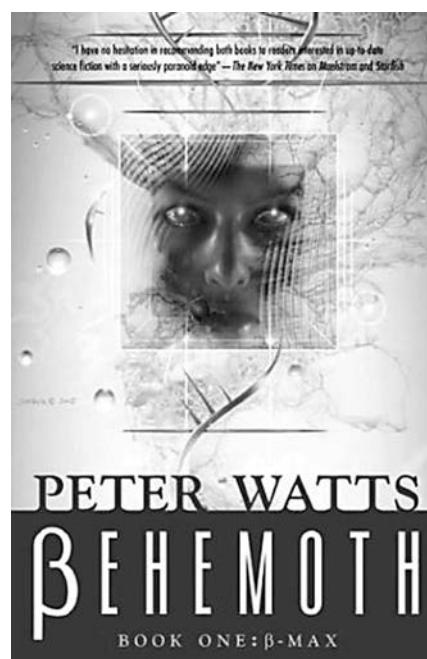
Eileen Gunn, *Stable Strategies and Others*

Eileen Gunn je pisac za pisce; iznimno cijenjena u znanstvenofantastičnoj zajednici, ali ne onoliko poznata kao što bi trebala biti izvan nje. Za nadati se je da će objavljanje njezine prve knjige, zbirke kratkih priča, *Stable Strategies and Others* to promjeniti.

Priče Eileen Gunn su duhovite, neizravne, suptilno sablasne i iznenadjuće na načine da ne prestano mijenjaju perspektive i percepcije. Osim što ih je teško okarakterizirati jer su sve međusobno prilično različite.

Kao dugogodišnjem *niksonologu*, najdraža mi je priča *Fellow Americans*. Ta priča lukavо zamišlja alternativnu povijest u kojoj Richard Nixon napušta politiku nakon što izgubi izbore za predsjednika 1960. godine i izbore za guvernera Kalifornije 1962. te umjesto politike nalazi unutarnji mir i ispunjenje u Novom Hollywoodu kao voditelj televizijske emisije. Prikaz "alternativnog" Nixona je zaista smiješan – on čak uzima i LSD! – no iza toga priča govori mnogo o šezdesetim godinama i skrivenim, tajnim vezama između službenih američke kulture, njezine takozvane kontrakulture i načina na koji mediji prihvajuće sve: tako da mi nismo toliko "društvo spektakla" koliko ono u kojemu je spektakl pripitomljen i sveden na svoju pravu mjeru: događaji su uhvaćeni, homogenizirani i smanjeni da bi stali na mali ekran.

Svaki američki pisac fikcije trebao bi pisati o Nixonu: njegova je priča temelj naše kulture, kao što su mit o Edipu i trojanskom ratu bili u kulturi antike Grčke. No do danas to nije radilo dovoljno pisaca. Gunn se pridružuje malenoj odabranoj skupini čiji pripadnici uključuju Philipa Rotha (*Our Gang*), Roberta Coovera (*The Public Burning*) i Marka Maxwell-a (*Nixoncarver*).

Priča *Stable Strategies for Middle Management* je radikalna postmodernistička prerada Kafkina *Preobražaja*. Nakon što je prijavljajući bioenergizirana u kukca, ne provodi svu vrijeme u krevetu, ispunjena nemoćnim samoprijedizrom poput Gregora Samse, nego misli pozitivno i koristi priliku – kao što nas gurui biznisa poput Toma Petersa uvijek potiču da činimo – služeći se svojim novim tjelesnim stanjem kako bi se uspela na korporativnoj ljestvici.

Nirvana High (supotpisuje je Leslie What) zauzima suprotno, ali neobično komplementarno gledište, dok zamišlja kako je "gubitnička" kultura *grungea* iz Seattlea jednako sastavni dio neobično samoobmanjujuće slike koju Amerika ima o sebi. U svijetu u kojemu Microsoft posjeduje sve Cobain High je posebna srednja škola za paranormalne maloljetne delinkvente i ostale devijantne tinejdžerske osobnosti. Čak i mladalačka nenaklonost i disfunkcionalnost imaju svoje odgovarajuće mjesto u kompleksu zabave.

Meni najdraži odlomak u cijeloj knjizi dolazi iz priče *Nirvana High*; odnosi se na izraz *Entertain Us* (izvorno iz Nirvanine pjesme *Smells Like Teen Spirit*, naravno): *izraz je značio jedno učiteljima a drugo učenicima. Učiteljima je značio "obratite pozornost". Učenicima je značio "prestanite raditi štograd ste zanimljivo radili i počnite raditi ono što mi želimo da radite". Kurt Cobainu je, naravno, znacio "drži se puške u svojim ustima".*

Sve su priče u zbirici *Stable Strategies and Others* dobre. Osim onih koje sam već spomenuo, teme priča kreću se u rasponu od kontakta s izvanzemaljčima (stara znanstvenofantastična tema, dirljivo obrađena u *Kontaktu* a smiješno ljugavo u *What Are Friends For?*) do autorefleksivnog revizionizma (kao u priči skupine autora, *Green Fire*, u kojoj se mladi Isaac Asimov i Robert Heinlein nađu uvučeni u stvarnu znanstvenofantastičnu pustolovinu iz Zlatnog doba SF-a).

Kao i sva vrhunska znanstvena fantastika, priče Eileen Gunn ne predviđaju toliko budućnost koliko čine vidljivima inače skrivene smjerove razvoja naše sadašnjosti. □

Engleskoga prevela Lovorka Kozole

1.

Potreban je ogroman napor i snaga za pravi početak - bez razmišljanja, gledanja kroz prozor i ostalih sranja. Filozofija je tuđ teren. Napušten i zauvijek zaboravljen. Milet. Tales iz Mleta. *Kraj igre*. Težak početak, jer sve je zapisano i spaljeno. Knjiga gori. Kuća su spaljene. Nevini zakopani mrtvi popišani, a utvare oslobođene. *Prva stranica govori o važnom konsenzusu Velikih o Malim, nevidljivim i bezopasnim*. Zašto?! *Bez uz nemiravanja, mladiću!* *Molio bih za malo ozbiljnosti!* *Ipak je ovo Tvoj Početak!* Ući u Nju ili se okrenuti paranoji?! Vječna pitanja.

Njegovi /Njeni stihovi su hermetični, napisao bi voljeni Program. *Otvorimo ih, oslobođimo ih od njih samih,* dodimo do Kraja. Dotaknimo Slobodu! Umjetnost je Sloboda! Politička parola. *Realno! Samo naprijed!*

Potom - traže riječi. *Fond riječi!* Kao da je to Fond PIO ili Fond potrošnje. Gosp. Fond je *pizda!* (Hvala ti Dražene, ali sam se ono veće žestoko isplakao. Vratiću ti. Vratio sam ti.) *Vratio si mi.*

Uvod, razrada i zaključak. Konflikt rađa dramu. Glupi plan. Druga scena. Treći čin. Teški splin.

Bijeli krug na crnoj površini je Mjesec. Oko Sunca kruže planeti. Zemlja se okreće oko svoje ose. Kvadriljon zvijezda. Magnetno polje. Polovi, iglo i grupa Eskima koji ne znaju za dukat ili dolar. *Ja sam dobro i hvala na pitanju. Treniram da budem...*

Ja i Vi se razumijemo u potpunosti. *Vratiću se.* Dosta za Početak, ipak je bilo bez razmišljanja i gledanja kroz prozor. Važno je da ne kvari novi dan.

Šoljica tople kafe, šal i holandska cigara.

2.

Uprkos svemu nije se moglo i Virus je napao sve. Virus voli. Ljubav. Čujem poznatu muziku sa bulevara ljepote i mogućnosti svih kupovina i zakona tržista. Prevara. *Prodaja je način života*, kažu. Čujem. Natpis sa puno emocija: *Volim te!*

Tražili su dugo vid zaštite *Sopstva*. Mnogi i dugo vremena. Sveta mjesta - možda. Buenos Aires, Bolivija ili Hokaido.

Trougao meridijana. Kvadrati

Cogito incognito

Vladimir M. Vukićević

Poštovani prijatelji, ja sam Vladimir M. Vukićević iz Podgorice (sex Titograd). Rođen sam 1984. godine. Studiram pravo u Podgorici. Kao osmogodišnjak sam prisustvovaо skupu na kojem se pjevala pjesma *Da Lovčena vila kliče oprosti nam Dubroviće* - nisam posebno zadovoljan zbog toga. Vi ste sjajni. Špašavate. Hvala vam. Nadam se da će jednog dana posjetiti vašu redakciju - ipak je *Zarez* snažniji na papiru nego na monitoru. Tehnika. Živjeli i vi i Ray Charles i Danilo Kiš i Alen Bokšić. □

3.

Putujem brzinom Puta. Ivan mi govori da je tri puta veća od brzine svjetlosti. Dokazana Teza.

Ne znam. Knjiga kaže, konfinira. Metamorfoze: pretvorio sam se u insekta. Ludi valjak i devet mrava. Ešer

Prate i grizu. Reže psi. Tople guzice i plaža za potpun uspjeh.

Pobjedio je. Zadovoljan je ljudima koji ga opslužuju.

Produžena je rasprava o sreći. Bojana je predložila Ravnodušnost. Odbila je i bilo je Bolno. Izvan vidljivog je pregaženi dan. Pogriješio sam. Nespretnost i nevinost je Djecačka odvela u pogrešan smjer. Zelena boja s Hoknijevog platna. Travnjak i hladne prskalice. *Vodu, molit'cu. Hladnu, dobro hladnu.* Sjećanje na stvarnost...

4.

Nebo ispod nebodera. Metal i željezo koje nam govore o uspjehu. Progres. Sjetio se svog sendviča - gore u visini dok je zidao sto i više ni sam ne zna koji po redu.

Bilo je hladno zbog položaja i nije gledao prema Dnu. *Ub, bio bi to Žestok Pad*, izgovorio je tvrdim radničkim glasom. Ostao je gladan, srećan i živ.

Prašina na ostrvu mogućnosti guta Vinost. Nema krivih u priči bez kraja. Nestaju ljudi u letu, u vazduhu. Izgubljene iluzije u pogledu ka očima smrti.

Ostalo je samo nebo i Ništa.

5. Došao je sa dobrim namjerama i sa kamenim pogledom. Osluškujući svaki njihov korak

spazio je emocije i strast - fanatizam. Tekst se rađao lako i čekao oslobođanje. Let ptice.

Ispijali su kafu i čitali novine. Vodeći razgovor o Sreći. Pratio ih je. Zatvorena vrata, lift u kvaru i repetitor obolio od dosade. Pokušavali su umiti vazduh.

On je i dalje trčao kroz smog sve više gazeći preko mrtvog trotoara. Razišli su se i otišli toplim kućama - na sigurno. Bio je mrtav.

Čovjek koji je poginuo od dosade...

6.

Nekoliko trenutaka odlučuje o prošlosti. Pokvareni čipovi modernog doba. Granice traže iste ljudi - krvave i bez memorije. Kristalna dnevna epopeja bez heroja.

Kinesko slovo i labyrin Sviljeta i Vijeka. Pokušaj pobjede nad nesrećnim i zlim. Slučajevi - niz foto negativa, A sa ulice - kroz prozor- dopire huk *pobune*

Nema predaje, nema predaje...

7.

Sa gramofona lebde kroz vazduh zvuci *Radioheada*. Noć koja nije odigrala Priču. Nije zaključila.

Muzika Sfera - osluškujem je, ali i brzo zatvaram Prozor. Postaje hladno. Zima mazi. Persijska. Sve je imalo žestokog uticaja na dalji Tok. Stvari. Svijest - nesvijest, otvoreno - zatvoreno.

Pokušavam dohvati Koncept Tkanja

Ona me budi, naziva *posebnom osobom*... Krv je topla. Vazduh je hladan. Pravilni oblici nepredviđenih Slučajeva u Noći bez početka.

Ona me budi

8. Njena slika mi nije pred očima. Žao mi je, ali pamtim Duh. *Olimpya*. Leni R.

Tražio je Konce Veza. Platon mu je u prolazu dao Ruku. Kako putovati kroz Svet, ostati neporažen/netaknut.

Uhvatio sam pticu - rekao je. Mudraci nemaju osjećaj nelagodnosti i Ideje su čiste. Univerzalna priča: otvorene kapije Grada, a on gubi cijeli dan/noć. Danju-noću, danju-noću...

Tražio je Konce Novo Ništa se raskida sa unutrašnjošću Vrha Niti. Lice majstora je sa fotografije dalo snagu za povratak Dalje...

Netko mora biti žena u ovoj kući

Andrea Pisac

Mrlja od deterdženta na Ogijkevoj ispranoj svjetloplavoj košulji bila je triput veća od masnog traga večere kojeg se trljanjem pokušavao riješiti. Nije radio ništa sumnjivo. Sve mu je to Sonja jednom objasnila. Kojeg god porijekla prljavština, nema ničeg boljeg od likvija, i to prije pranja u veš-mašini. Ipak, u zadnje mu se vrijeme činilo da je sve čega se dotakao potpun promašaj.

Kuhinjski namještaj jedva je izviralo ispod prljavih tanjura, tri vrste časa – voda, vino, žestica – i lonaca koji su tužno odmakali zagorenju hranu u svojoj rostfrei unutrašnjosti. Na samom rubu frižidera – da to Sonja vidi, poludjela bi – Ogi je nasadio svoju omiljenu pepejljaru od gline i održavao *joint* u stanju tinjanja. Kad je završio mukotrpno uklanjanje masnoće, skinuo je košulju i prebacio je preko rasklimane kuhinjske stolice. Tek je tada shvatio koliko je ne-logično bilo ne skinuti vražju stvar ranije. Mozak mu se polako gasio i zatvarao u sebe. Nije mogao podnijeti još jednu samokritiku. Povukao je dugačak dim i zadržao ga u sebi više od pet sekundi. Zatim je izdahnuo. Dim se otkotrljao u sliku Sare Kay koja je visjela iznad frižidera. Staklo se zamaglilo i lik blesave djevojčure koja se muvala po kuhinji, dok ju je narančasti mačak promatrao iz fotelje, načas je nestao. Eh, kad bi još mogao puhnuti i u ovo suđe pa da nestane, pomislio je. Puhnuti u sve. Čak i trenutak ništavila bio bi dovoljno dobar večeras. Iz sive *tupperware* zdjele gledali su ga smežurani listovi zelene salate. Odlučio je riskirati ovaj put i prolići taj napoj u zahodsku školjku. U normalnim okolnostima, Sonja mu je objasnila da se komadi salate moraju odvojiti od tekućine i baciti u smeće. Zahodska školjka ne može podnijeti ništa tvrde od ljudskoga govna. Čak je i tu trebalo biti oprezan – barem što se tiče količine guz-papira. Ogi je shvatio da čim se primi praznjenja zdjela, savjest će mu naložiti da sredi suđe do kraja. Koliko god se tupo osjećao, obavljanje kućanskih poslova shvaćao je kao respirator koji ga, iako neuvjerljivo, drži na razini ljudskosti. Čistoća je, štoviše, božanska odlika. Dok god se osjećao krivim zbog nereda koji ga je okruživao, depresija nije bila tako strašna. U svaku je ruku uhvatio po jednu posudu u kojoj su plivali razmoćeni ostaci hrane i uputio se prema kupaonici. Ogi je bio mršav. Vukući se bezvoljno kroz hodnik sa svojim teretom, izgledao je poput srednjovjekovnog monaha. Tijelo mu je bilo kvrgavo – na nekim mjestima kosti, a na drugima tanki vretenasti mišići provirivali su kroz napetu kožu. Bez košulje koja bi mu je sakrila sivu, umornu put, izgledao je starije. Mnogo starije od Sonje.

– Sonja! Šta radiš? – viknuo je ispred zatvorenih vrata kupaonice.

– Kupam se – odgovorila mu je odbojno.

– Mogu uč?

– Trebaš nešto? – pitala je nezainteresirano.

– Pa, da se riješim ovih jebenih ostataka večere – rekao je i nogom odgurnuo pritvorena vrata.

Sonja je ležala u kadi zatvorenih očiju. Voda je bila zelena od geranij soli koju je u neograničenim količinama bacala u svoje kupke ne bi li postigla rijetko stanje opuštenosti. Kosu nije močila. Objesena frizura koju se mučila napraviti prije večere stajala joj je na glavi poput pokisile vrane. Zaboravila je skinuti srebrne naušnice – vrhunski filigranski rad kupljen prošle nedjelje na sajmu antikviteta na Britancu. Sada su se namakale u njezinu privatnoj baričici voda joj je dosezala do brade. Lice i tamnosmeđi lak za nokte bilo je jedino što je Ogi video – sve drugo gubilo se u izmaglici uzburkane vode i njegove zagadene svijesti. Kad je čula pljusak odmočene hrane strovaljene u školjku, otvorila je naglo oči, a na licu joj se pomješao izraz umora i prijezira.

– Dobro, je l' to mora baš sad? – pitala je ne povisivi glas.

– Bolje sad nego da ostane za sutra ujutro – opravdao se Ogi.

– Pokušavam se oporaviti od izigravanja domaćice. Ide mi na živce ovo tvoje savjesno pospremanje. Mislim da večere višu nisu za mene. Ubijaju me ljudi koji tupe jedno te isto cijeli večer.

– Šta ja znam – slegnuo je ramenima Ogi – mislim da je Bruno pretjerao s onim svojim brodovima.

– Da pretjerao? Tako može govoriti samo čovjek koji nikada u životu nije morao raditi. Jebe se njemu. Tatica je kupio tri-četiri jedrilice pa sinčić renta. Kužiš, takve ljude ne muči je l' rade šta smisleno ili ne. Dok god ima para – zapalila se Sonja.

– Lako je tebi sad govoriti – prekinuo ju je Ogi. Njegovi blijadi obrazni obrasli u trodnevnu bradu odjednom su se napunili krvljvu dok je pokušao obraniti poziciju trenutnog dangube.

– Pa govoriti je možda lako – objasnila je. Nožnim je prstima pokušala dohvati turpici za okorjelu kožu na petama, ali nije uspjela. Plastični predmet skliznuo je u kadu. Sonja je razočarano uzdahnula. – Šta misliš da je lako bilo dobiti ovaj posao? – pogledala ga je oštro.

– Nisam tako mislio, maco.

– Šta si onda mislio? – upitala je dubokim glasom i prstima zabrinuto opipala mokre naušnice. – K vragu! Zaboravila sam ih skinuti. Sad će potamnit u vodi.

– Daj, ja ču ti ih skinut – približio joj se i drhtavim prstima krenuo prema njezinim ušnim resicama.

– Šta si mislio? Je li? – navaljivala je Sonja dok je mirno sjedila u kadi uspravljenih leđa. Na licu joj se pojavila grimasa, kao da je potajno objašnjavala keramičkim pločicama da ne podnosi kad joj se približi s tim svojim ukočenim

rukama s kojima ne zna gdje bi. Ogi se, istina, dugo snalazio među sitnim srebrnim kopčama. Od nespretnog petljanja po njezinim ušima, koža joj se osula sitnim žmarcima. Ovako s leđa, bez razmjene pogleda, Ogi ju je poželio.

Udubina između njezinih lopatica bila je orosena sitnim toplim kapljicama. To ga je prijateljski pozivalo na bliskost.

– Staviti cu ih tu na mašinu – pokazao joj je. – Možda najbolje da nam napravim čaj.

– Ne mogu vjerovat da ti je krivo što sam konačno našla posao koji volim raditi i koji nas, *nota bene*, trenutačno izdržava. – povikala je Sonja dok je Ogi već vukao noge prema kuhinji. – Sad čaj, nakon sveg onog jebenog alkohola večeras, promrljala je sebi u bradu.

– Možda bi trebala bit ko ona Brunina?

– Čovječe! Šta misliš o čemu on priča s njom? Žena je totalna praznina – nasmijao se Ogi vrativši se na vrata kupaonice.

– Oprosti – napučila je Sonja usta imitirajući Korneliju – žena je slikarica.

– Žena je kurac! – nije se suzdržao Ogi – baš me zanima je l' bi mogla živjet od kista. Da nema mužića, vukla bi se po štandovima i bila sretna da nekom uvali remek-djelo za 100 kuna.

– Reći cu ti samo jedno – postavila se Sonja u kadi – žena ne zarađuje za sebe, ali bome ne mora ni za koga drugog.

– Ljut sam zbog ove primjedbe, Sonja!

– Ne tiče me se.

– Zašto ti uvijek moraš počet vrijedat?

– Ti vrijedaš, dragi moj. Ako već moraš bogu krast dane trenutno, mogao bi imat malo više poštovanja prema meni i mom poslu.

– Ma jebe se meni za tvoj posao – viknuo je Ogi spremjan za svadu.

Letargija kojom ga je trava ispunila netragom je nestala.

– Eto vidiš. Nije te briga.

– Nije to. Meni je samo glupo da oboje ne možemo raditi. Jebote, Sonja, šta ti ne vidiš u kakvom sam *bedu* jer niš ne radim?

Sonja se skvrčila u kadi i čučnula. Odčepila je odvod napola da izbjegne redovnu poplavu u kupaonici. Pažljivo je namještala čep uskladjujući ga s klokotom vode. Jedan je položao bio pravi – i samo ga je ona znala. Rukom je posegnula za ručnikom i na brzinu se zaklonila od Ogijeva pogleda – kao da je stranac. Nije se brisala, nego onako mokra, s ručnikom oko pazuha, krenula je prema kuhinji. Iza nje su se povlačile lokvice vode. Ako bi stala, na parketu bi ostao trag čitavog stopala. Da je to Ogi učinio, poludjela bi.

Na stolu su stajale potrošene Zlatorog limenke, tri prazne boce domaće viške vugave i do pola ispravnjena litra travarice. To ju je dodatno uzrjalo. Htjela je stati sa svadom i pritisnuti u sebi ono mjesto koje bi joj skinulo gundalačku grimasu s lica. Dozivala je nježnu sebe iznutra. Činilo joj se da je pretjerala s prodikama i koliko god Ogi bio pijan, znala je da će se sjećati njezine zlobe. Ali, puknula je. Nezadovoljstvo ju je potpuno svladalo.

– Vidim ja dobro u kojem si ti *bedu*? – zajedljivo je rekla. – Po količini alkohola koju dnevno zapiješ.

– Da nema alkohola, već bi odavno skrenuo.

– Znam već tu priču. Uvijek postoji razlog – zanovijetala je dok je bacala limenke u veliku plastičnu vrećicu.

– Čovječe, svako bi skrenuo da mora živjet s ovakvom vješticom kakva si ti.

– Suosjećam s tobom, jadniče moj mali. Da popijemo još jednu prije spašavanja onda?

proza

– S tobom se čovjek nikad ne može opustit – opravdavao se Ogi. Iznosio je detalje svog duševnog brodoloma i pratio je u njezinu mahnito hodanju između kuhinje i dnevnog boravka. Nije ju mogao ispuštiti. Sonja je bila jedina osoba koja je prigovarala zbog njegovog pijačevanja. Jedina osoba zbog koje je bio. Ostalima se nije imalo smisla žaliti jer, kao što je govorio, s njima se veselio.

– Dobro da si to sad spoznao. Još ima vremena za razvod. Mladi smo.

– Ti si postala totalna kućka otkako si dobila taj jebeni posao u ambasadi.

– Ne, dragi, samo sam počela živjeti svoj život.

– Na račun mog – zavapio je Ogi bespomoćno.

Prolazio je koščatim rukama kroz kosu i u nevjericu vrtio glavom. Znao je da govoriti gluposti, ali kako je inače mogao doprijeti do nje? Činilo mu se da će ovo gomilanje uvreda, kada postane dovoljno absurdno, morati dovesti do njihovog poništavanja. Molio se da nešto pukne sada. Izgledao je umorno i blijedo. Stajao je svega korak od Sonje, iz njezinih leđa, dok se ona rješavala preostale hrane na tanjuru. Opet ga je izazvala. Mrzio je tu njezinu osobinu. Osjećao je kako pada u usku i zagubljivu rupu i sve bi dao da mu se ruke mogu pokrenuti i zagrliti je. Ali nije je bio vrijedan, mislio je, takav nikakav i slab. Preslab da prestane piti i vrijedati.

– Pusti to, Sonjić. Ja ču oprati sude.

– Ma ne perem – rekla je tihom.

– Samo hoću ovo izbacit da ne smrdi. Zavezala je žutu vrećicu za smeće i izvukla je nespretno iz kante. Nije joj se više dalo baviti tužnim tragovima pijačevanja. Okrenula se i naslonila na kuhinske elemente.

– Ogi – rekla je nježnije – stvarno mi nije jasno zašto ne možeš razgovarati s urednikom. I prije nego je završila, vidjela ga je kako pesimistično vrti glavom i toči još jednu dozu rakije prije spavanja. – To što si napravio u Afganistanu, to mora imati svoju težinu.

– Ima, takvu da sad za nikoga više ne mogu pisati. Ne uklapam se više u koncepciju. Preopasan sam.

– Ne razumijem, pa to je bio pothvat stoljeća. Sve novine bi se trebale trgti za tebe.

– Šta ja znam – uzdahnuo je Ogi zureći u svoja stopala.

– Naravno da znaš – ohrabrla ga je – samo su ti alkohol i neradica zamutili mozak. Moraš se trgnut, k vragu. Ti nisi tatin sin koji može dangubit po birtijama i u tome nać smisao života.

– Imas pravo, Sonjić. Moramo se prestat družiti s takvima. Ovo većeras je bio vrhunac. I uvijek mi zovemo – pobunio se Ogi. – Kad su ikad Bruno i Kornelija nas pozvali na neku od tih jedrilica?

– Ma boli me kurac za njih, da ti pravo kažem – nabrušeno je ispalila Sonja. – Ni ne očekujem to od njih. Vidjet ćemo hoće li Andrew održati svoje obećanje.

– Nisam ni sumnjavao da će ti to biti najvažnije. Fučkaš prijatelje. Čim se pojavi neki stranac, neki kurčevi doktor znanosti u potrazi za istočnoeuropskim

iskustvom, odmah zasliniš – povikao je Ogi. Nije ju mogao gledati više.

– Ti zbilja nisi normalan. Možda bi bilo najbolje da odes spavat.

– Pa reci je l' nije tako?

– Kako? – zaskvičao je Sonjin glas.

– Slinili ste jedno po drugom – krevljio se Ogi opomašajući britanskog profesora. – O, Sonja, vi imate vrlo precizne uvide u trenutačnu situaciju u Hrvatskoj, pa da, to je zato što na poslu ovo ili ono, možda bismo mogli o tome raspraviti na nekoj kavi.

– Ogi – stala je Sonja – odvest će te u krevet. Ti očito moraš spavat.

– Ne, sad ćemo to raspraviti do kraja – otrgnuo je njezinu ruku sa svoje podlaktice i stao nasred hodnika spreman na produbljivanje dvoboja.

– Ti trenutačno nisi u stanju obući pidžamu, a kamoli raspravljat.

– Ja vidim samo jedno, Sonja, samo jedno, a to je da Ogi kuha, Ogi stavlja tanjure na stol, Ogi poslužuje piće...

– Da, u tome je Ogi najbolji. U posluživanju pića.

– Pa, netko mora biti domaćin, kad ti nećeš. Jebote – zakolutao je očima i ispustio nekontrolirani smijeh – netko mora bit žena u ovoj kući. Mislim, nemoj me krivo shvatiti. Kad se radi o dekolteu, onda ti paše uloga žene.

– Kriste – prošaptala je Sonja i puštala ga da završi.

– Ali za stolom nema nikog pametnijeg od tebe. Politika, društvene znanosti, kultura, samo daj. Sonja je tako fucking upućena. Mi drugi izgledamo ko najveći bijednici. Vidis da i gospodin Britanac svršava na to.

Sonja je bez riječi zagrlila Ogiju i dugo ga nije puštala. Sve je većeras bilo tako pretjerano. Groteskni hrvatski skorojevići s jahtama, Andrew čija pažnja joj je godila, ali koji je zapravo

samo tužan čelavi stranac u potrazi za egzotikom i Ogi, k vragu, Ogi koji se udario u piću. Zato je i otišla u kadu, da bude malo sama i da izbjegne svadu za koju je predosjećala da bi se mogla desiti. Predala se osjećaju krivnje koji joj je nadirao do grla. Nije željela biti sebična i optuživati ga. Prije većere je rekla, obećajem, danas ne, hajmo danas biti dobri jedno prema drugom. Dovoljno nas već svijet tlači, ne moramo dodavati ulje na vatru. Znala je da je opet zeznula stvar. Jedino što preostaje je ispraviti greške, nadoknaditi uzetu pažnju i ljubav. Uzela je Ogijevu ruku i odvela ga u krevet. Skinula mu je hlače, čarape koje je opet obukao u raspar, i spremila ga ispod flanelastih pokrivača. Zatim se i sama skinula. Ogi ju je stiskao tako čvrsto da je jedva disala. Držao joj je glavu tijesno priljubljenu uz svoj vrat. Ponavljao je da je sad opet sve kako treba, sve je kako treba, kada su zagrljeni, nepobjedivi su. Zašto onda opet zaborave? Iz dana u dan, svijet uvijek nekako uspije nagrasti osjećaj zajedništva. Sonja ga je držala za prsa. Tako je malo trebao. Alkohol i nju. Nakon nekoliko minuta pod prstima je osjetila kako mu se mišići opuštaju. Tiha ga je mantra povukla na dno svijesti. Lagano ga je pogurnula na bok da sprječi glasno hrkanje. Prije nego se i sama pustila, Sonja se sjetila Ogijeve optužbe. Kako to da je sada manje žena nego prije? Zašto se sve promijenilo od sudbonosnog datuma? Ona je našla posao, Ogi ga je izgubio. Osjećala se kao da se riješila nekog kolektivnog prokletstva, nekog sve-ženskog problema. Samo, sada se osjećala krivom zbog njega. Misila je da je slab. A to nije lijepo. Stari joj je jednom rekao, baš te briga što ljudi misle, udaj se, odradi svoje prema društvu, a onda tjeraj svoj film.

To ti je kao zdrav kompromis s nama muškarcima. Koji kaos, pomislila je, koje jebeno licemjerje. Dajte mi ulogu da je igram. Neću se buniti. Ali ne sad, sad je kasno, šapnula je i zamolila san da je uzme.

Sonja se uvijek rano budi jer ima slab mjeđur. Mnogo prije nego je vrijeme ustajanja, ona se polubudna dogeđa do kuponice i napamet sjeda na dasku. Ponekad, ako je Ogi čuje, zamoli je za čašu vode. Njih su dvoje savršen par. Ranom zorom, on ulijeva, a ona izlijeva tekućinu iz sebe. Rade kao stara podmazana ura. Ogi kaže da mu je jasno zašto je stalno žedan – alkohol ga dehidririra. Ne brine ga to. Ali Sonja nema pojma zašto njezin mjeđur ne može zapremiti puno tekućine. Zapravo, ona vrlo često pati od bakterija i infekcija koje se gnijezde u njezinom uro-genitalnom području. Negdje je pročitala da svi fizički ženski problemi imaju veze sa ženstvenošću na duhovnoj razini. Nešto poput, *kako gore-tako dolje* teorija. Još joj to nije jasno. Već se navikla na svoju boljku. Ono što ju je uzdrmalo sljedeće jutro nakon većere bio je Ogi koji je spavao na kauču u dnevnom boravku. Izgledao je normalno, nije rigao, sve je bilo pod kontrolom. Ponekad ti alkohol ne da spavat, objasnio joj je jednom. Ušla je u kuhinju i u čudu stajala zgrčenih prstiju na hladnim pločicama. Suđe je bilo oprano i spremljeno. Nigdje ni traga jučerašnjim bakanalijama. Druge žene bile bi sretne da ih muževi rješavaju kućanskih poslova. Da spremaju a da im se ne kaže. Da naprsto ne mogu spavati ako suđe nije oprano. Ali Sonja je pokrila rukama lice i ozbiljno se zabrinula. Na horizontu se lomila tanka linija crvenog sunca. Nikako se nije željela vratiti u svoj krevet. U svoj život. □

Andrea Pisac je rođena 1975. u Bjelovaru. Filozofski fakultet završila u je Zagrebu. Objavljivala je u Libri Liberi, Plimi, Quorumu, Zarezu, itd. Godine 2001. objavila je knjigu priča *Odsuće*. □

Egotrip

Šešula Chat

Željko Jerman

Ajme, a da svi skupa nismo malo poludili, pa nam je to kontaktiranje prešlo u "ovisnost". Eto, pišem ove retke i svako malo odem luknut na Outlook Express, jel stigo koji novi e-mail ... (a i sami smo se već zapitali - "smo mi skrenuli"?)... ok. je prijateljsko mejljanje, ali da čim ustaneš ideš prvo na komp, a kada se spremas spavati i jedva gledaš od umora... ponovno svratiš - jel još došo nečiji dopis?)

Sipešević Kruno mi pošalje mejl iz svoje radne (ne rodne!) Njemačke, u kome kaže da se jako mutno sjeca kako je fotografirao Broza Josipa i mene u slavnoj korčulanskoj birtiji komplikirana imena, koju jednostavnije zovemo Kod Matka. I dodaje mi svoje mišljenje o Lijepoj tidoj Domovini, e, ovako:

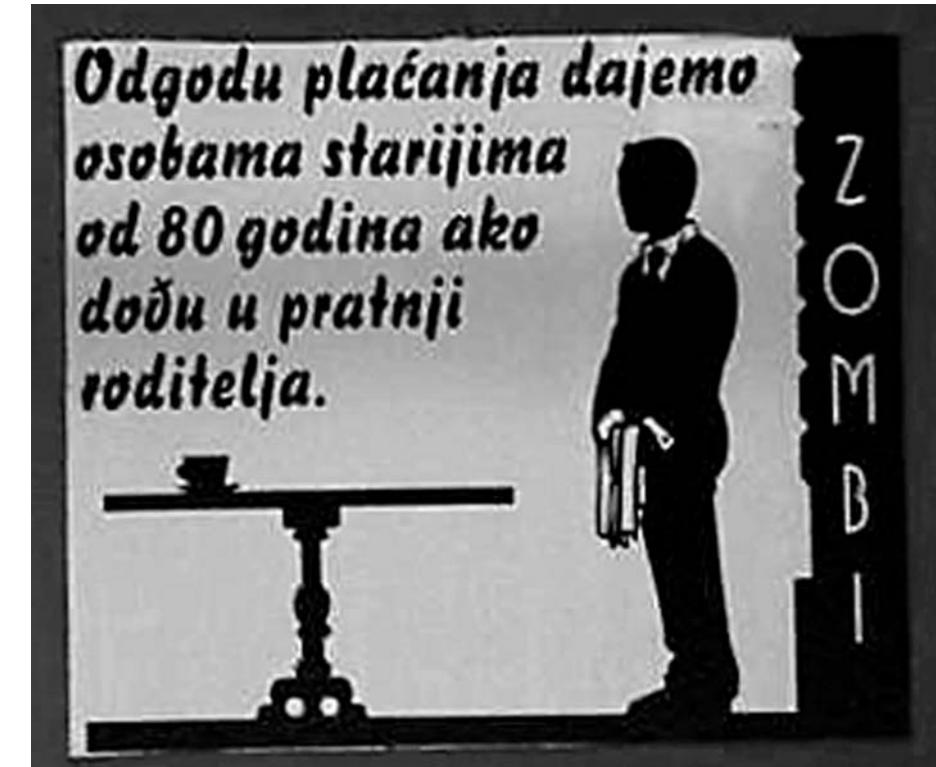
"Dragi Jermane, bilo je napeto kao u Chendlera; zapetljano kao u Borgesa, sve si bolji i bolji. Nadam se da ćeš jednoga dana sve te Egotripove udomititi u jednu knjigu. Inače ne konzumiram droge osim alkohola, ali kad čitam egose to ti je kao LLSSDD (dupla doza)". Hvala stari moj, hvala i na "psihočeličnoj" ilustraciji inspiriranoj tripom... a kada jednoga sunčanog jutra dođe zgodila da se tiska knjiga, inzistirat ću u editora da baš ta slika bude na naslovni!

Inače - kako završim i posljem kolumnu u redakciju, tako umah prosljedim mejl u Dojčeraj Stipetu i njegovoj (dosta) boljšoj polovici, poznatoj mladoj slovenskoj umjetnici Niki Špan koja ih također voli čitati (prepostavljam da joj on pomaže u tumačidbi izvjesnih mojih kovanica, tako sročenih da i neki Hrvati trebaju prevoditelja!). A kako se zatrpavamo mi Šešulani mejlovima, velim kompi Kompu da obsluži samo jednu adresu i to (jerbo smo muške svinje) - njegovu...

Smijale su nam se lastavice...

Ama pretjerivam, tako smo se dogovorili na našem svakodnevnom "Šešula Chatu", kojeg čini već više puta spominjana "moja posada" ... pa je "cetiranje" dobilo, kao i cijela bransna, ime po brodicu Šešula. A čini mi se, da je sve jedne nedavne godine začeo Ivan Faktor, nazvavši Bojaninog bratića Dubravku Bziku (mog vrijednog mornara) "prvim časnikom", pak je on postao "drugi časnik", iako je ustvari na plovilu direktor fotografije(!), a poklepm su svi postali nekakvi oficiri, ma ki god je na brod doša samo da pokuša popraviti jednu od sto falinga! (Spet zezanje, hehe... nije baš tako... svi artisti i drugi frendisti ki su se vozikali s nimi, postali su nešto!). Ampak, nije moglo biti tako, sve dok nije nabavljena "prava" Šešula, a i dok svi nismo nabavili (sem prvenstvenog časnika, koji ne bu nikad ni nabavil) - gospodu Kompa(riste)! Pak je počelo zapravo sa Stipetom skoro pravi, pravcati Chat, makar ne baš onakav kakav postoji na netu. U nas se piše kada tko hoće, može, voli i tak slikovito. Naše su sobe liberalne i pune svakojakih tema, a i nakrcane MegaBajićima svih mogućih i nemogućih fotosa, montaža, kombiniranih tehniki, i opet, tak slikovito... međutim nema da nema odgovora, pa i taman na najbanalnije poslanice!

Aber, sada sam izvidio! U spremištu pod nazivom "Šešulan" posjedujem 606 message(s), 0 unread, a u trenutnom skladištu mejlova ima ih barem još stotinjak! Ajde da zaboravim sve pizdarije ovog prokletog Banana - Perec Sranja u kome nam ne daju da (pre)živimo, pa da se malo ufurkamo u čudovišni svijet četa! A s obzirom na moju sklo-

nost dokumentarizmu, evo i aktera... pa, naveo sam skoro sve osim rijetko prisutnog Faktora, koga stoga nadoknade naveliko supruga Blanka, Jedine, te Zekića... Ksenije i Ivice, koji su samo prošlog ljeta "šešulali" s nami, moje pleme Jerman - Švertasel tek upoznali, no valje smo se zbliskali! Uzgred, kada je nevera uradila danmar Zeko mi je drugi ponajviše pomogao... tko nema barku pojma nema koliko to znači! Pa već malo poslije "mora" stigne ovaj "Zajkec mejl": "...a pripremamo i niz komičnih etida-skečeva za zabavljanje lastavica, da nam se smiju i pri sljedećem bliskom susretu. Javljal ćemo se kako koji skeč bude gotov, a castingu se dogovorimo prije slijedećih jadranskih susreta..." . YES... kroz ŠEŠULA CHAT smijale su nam se lastavice, tražili smo da se odmrzne potoci i da zečki dobe mrkvicu, kopali po starim fotoalbumima i kutijama, preko neta skupa slavili Božić, Novu godinu, Uskrs... Nimalo perverzno konzervativni kreteni iz pred televizijskog doba... uostalom, ponekad i mi zabrazdimo u tu eru dok su gradom drva prodavalci kočijaši, kada smo španali nogać ili igrali se graničara na ulici sa tek dva - tri prekida u sat vremena (kako bi propustili tada rijetke "limuzine"). Nu, ŠEŠULA CHAT se odvija među prijateljima i neusporediv je sa netastim Chat predsjobljem koje vrvi krenizmom i šašavim nadimcima, a gdje odem kada se hoću malo nasmijati zagubljenim dušama. Evo nekih primjera blesavih "korisničkih imena": vještica 34, velečasni, spici_and_swet, SNJEGULJICA, TOBIAS-A_BEECHER, TRAŽIM_TRUDNICU, o_hara, trenermorskihpasa, Utvara_iz_Pakla, Din-Don, Mali_mrav, mama 39, USPALJENA, Fajter_von_Petrinja, Zgodna 13, Snt Filo_tush, baby-tanga, crocodile, Par Srbin i Hrvatica, maji jujaj, onda (nacrtana hobotnica) pa ime: sexy_girl, Vincent_van_Gogh, Madame Noir, Vanilia, Haus Maus, edith 8, Luna_Over 39, Pjesma_u_ledu, Trag-u-beskraju, i tako dalje... sve čisto ludilo! (o prepisci koja se vodi da ne pričam...). Nekome uistinu mora biti jako, jako dosadno, netko mora stvarno biti strahovito usamljen, da se poda

takvom vidu komunikacije; ulazi u predsjoblje i Chat sobe te melje gluposti sa sasvim nepoznatim osobama... ali u našem slučaju (Šešulana, ne) "Chat" je zafrkantska poštalicica, a Internetom prevladavamo kilometražu koja nas razdvaja.

Kisa pisa ovdje u Düsseldorf

"A da malo prekopamo po folderu Šešulani, morti najdemo nešto simpatično - dosjeti se herr Komprmann - da napokon iskoristimo taj silan materijal". Ockej (uvijek je pametniji od mene... kaj bi ja bez te mile kantice(?), slovca ne bi znao sročiti!). Pa, da počmem od jednog svog mejla napisanog u rujnu prešle godine (kada smo započeli intervjue dopisivanja), uz fotos jedne predivne zgrade (skraćeno):

"Kuća mojih snivanja... UZA SAMO MORE... na škojiću Vrniku, zapuštena do daske, kakti spremište klesara... ali kako Ameri sve kupuju u i oko Korčule, ta se poluruševina više ne da kupiti hrvatskim novcem. Tu sam sanjario još početkom 90-tih god. učiniti veliki otvoreni atelje u kome bi moglo raditi 5-6 umjetnika u prizemlju... Ispred kuće mislio sam urediti terasu, kupalište... sve prirodno od kamena... k tome bi trebalo dodati nešto kao lukobran... i bila bi prava mini luka za 2-3 brodice... Kada bi barem znao ima li određenog vlasnika, ili je državno... pa da damo zahtjev za korištenje..." (al sam bio i ostao idealista - naivista)!

Onda početkom studenoga 2004. stiže od Blanke, hrabre Šešulanke ovo: "Haj Jermane (podsjeća li te ovo možda na nešto hahahaha)!!! Evo me kod kuće - vježbam za penziju!!! Što će reći, sada sam penzioner - vježbenik"! Bogati, kako me ne bi asociralo na neuspjelo pokušaj da odem u invalidsku penziju, bolnicu Rebro, socijalnu psihijatriju, olfa gutanje tableta pa ispljavaju u umivaonik i brzo pranje zubi, da bi sa još par simulanata mogao poći na pivo... i još puno toga! B.F. jošte čeka penzijicu, a ustaje kao da ide na posao i svako nam jutro mejlom javlja: "Dobro jutro"! No, nedavno je preteknuo Stipe 29.4.05. 7:14h

– ‘Dobro jutro želim svima, ko u džepu para ima, a ko nema... e, jebi ga, zaboravio sam kako ide dalje, baš kad se počelo raditi o meni... kisa pisa (sa ””) ovdje u Düsseldorfu...’. E, ovo mu u zagradi znači s kvačicom, jer neki nemaju na tastaturi kvačice, pa onda ja naslovim mejl i kasnije pišem “kisa pisa” (s kvacicom)... (primjerice)... a od tih kvačica nastala je totalna zjebancija... kao zurim (s kvacicom), podrzavam (s i bez kvacice) i spet tako dalje, i nanovo bi mogao ponavljati i ponavljati kao što smo ponavljali u prehistorickoj Demurovoj akcionaloj elementarnoj kazališnoj predstavi: ‘Ponavljam’.

Kad bi itko znao što je more, gledao bi ga uvijek, sve do zore

Ajme, a da svaki nismo malo poludili, pa nam je to kontaktiranje prešlo u “ovisnost”. Eto, pišem ove retke i svako malo odem luknut na Outlook Express, jel stigo koji novi e-mail ... (a i sami smo se već zapitali – ‘smo mi skrenuli’?)... ok. je prijateljsko međlanje, ali da čim ustaneš ides prvo na komp, a kada se spremaš spavati i jedva gledaš od umora... ponovno svratiš – jel još došo nečiji dopisi?). A kada se nitko ne javi, ne jebem poslovne ni ine ostale mejlove, već se prebacim na nepostojeci Chat sa svojim prvim časnikom Mikecom! Uzmem njegovu kakti knjigu poezije i valjam se od smijeha, ka da ga vidim kako se po osrednjoj buri diže iz kabine, pa spikamo. Jebote, koja duhovna čeketarka, ne mo_ žeš lipšu zamisliti! ‘Već smo tu(?)... bravo Jermene’ – govori Miko nakon 2 ure mog bojevanja sa sjeveroistočnim vjetrom, dok je on lipo pun piva spavao u kabini. Živi “četnički Chat”: “Da, bem ti tatu Zagorca! Diš se i uzmi čaklju da uloviš bovu! Blizu smo, a u pičku materinu i ta rasvjeta iz našeg šetalista sv. Nikole! Blenda mi i nikaj ne vidim! Odi na provu i davaj mi znakove ak je skužis”. A moj se Miko učas razbudi i po uzvaljanom brodiću dočepa pramac, primi za ogradu i daje znakove (jer i da čujem ne bih ga čuo) – vivo, desno, uspori (a koji kurac mogu bit sporiji uz divlje more, kada nas i tako fura ko da smo na regati!)... mogu samo upola brzine ići natraške, te tek tada zapravo idemo usporeno naprijed! “Bem ti sve KO – svece, naročito ‘Todora’” (onog koji je u korčulanskih i ateista ko u Splitu sv. Duje... op.a)... vičem ja nješu kada sam primijetio da smo prošli pokraj bove, a on je nije uspio začakljat! E jebo net prema toj situaciji; sad punim gasom Yanmar motora nazad, i evo Miko ulovio bovuljak, uspoga izvaditi iz mora i vezati za pramčanu bitvu, dok sam ja i dalje polugasno nazaj održavao Šesulu na mjestu! A onda smo, učinivši sve šta triba da brodić bude usidren odahnući uz cigarete, pa, pošto smo na slobodnom vezu stotinjak metara od obale, buč – skočili u more i doplivali do ispred naših kućica i odjurili se obrisati i presvući... te za desetak minuta otpirili va grad, da se poхvalimo kako smo prošli buru kada se nitko nije usudio poć vanka, uz naravno, pivce za žive! A boduljani misle da smo 2 x 2 LUDI! Što oni znaju o nama? Kakva je to pizdina burica prema onoj kod Senja? I kaj oni veju o tome da sam Ja po mami iz tog kraja i prošao taj (mnogo jači) vjetromah s čamcem od 4 i pol metra, a kako nebi sada ovaj u pravom brodiću od 6 i pol metri.... s jakim unutrašnjim

motorom i uz (ipak) dobrog prvog časnika (ma koliko da pije, a tko uočalo na moru ne pije?), ponekad se ne drži “reda vožnje”, zajebe svog kapu... tj. mene...

Pa Chet na stihove prvog oficira “šešulanske armije” i evo izvadaka... govorio sam mu o poeziji, puno, puno, međutim, ne mogu ni od Marteka napraviti pjesnika, kamo li od Mikija, poradi ludila penzioniranog brodogradilišnog radnika (“Hej Blanka, kak ti je sad... pretoko nas Miko, ali valjda nije bez veze... ne one prave nego u njegovo glavi!). Bzik, čudno prezime za Korčulu, je tatek Zagorec, i doli špreha i kuha ko da je gori, a pok.

mama Korčulanka i tu se zbiva divno miksanje hrvatskog Sjevera i Juga,

koje bu valjda blokiralo građanski rat, malik onom američkom! A sada stišani stih, bez imalo vrijedanja prvog časnika

(inserti): “Kad bi itko znao što je more, gledao bi ga uvijek, sve do zore... / ... Zato more živi vječno, da se čudimo o tebi vječno”... “Bura puše tako čisto, sve čisti i pročišćava / i ulice našeg divnog grada. / Dok se prozori tresu od nje...”. KAJ TO ni super? Iskreno, naivno i polupismeno, ma koliko se trudio neki blesavi dominikanac da izvuče iz radnika pjesnika. Ama evo još i to što mene dira, ali znam da se, jasno, da izraziti na drugačiji, nepatetičan i suvremeniji način... “ÚMRLOJ MAJCI / Majku svoju izgubio sam ja, / radost svoju nemam sad. / Evo bliži se majčin dan... / Kitu proljetnog cvijeća na grob joj staviti./ I tako je nikad i nikad ne mogu zaboraviti...”.

Nepolitičan i antiprost

&. Mili Šešulan... kada nam do Lastova Miki pojede sve sendviče a do Mljetu popije svu pivu, nemojmo biti u krivu i sudit ga ko većina “normalnih” tzv. korčulanskih građana. AJOJ... opet sam odjebo temu – KORČULA CHAT! Da vidim kaj ima novog!... “Za SDP i HSS 28%, Za HDZ 17%, Za HNS-LS 9%, Za HSP 14%, Za neku drugu stranku/koaliciju 10%, Neću glasovati 22%”.

O pička ti materina kantasta! Sada sam siguran da te jedan Karpov može pobijediti u šahu a ja jednostavno (nadam se) zdravim ljudskim mišljenjem! Ko te pita za ove jebene debile? I kaj mene briga tko će od svih tih majmuna pobijediti.... Razumi idiote – kompast, da su svi oni odvratni isti pederi! I to u najgorem smislu tog izraza! UŽAS!!! Gadi mi se pričat od Gradskog do Balet kurca črknutog!!! Nadam se da kapiraš sve jebene politikantske pizdarije koje smo si zaheftali! I da ti se gade do daske! Ne, jer bih imao nekaj protiv vas, gospodo tetkice... nego UBIT treba svakog, koji na vladajućoj poziciji radi štetu bez obzira na spol, vjeru, nacionalnost i slično. I to je odvratno “četničko” četiranje... Al. ko vam jebe mater, idem ja u pravi Chat, koji nema veze s (pre)vladajućom bagrom... a i obećao sam si, da će biti nepolitičan i antiprost, ter konačno vedriji!

“Dobro jutrooooooooooooo, baš htjedoh napisat: sunčano, Drava lagan teće k Dunavu, ptičice pjevaju... mir i tišina... šipak; katedrala zazvonila, dobro da je 6 a ne 8...”

(Blanka, Šešulanka, oficirka rakije i cigareta, zaboravila si napisat ono o nosu, osmici i sranju!)... zato evo snimke iz “Zombača”, da ipak bude veselo! ↗

Noga filologa

Lokalni izbori – Pompeji 79.

Neven Jovanović
filologanoga@gmail.com

Živjeti za Zagreb – Zagreb u srcu
– Izaberimo grad – Treći put
za Zagreb – Zeleni za Zagreb.
Pompejanske su predizborne
poruke bile izrazito šablonizirane

Što ostaje nakon izbora? Trg prepun zgaženih plastičnih čaša; podočnjaci i nikotinsko trovanje tv-reportera; plakati u raljama entropije. E sad, zamislite da ti plakati, igrom slučaja, prežive dvije tisuće godina; zamislite šezdeset i sedmu generaciju vaših potomaka (to su vaši praparci) šezdeset i pet unuke i unuci) kako gleda te plakate i češe se po glavi.

Pansu za ed(ila), m(olim) v(as) b(raig-te). Dostojan je

Gledano iz Zagreba 2005., konglomerata milijun stanovnika razdiranih uobičajenim silama i protusilama novog-starog-divljeg kapitalizma na pozornici džepne polukolonijice, lokalni izbori pate od manjka identiteta. Biračkom tijelju nije posve jasno ni za koje dužnosti biraju – a kamoli koga biraju, zbog čega, i čemu bi uopće izlazili na biračišta.

U Pompejima 79. stvar izgleda drugačije.

Kao što znate, taj je rimski grad ispod Vezuva najbliža aproksimacija vremeplova koja nam stoji na raspolažanju. To je, doduše, vremeplov u obratnom smjeru: cijela snita prošlosti doputovala u naše vrijeme zahvaljujući četiri metra debelom sloju vulanskog kamenja i pepela. Istina, bez živih ljudi – ali s obiljem njihovih tragova. I znakova.

“Dovoljno je jednom proći Via dell’Abbondanza (glavnu ulicu Pompeja), priča popularna knjiga, “i odmah će pozornost privući veliki crveni i crni natpisi na fasadama kuća i lokala. Što znaće, ovdje i drugdje, te poruke čije su boje još uvijek toliko jarke da mogu potjecati samo iz razdoblja između 62. (kada je Pompeje pogodio jak zemljotres) i 79?”

To su pompejanski “plakati” za lokalne izbore.

Gaja Kuspija Pansu za ed. zlatari jednoglasno prep(oručuju)

Kao italski djelić Rimske Republike i Rimskog Carstva, Pompeji su imali lokalnu samoupravu poprilično sličnu upravi grada Rima. Pompejanski su izvršni organi par *duovira* i par *edila*. Kako zaključujemo iz tragova i znakova, edili su se brinuli uglavnom za komunalne interese zajednice; za ceste, tržnicu, održavanje javnih i sakralnih zgrada, održavanje reda i mira u gradu i okolici. Nasuprot njima, duoviri (točnije, *sudski duoviri*, prema svojoj prvotnoj funkciji) bili su političko vodstvo grada: upravljali su građanskim, vjerskim i finansijskim poslovima – to će reći, iznajmljivali gradsku imovinu, nadzirali mjere i utege, organizirali vjerske festivalne i ceremonije, gradili kazalište i amfiteatar, podizali spomen-stupove na glavnom trgu, vodili građanske i imovinske судske postupke (one manje važne; veliki su u nadležnosti cara).

Pompeji su imali i gradsko vijeće, “stalež dekuriona” od stotinu članova, čije su odluke gradski magistrati morali provoditi slično rimskom Senatu, u vijeće su često ulazili bivši magistrati – ali

kolumna

i drugi zaslužni građani ili patroni grada "na državnoj razini".

Poput svih javnih službi u rimskoj državi, ni upravljanje Pompejima nije bilo profesija, niti je donosilo plaću; antički svijet upravljanje zajednicom ne smatra poslom, nego *počašću* (neformalni dobici su, dakako, uvijek mogući). Pa ipak – i bez obzira na izdatke koje su tražile predizborne kampanje, besplatne igre i gozbe – biti član lokalne uprave u Pompejima je bilo iznimno važno. Ako je suditi po reklami. Na ulicama Pompeja ostalo je, naime, 2800 očuvanih predizbornih natpisa; 1500 samo iz posljednje izborne sezone Pompeja, u proljeće 79. (izbori su bili svake godine, jer je mandat rimskih dužnosnika redovno trajao samo dvanaest mjeseci).

Marka Kaselija Marcela, valjanog edila, velikog pokrovitelja igara

Pompeji nisu imali javnih površina predviđenih za oglašavanje. Reklame i poruke (ne samo predizborne, nego svih vrsta) postavljale su se – to jest, na zidove se slikalo, s obzirom na to da Rimljani ne poznaju papirnate plakate – posvuda. Zapravo, postavljanje natpisa bilo je važan politički čin, javni dokaz opredjeljenja: ustupajući prostor svoje fasade, *vlasnici kuća* iskazivali su podršku kandidatu.

Pred zid bi došli izvođači natpisa (bilo je to sezonsko zanimanje), objelili podlogu vapnom – brišući usput po potrebi propagandu ranijih godina – te lijepo uglačali površinu i na njoj kistom izveli natpis. Ponekad su se time bavili pojedinci, a ponekad ekipe s podjelom poslova: jedan bi pripremio podlogu, drugi slikao natpis, treći svijetlio fenjerom ako se radilo noću. Sve to znamo iz tragova – iz potpisa koje su izvodači ostavili na svojim radovima, kao vlastitu malu reklamu za sljedeću sezonu.

Same pompejanske predizborne poruke za nas su šokantno šablonske i minimalističke: osnovu čine ime kandidata, funkcija za koju se natječe (skraćenicom), i ekvivalent frazi "glasajte za", do te mjere uobičajen da se navode samo prva slova: O V F, *oro vos facias*, "molin vas birajte", uz potkrepu jednako stereotipnih formula V B, *virum bonum*, "časnog čovjeka", ili D R P, *dignum rei publicae*, "dostojnog javne službe": telegrafski niz C. LOLLIVM FVSCVM AED D R P O V F svi su pismeni Pompejanci znali protumačiti kao "Gaja Lolija Fuska za edila, dostojnog javne službe, molim vas birajte". Nema slika kandidata; nema pamtljivih sloganova; sva je vizualna atrakcija u (premjenjivoj) veličini slova. Nema, dakako, ni imena političkih stranaka koje ističu kandidata; drukčije nego u Zagrebu, u Pompejima je politički angažman bio privatna stvar – kad je netko i preporučivao kandidata glasačima, bile su to privatne osobe, ili "udruge građana": stručne, vjerske, kvartovske.

Važno je, također, da ne govori *sam kandidat*, kao što sugeriraju neki naši klasični predizborni plakati, s velikim portretima i sloganom uz rub. Pompejanskim biračima govorit će netko o kandidatu, netko za njega jamči, i to netko s imenom i prezimenom. Pa i kod samog kandidata važnije je ime i prezime – važnije je tko je, iz koje je obitelji (nekoliko se utjecajnih prezimena ne prestanojavlja u popisima pompejanskih dužnosnika) – nego što će učiniti tijekom svog mandata. "Dostojan javne službe"; ovo je fraza, no u njezinoj je pozadini shvaćanje da kandidatu glasovi birača ne donose samo moć (nju

ionako posjeduje, čim se može uključiti u političku utrku), već i *ugled*, prestiž. Treba se pomučiti pa to zamisliti iz moderne perspektive – bilo one malogradanske "začepite nos i glasajte", ili one kruhoboračke "sad sam u fotelji, sad je raspšao".

Popidija za duovira. Grafiče, probudi se

U moru šabloniziranih pompejanskih poruka, naravno, posebno padaju u oči kurioziteti. Ima, naime, i odstupanja: na jednom mjestu kandidat donosi dobar kruh, na drugom red u javnim financijama, podsjeća se na reputaciju trećeg kao priredivača igara i spektakala (koji su u Rimu u pravilu "pokloni" gradanima, finiranim iz vlastita džepa priredivača). Dvojica se reklamiraju u stihovima; neke izrijekom podržavaju žene, pa i barske dame; glasanje za neke predstavlja se kao protuusluga; neki natpsi opominju vlasnike zidova da se probude, da učine "ono što treba". A ima i satiričnih poruka, gdje kandidate preporučuju lopovi, pospenci ili cugeri.

Ali to je dvadesetak natpisa – prema dvije tisuće. Ukažu li iznimke na iznimne kandidate, iznimne kampanje, ili na promjene trenda? Ili su, jednostavno, ove "iznimke" očuvane slučajno, dok su druge "iznimke" izgubljene? Ne znamo. Iznimke možete čitati u svim antologijama pompejanskih natpisa, tamo gdje ćete uzalud tragati za predizbornim porukama u "čistom", suhoparnom obliku. Preferiramo dvadesetak nasuprot dvije tisuće; što to govorio o našem doživljaju antike? Ili prošlosti općenito?

Kao što se koncentriramo na otklon, a prelazimo preko uniformnosti, tako dajemo i prednost *poznatomu* naspram *nepoznatog*. Ovo je samozumljivo, reći ćete; kako bismo i mogli razmišljati o nečemu što ne znamo, koja je od toga korist? Kvaka je u tome što se između "nepoznatog" i "poznatog" nalazi siva zona; kvaka je u tome što, dok razmišljamo samo o poznatom, neka pitanja nećemo ni postaviti.

Recimo, pitanje na koje je mene navelo razmišljanje o pompejanskim predizbornim kampanjama: koliko su Pompeji imali stanovnika? Pitanje najzgled trivijalno – ta očuvan je cijeli grad! – a odgovori iznenadjuće variraju. Jedni kažu, dvadeset tisuća; drugi kažu, deset. To je kao da tvrdite da u Zagrebu ima milijun stanovnika – ili ih je dva milijuna. Jednom su Pompeji veličine Daruvara ili Makarske; drugi su put kao Daruvar i Makarska zajedno. Dobro, o ovome još i možete naći podatke. Problemi počinju kad se zapitamo *koliko je u Pompejima moglo biti birača*.

mo, današnja općina Velika Ludina u Sisačko-moslavačkoj županiji.

Ti prijeko da biraš Artorija

Medutim, potraga je na vidjelo iznjeila još nešto: "Pompejanski graffiti o kojima je riječ pokrivaju, izgleda, razdoblje od devet godina; tijekom tih devet godina svi su se kandidati za duovirat natjecali bez protukandidata" (James Rives, "Civic and religious life" u *Epigraphic evidence: Ancient history from inscriptions*, ur. John Bodel, London i New York: Routledge, 2001). Bez protukandidata. Ni to nećete naći u popularnim knjigama.

Cemu su onda služili izbori u Pompejima?

"Grafiti, očito, nisu funkcionalni put izborne propagande u naše doba (...) oni su, naprsto, bili oblik samo-promocije, pribavljajući možda dugoročni prestiž kandidatovo obitelji." Tako Rives – po meni, pomalo neprecizno (jer nije *samopromocija* kad vas hvali netko drugi). No ova interpretacija, ako je točna, pretvara živahnu lokalnu scenu u antičku verziju Staljinova Sovjetskog Saveza, gdje su izbori važniji kao iskaz lojalnosti *birača* nego kao sud o valjanosti odbanih. Ako je interpretacija točna – ako nije riječ o pojednostavljuvanju.

Ali nisam to htio pokazati kad sam počinjao ovaj tekst. Onda sam o Pompejima neodređeno razmišljao kao o *alternativi* Zagrebu, nešto kao: dvije smo tisuće godina daleko, ali još nam je lakše razmišljati o *osobama* nego o strankama; otud težnja da se lokalni izbori (nepravilno) predstavljaju kao izbori za gradonačelniku ili gradonačelnika. Ili: što su lokalne zajednice u današnjem velegradu? Postoje li one uopće, osim administrativno? Kako sam povezan sa svojom gradskom četvrti – ako ne poznajem *nijednog* od nositelja izbornih lista za nju?

No pompejansko jednoumlje, na koje sam slučajno nabasao, vodi u drugom smjeru.

Ako ne znamo čemu su služili izbori u Pompejima – znamo li čemu služe u Zagrebu?

Jasno mi je samo ovoliko: na to pitanje očito nema *jednog* odgovora. □

Gaja Julija Polibija za ed. – Ti s feralom, drži skale

Iz rimskog izbornog sustava odmah treba isključiti žene, robeve i djecu. Pretpostavimo da je žena bilo 50 posto – ali koliko je bilo robova? Koliko je bilo djece?

O Pompejima postoji brdo knjiga; znanstvenih, popularnih, ilustriranih, fikcije. Ništa manje nema ostalog pisana i slikovnog materijala – Internet, filmovi, televizija. No, demografska struktura jednog od najbolje poznatih antičkih gradova ostaje skrivena duboko pod vulkanskim naslagama ove pisanosti i slikovnosti. Toliko duboko da je dobro obavješten laik, poput noge filologa, jednostavno ne može pronaći.

Onda, nagadajmo. S vrha glave. Danas je više-manje prihvaćeno da je u Pompejima oko 79. živjelo deset tisuća ljudi; neka je na četvero slobodnih dołazio jedan rob; neka su polovicu od tih 8000 slobodnih činili maloljetnici – birača, tj. slobodnih punoljetnih muškaraca, u Pompejima je bilo 2000 (premda se tisuću čini vjerojatnijom brojkom; u premodernim društvinama djece imaju znatno više od odraslih). Dakle, sva je ova predizborna borba bila usmjerena na pridobivanje simpatija tisuću do dvije tisuće ljudi. Toliko birača ima, reci-

Pompejanske predizborne poruke

Lucija Popidija Amplijata za ed(ila); Pakuvije preporučuje Gaja Kuspiju Pansu za ed. m(olim) v(as) b(irajte). Bira ga Trebije, klijent, uz suglasnost velepoštovanog Gradskog vijeća Gaja Kuspiju Pansu za ed. m.v.b. Purpurije s Parisovcima (tj. obožavateljima Parisa, popularnoga glumca) Gneja Helvija Sabina za ed. d(ostojnog) j(avne) s(lužbe) Amandije sa svojom prep(oručuju) Holkonija Priska za duovira, valjari jednoglasno prep. (*valjanje je bio važan stupanj obrade u tehnologiji proizvodnje platna; Priska podržava valjarska udruga*) Gaja Julija Polibija za duovira mazgari prep. (*mazgari su za prijevoz važni poput današnjih vozača kamiona*) Julija Trebija za ed. brijači prep. Gneja Helvija Sabina za ed. trgovci češnjakom prep. Popidija Rufa za ed., ribari, birajte Salustija Kapitonuza za ed., krčmari, birajte Aula Vetija Firma za ed., piciginaši, birajte (*u izvorniku stoji "igrači loptom"; Rimljani redovno ne preciziraju igru*) Marka Kaselija i Lucija Albucija za ed. m.v.b. Stacija i Petronija prep. Takve građane našem gradu za sva vremena Ceja Sekunda za duovira suca, Aselina prep. (*Aselina je vlasnica jednog bara*) Gneja Helvija Sabina za ed., Marija prep. (*barska dama kod Aseline; ime je židovsko*) Lucija Popidija za ed., Ismurna prep. (*barska dama kod Aseline*) Prokule, izvrši obavezu prema svome Frontonu Popidija Sekunda za ed. m.v.b. Rufine, podrži ga, i on će tebe Rustija Vera za duovira suca. Vere, biraj, on je tebe Gaja Julija Polibija za ed. m.v.b. Donosi vam dobar kruh Brutija Balba za duovira Genijalis prep. On će dovesti financije u red Marka Cerinija Vaciju za ed. m.v.b. kasnogocigeri jednoglasno preporučuju Vaciju za ed. preporučuju spavalice jednoglasno Vera za duovira suca m.v.b. - Silazi Holkonija Priska za ed., Klodije, biraj – Gazda Sej, svaka ti čast što si posudio stolac □

Austrija

Pornografske slike Bečke moderne

U bečkom muzeju Leopold 13. svibnja otvorena je izložba naslovljena *Gola istina*, koja predstavlja odabrane radove Egonu Schielea, Gustava Klimta, Oscara Kokoschke, Antona Koliga i Richarda Gerstla. Umjetnička djela koja današnjeg posjetitelja neće ni najmanje uznemiriti, oko 1900. godine izazvala su u javnosti velike skandale u tadašnjem konzervativnom Beču – jer je osnovna tema izložbe prikaz nagih tijela. U mladim godinama Schiele je često slikao prostitutke, a kasnije su se u njegovu atelijeru okupljale mlade djevojke iz uglednih bečkih obitelji, koje su mu pozirale. Zbog jedne maloletne djevojke koja je, zaljubivši se u mладog Schielea, pobegla od kuće te došla u njegov atelijer, Schiele je završio u zatvoru pod optužbom njezinih roditelja da ju je obeščastio. Gustav Klimt je za predvorje bečkoga sveučilišta naslikao tri djela, alegorije na filozofiju, pravo, filozofiju i medicinu, no zbog prikaza jedne nage trudnice njegovi su mu nalogodavci promptno otkazali suradnju.

Egon Schiele, 1917.

U muzeju Leopold izloženo je više od sto osamdeset radova – ulja na platnu, crteža, plakata i gvaševa – koji se mogu razgledati do 22. kolovoza.

Njemačka

Goetheova i Schillerova pisma

Prijateljstvo Johanna Wolfganga von Goethea i Friedricha Schillera u središtu je izložbe otvorene 12. svibnja u Weimar. Prigodom 200. obljetnice Schillerove smrti, Zaklada weimarske klasične izložila je pedesetak od ukupno stotinu predajom sačuvanih pisama njemačkih pjesnika. Pisma potječu iz 1794. i 1805. godine. Vrijedni originalni dokumentiraju raznolikost razmjene misli dvaju veoma različitih umjetnika, koja je njihovo stvaralaštvo zaokupljala u jednakoj mjeri kao i zbivanja u njihovim obiteljima. Naziv izložbe *Sretan događaj* potječe od Goethea, koji je zapravo slučajan susret sa Schillerom 20. lipnja 1794. u Jeni, nakon sastanka Prirodoslovnog društva, opisao tim riječima. Nakon Schillerove smrti 1805., Goethe je kazao da su pisma najljepša spomena koju na imo na Schillera.

U središtu je weimarske izložbe dijalog o djelima i zajedničkim projektima. Međusobno sudjelovanje u pisanju književnih djela (Goethe je svoj povratak pisanju *Fausta* morao prije svega zahvaliti Schilleru, koji mu je

neprestano davao poticaj) u prvom je planu. Zajedničko djelo *Xenien*, zbirka satiričnih distiha o suvremenoj književnosti, sastavni je dio njihove korespondencije. Također je izloženo Schillerovo pismo napisano prigodom Goetheove rođendana, 23. kolovoza 1794. Rukopisi i osobni dokumenti Schillera i Goethea svjedoče o raznolikosti tema i ideja o kojima se raspravljalo u pisanom dijalogu pjesnika.

Weimarski arhiv u vlasništvu ima gotovo 1000 od ukupno 1015 dokumenata.

Schillerovo pismo Goethu, 1794.

Njemačka

Inauguriran memorijalni centar u Berlinu

Memorijalni centar i spomenik posvećen žrtvama holokausta otvoren je 10. svibnja u Berlinu – šezdeset godina nakon sloma nacionalsocijalizma i sedamnaest godina od rođenja prvobitne ideje. Wolfgang Thierse, predsjednik Bundestaga, koji je inaugurirao Memorijalni centar, za njemački je radio kazao kako *spomenik žrtvama holokausta treba podsjećati na najgori od svih nacionalsocijalističkih zločina, na uništenje europskih Židova. Vjerujem da će ovaj memorijalni centar biti pribavljen među mlađima, no zasigurno neće dobiti podršku cjelokupnog društva.* Novi memorijalni centar rad je američkog arhitekta Petera Eisenmana, a sastoji se od 2711 sivih, kamenih blokova raspoređenih u redove. Budući da su postavljeni na neravnoj površini i različitim visinama, iako jednakog promjera, stvara se dojam valovite površine. Izgled spomenika asocira na žitno polje, ali i na grobnice. Nalazi se na nekadajšnjoj ničkoj zemlji između Istočnog i Zapadnog Berlina, u blizini Brandenburških vrata i zgrade Reichstaga, te stotinjak metara od nekadašnjeg podzemnog bunkera u kojem je Hitler proveo posljednje dana života. Njegova je gradnja trajala oko dvije godine a stajala je osamnaest milijuna eura.

Idja za gradnju spomenika žrtvama holokausta javila se neposredno prije pada Berlinskoga zida. Prvobitnu ideju o gradnji spomenika pokrenula je 1988.

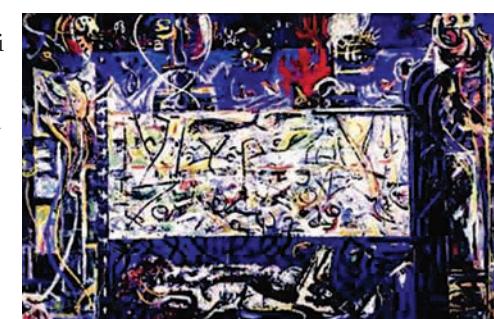

Gioia-Ana Ulrich

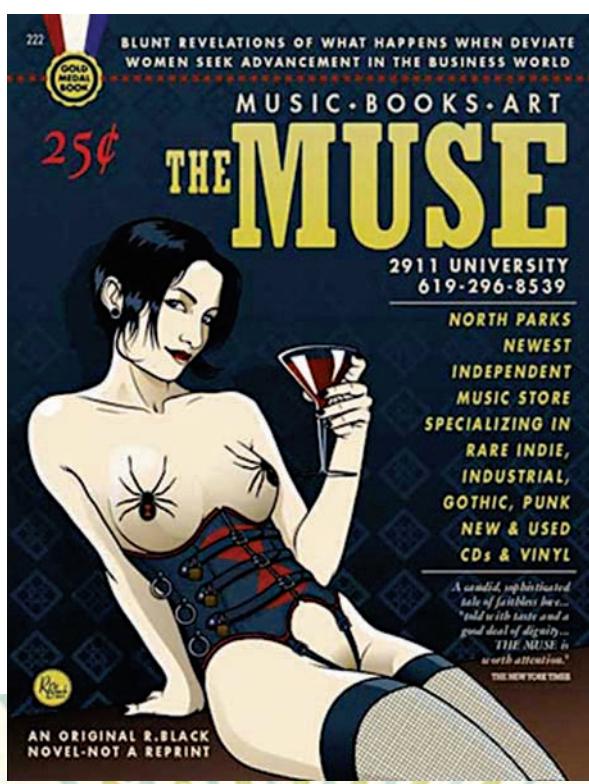
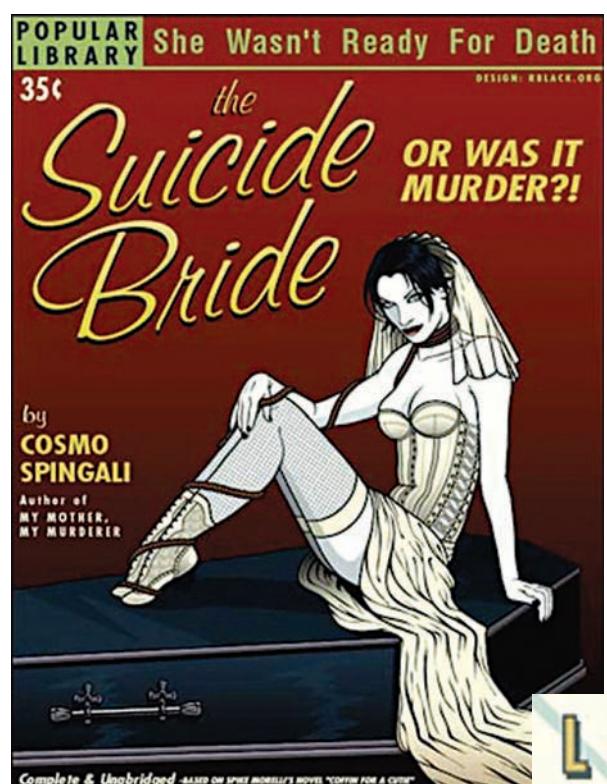
Sjedinjene Američke Države

Pronađena 32 Pollocka

Na Long Islandu početkom svibnja pronađene su trideset dvije slike Jacksona Pollocka (1912. – 1950.) – u jednomu skladištu umjetnikova prijatelja Herberta Mattera, fotografa i filmaša te supruga apstraktne slikarice Mercedes Matter. Dosad nepoznata umjetnička djela pronašao je Matterov sin Alex, a procijenjena su na oko deset milijuna dolara. Nastala su između 1946. i 1949. godine, u razdoblju kada je Pollock razvio svoj osobni slikarski stil, tzv. drip painting, s kojim se proslavio.

Neke slike Alex Matter namjerava darovati muzejima, a ostatak će vjerojatno poći na dražbu.

R. Black

